

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
(1893-1960)
Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Şükran DEMİR

İstanbul, 2024

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
(1893-1960)

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan
Şükran DEMİR

Öğrenci No
2120056007

ORCID ID
0000-0001-8667-3545

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN

İstanbul, 2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Zoğrafyon Rum Lisesi (1893-1960)**” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını, patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 28.08.2024

Şükran DEMİR

T.C.
İSTANBUL BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

23.09.2024

Enstitümüz *Tarih* Anabilim Dalı *Tarih* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **2120056007** numaralı **Şükran DEMİR**'in "İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**Zoğrafyon Rum Lisesi (1893-1960)**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28/05/2024 tarih ve 2024/24 sayılı toplantısında seçilen ve On-Line toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, İstanbul Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince 45 dakika süre ile Zoom programı aracılığıyla on-line olarak aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında "**OYBİRLİĞİ**" ile "**KABUL**" kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 2 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi So*** DU***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Ay*** AY***
(İstanbul Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Doç. Dr. Ke*** ÖZ***
(Altınbaş Üniversitesi)

Adı ve Soyadı : Şükran DEMİR
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Soner DURSUN
Derecesi ve Tarihi : Yüksek Lisans (Tezli), 2024
Alanı : Tarih
Anahtar Kelimeler : Zoğrafyon Rum Lisesi, Eğitim, Rum Okulları, Rum, Azınlıklar

ÖZ

ZOĞRAFYON RUM LİSESİ (1893-1960)

Bu çalışmanın temel amacı, Osmanlı Devleti'nin son döneminde (1893) kurulan ve günümüzde hala eğitim vermeye devam eden, Zoğrafyon Rum Lisesi'nin tarihsel süreç içerisindeki (gelişimini); özellikle Cumhuriyet Döneminde Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi gerilimlerin etkilerini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada, değişen eğitim politikaları ile azınlıklara ait eğitim kurumlarının siyasi, sosyal ve ekonomik olarak ilişkili olduğu kurum, kuruluş ve kişiler üzerinden geçirdiği değişim sürecine de değinilmektedir.

Araştırma Zoğrafyon Rum Lisesi'nin kısıtlı da olsa arşivinden, okulun eski öğrencilerinden, birinci ve ikinci el kaynaklardan faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda Osmanlı Devleti'nin son döneminde açılan Zoğrafyon Rum Lisesi'nin özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde yaşanan siyasi olaylardan etkilendiği gözlenmiş ve İstanbul'da giderek azalan Rum nüfusuyla orantılı olarak okulun öğrenci sayısının da bir düşüş görülmüştür.

Name and Surname : Şükran DEMİR
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Üyesi Soner DURSUN
Degree and Date : Master's (Thesis), 2024
Major : History
Keywords : Zoğrafiyon High School, Education, Greek School, Greek, Minorities.

ABSTRACT

ZOĞRAFIYON GREEK HIGH SCHOOL (1893-1960)

The central aim of the study is to show the historical process of Zoğrafiyon Greek High School which was opened in the last period of the Ottoman Empire (1893) and actively provides education today; the study reveals how it was affected by the developments caused by the political tensions between Türkiye and Greece, especially during the Republican Period. In addition, with the change in education policies, the process of change that minority educational institutions undergo through the institutions, organizations, and people with whom they are politically, socially, and economically related is also mentioned.

The research was conducted by benefiting from the limited archives of the School (Zoğrafiyon High School), former students, and other first and second-hand sources. As a result of the research, it was noticed that Zoğrafiyon High School which was opened in the last period of the Ottoman Empire was especially influenced by the political events that took place during the Republican Period, and it was also observed that its number of students declined in proportion to the constantly reducing Greek population in Istanbul.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

TABLolar LİSTESİ iv

KISALTMALAR v

SÖZLÜK..... vi

GİRİŞ 1

1. 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA RUM OKULLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

1.1. 19. Yüzyılda Rumların Eğitim Durumu 9

1.2. Ortodoks Rum Patrikhanesinin Rum Eğitimindeki Yeri 19

1.3. Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi ve Zoğrafyon Rum Lisesi..... 29

1.4. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi 31

2. ZOĞRAFYON RUM LİSESİ (1893-1923)

2.1. Temel Bazı Hususlar 35

2.1.1. Meryem Ana (Panagia) Okulu (1833-1892)..... 36

2.1.2. Kuruluşu..... 38

2.1.3. Mimarı Perikles Fotiadis..... 45

2.1.4. Lisenin İsim Babası Hristaki Zoğrafos 46

3. 1923-1960 YILLARINDA ZOĞRAFYON RUM LİSESİ

3.1. Atatürk Dönemi 54

3.1.1. Lozan Antlaşması ve Eğitim..... 61

3.1.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu 65

3.1.3. 1928 Latin Alfabetine Geçiş..... 68

3.1.4. Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen San'at
ve Hizmetler Kanunu 69

3.2. İsmet İnönü Dönemi 73

3.2.1. 1942 Varlık Vergisi 75

3.2.2. Yirmi Kur'a Nafia Askerleri 77

3.3. Demokrat Parti Dönemi	78
3.3.1. 6-7 Eylül Olayları 1955	80
3.4. 1960'lı Yıllar ve İmroz Adasındaki Okulların Kapatılması	88
4. ZOĞRAFYON RUM LİSESİ'NİN EĞİTİM ÖĞRETİM FAALİYETLERİ	
4.1. Müfredat Programı.....	100
4.2. Azınlık Okullarının Öğretim Kadrosu	107
4.3. Ders Kitapları ve Diğer Materyaller	115
4.4. Başarılı Öğrenci Profilleri.....	117
4.5. Zoğrafyon Rum Lisesi'nde Sosyal- Kültürel Faaliyetler (2000'li Yıllar) ..	118
4.6. Öğrenci Sayısı.....	119
SONUÇ	128
KAYNAKÇA.....	133
EKLER	
Ek-1: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 1954-2025 Öğrenci Sayıları	144
Ek-2: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi Öğrenci Sayıları.....	145
Ek-3: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 2001-2024 Kültür ve Sanat Etkinlikleri	146
Ek-4: 1999-2000 – 2022-2024 Türkiye ve Yunanistan Üniversitesinde Mezunlarımızın Başarıları.....	147
Ek-5: Umum Müdürlük Yüksek Makamına Yazılmış İstanbul'da Rumca çıkan Metapolitefsis Gazetesi'ne İlişkin.....	148
Ek-6: İstanbul'da Rumca çıkan Metapolitefsis Gazetesi'ne İlişkin Evrak	149
Ek-7: 6-7 Eylül 1955 Saldırılarına İlişkin Evrak	150
Ek-8: 6-7 Eylül 1955 Saldırılarına İlişkin Evrak	151
Ek-9: Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi'nden Kaydı Silinen Öğrenci Hakkında 1978 Yılına Ait Belge	152
Ek-10: Okul İsminin Olduğu Bir Belge	153
Ek-11: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum Lisesi'nden bir Görüntü	154
Ek-12: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Girişine Ait Bir Görüntü	155
Ek-13: Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Girişi Günümüz	156
Ek-14: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait 1927 Tarihli Bir Diploma	157
Ek-15: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait Bir Diploma	158
Ek-16: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait 1934 Tarihli Bir Diploma	159

Ek-17: Zoğrafyon Rum Lisesi’ne Ait Bir Diploma	160
Ek-18: Zoğrafyon Rum Lisesi’nin İlkokul Kademesindeki 6. Sınıf Öğrencilerine Ait bir Fotoğraf	161
Ek-19: Zoğrafyon Rum Lisesi Öğretmenlerine Ait bir Fotoğraf	162
Ek-20: 1907-1908 yılında 6. sınıf öğrencilerine ait bir fotoğraf.	163
Ek-21: 1907-1908 yılında 2. Sınıf öğrencilerine ait bir fotoğraf.	164
Ek-22: Okulun Jimnastik Grubu	165
Ek-23: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum İlköğretim ve Lisesi Badosu	166
Ek-24: Zoğrafyon Rum Lisesi Kütüphanesi	167
Ek-25: Zoğrafyon Rum Lisesi Biyoloji sınıfının fotoğrafı.	168
Ek-26: Zoğrafyon Rum Lisesi öğretmenleri.	169
Ek-27: İlkokul 4. sınıf öğrencileri	170
Ek-28: 6. Sınıf Jimnastik Dersi Öğretmenleri ve Öğrencileri	171
Ek-29: 1931 Yılına Ait Bir Fotoğraf	172
Ek-30: 1956-1957 yılına ait bir fotoğraf.	173
Ek-31: 1951-1952 yılına ait bir fotoğraf.	174
Ek-32: Beş Yunan Tebaalı Hudut Dışı Ediliyor Haberi	175
Ek-33: 1964 Yılında “384 Yunanlıya Tebligat Yapıldı” Haberi	176
Ek-34: 1964 Yılında “Yunan Uyrukluların Malları Haczediliyor” Haberi	177
Ek-35: 1964 Yılında “9 Yunanlı Daha Hudut Dışı Ediliyor” Haberi	178
Ek-36: 1964 Yılında “On İki Bin Yunanlı Yurt Dışına Çıkarılacak” Haberi	179
Ek-37: Rumlardan Alışveriş Yapılmamasına Dair Yayınlanan Bir Bildiri	180
Ek-38: “Azınlık Okullarının Kontrolü İyi Karşılandı” Haberi	181
Ek-39: 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı, “Ecnebi Tabası Miktarı”	182
Ek 40: 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı, “Başlıca Dinler İtibarile Meslekler Nisbeti”	183
Ek-41: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Tabiiyet Haritası”	184
Ek-42: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Hristiyanlar Haritası”	185
Ek-43: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Gayri Müslimler Haritası”	186
Ek-44: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Nüfusun Doğum Yerleri İtibarile Ayrılışı”	187

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1. Sillogos Kütüphanesi Kitapları	25
Tablo 2. Yıllar İçinde İstanbul Rum Nüfusu.....	52
Tablo 3. Yıllar İçinde Rum Okulları ve Öğrenci Sayıları	53
Tablo 4. 1936 Yılı İstanbul Okulları Kılavuzu’na Göre İstanbul’da Azınlık Okulları Sayısı	58
Tablo 5. İstanbul Okulları Kılavuzu 1937 Yılı: İstanbul’da Kültür Direktörlüğüne bağlı eğitim kurumları	58
Tablo 6. 1938 Yılı İstanbul Okulları Kılavuzu’na Göre İstanbul’da Azınlık Okulları Sayısı	59
Tablo 7. Elyevm İstanbul'da çalışan ecnebi tabiiyetindeki garsonlar	71
Tablo 8. 1925-1926 Eğitim Öğretim Yılında İmroz Adası’nda Faaliyet Gösteren Rum Okulları.....	98
Tablo 9. 1951-1952 Zoğrafyon Rum Lisesi Haftalık Ders Dağılım Cetveli.....	107
Tablo 10. 1923-2009 Yılları arasında Zoğrafyon Rum Lisesi Öğrenci Sayısı	119
Tablo 11. Lisenin Yıllara Göre Öğrenci Sayısı.....	122

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
ev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
DRCE	: Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi
MEB	: Milli Egitim Bakanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diđerleri

SÖZLÜK

Fermene: Yunanlılar tarafından kullanılan yelek türü geleneksel bir giysidir.

Hirfet: Zanaatlar, sanatlar, meslekler anlamına gelir.

Lonca: Lonca mahalli tüccar malının esnafa satılmak üzere depolandığı, esnafın bu malı toptan satın aldığı ve muhtemelen esnafa dağıttığı yerdir.

Melce: Sığınak, barınak, ev anlamına geliyor.

Müktesebat: Deneyim ve gözlem yoluyla elde edilmiş bilgiler ve kazanılmış tecrübelerdir.

Sfenks: Yunan mitolojisinde, geçen yolculara birtakım bilmeceler sorarak bilmeyenleri yuttuğuna inanılan mitolojik canavardır.

Sinod: Hıristiyanlık'ta idarî veya dinî sorunları çözmek için din adamlarının oluşturduğu genel ya da yerel kurula denir.

Şehadetname: Eğitimini tamamlayan öğrenciye verilen; eğitimini tamamlandığına şahitlik eden vesikadır.

GİRİŞ

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Osmanlı'nın son döneminde başlayan değişimlerin yaşadığımız coğrafyada daha da derinleştiği ve zorunlu bir sürece dönüştüğü görülmüştür. Fransız İhtilali sonucunda dünyayı yeniden şekillendiren milliyetçilik anlayışı, devletlerin yönetim ve iktidarlarını korumak için yeni önlemler alma ihtiyacını doğurmuştur. Birbirinden farklı halkların yaşadığı Osmanlı Devleti'nin son yıllarında da bu farklılığın zararlı olduğunu savunan fikirler baş göstermiştir ve bu fikirler devlet yönetimindeki bürokratları da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde geriye kalan bu farklılık bir tehlike olarak görülmüş, milliyetçiliğin sonucu olan ulus devlet anlayışını kurma eğilimi ve girişimleri hayat bulmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısının bir parçası olan Ermeniler, Rumlar, Süryaniler, Kürtler, Türkler, Lazlar ve daha başka toplumlar varlığını sürdürürken dini inanç yapıları çerçevesinde gruplara ayrılmış ve bu çatı altında da belli kurallara tabii tutularak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Siyasi, sosyal, ekonomik alanlar üzerinden tabii tutuldukları kurallara uyarak yaşam tarzlarının farklılığını koruyan bu topluluklar, eğitim alanında da özellikle inanç yapıları çerçevesinde farklılığını ortaya koymuştur. 19. yüzyıl ile devletler olabildiğince homojen bir yapıya erişmeyi hedeflemiş ve bundan yola çıkarak da egemen dilin, inancın, kültürün dışında kalanları hâkimiyetinde gördüğü topraklardan farklı yöntemlere başvurarak uzaklaştırmak üzerinden hedefini gerçekleştirmiştir. Bu uzaklaştırma, salt maddi araç-gereçler üzerinden değil, çoğu zaman da manevi araç-gereçler yoluyla kişilerin/topluluğun sahip olduğu değerlerin ortadan kaldırılarak, tamamen devletin benimsediği koşullara mecbur bırakma yoluyla da gerçekleşmektedir. 19. yüzyılın sonlarına doğru eğitim bu yöntemlerden biri olarak benimsenmiştir.

Eğitim; bir toplumu, zamana yayılsa da değiştirip dönüştürmede en etkili araçtır. Bunun farkında olan devletler de imkanlar dahilinde bu aracı yaygınlaştırmış ve etkili bir şekilde kullanmıştır. Ankara'da Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi'nin toplanmasının ardından Osmanlı Devleti'nin son dönemini görmüş kişilerin etkilendiği dünya değişimi sonucunda eğitimin, odak noktalarından biri haline geldiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin diğer alanlar üzerinden de başlattığı değişiklikler gibi eğitim alanındaki değişikliklerin devamı Türkiye Cumhuriyeti'nin

kuruluşuyla da devam etmiştir. Bu kapsamda cumhuriyet döneminde yapılan bazı değişiklikler Osmanlı döneminde başlatılmış olan bazı değişikliklerin devamı niteliğindedir. Osmanlı'nın son dönemindeki tartışmalar, yetişen bireyler, eğitim kurumları, düşünce yapıları incelendiğinde de bu devamlılık kendini göstermektedir.

Eğitim alanında atılan adımlar, eğitimin denetim altına alınarak merkezileşme adımı olarak görülebileceği gibi Osmanlı'nın son döneminde eğitim için Avrupa'ya giden kişilerin görüş ve düşünceleri çevresinde olumlu ya da olumsuz gerçekleşen toplumsal olayların, eğitimin ne kadar belirleyici olduğunu ortaya koymasından da kaynaklı olabilir. Bu kişilerin Türkiye'nin kuruluşundan hemen sonra eğitim alanına yönelik ciddi değişiklikler getirmesi ve eğitim alanını millileştirme çabaları da bunun göstergesi olabilir. Sonuç itibarıyla eğitim, toplumu etkilemek ve devlet ilişkilerinde eğitim almış kişilerin belirleyici ve iletişim sağlamada özellikle dil açısından önemli bir etken olarak kabul görmesiyle de Osmanlı Devleti'nde yeni kurumların açılmasını ve eğitim alanının yaygınlaşmasını da etkilemiştir. Tez konum olan Zoğrafyon Rum Lisesi'nin de bir noktada yabancı okulların eğitiminden geçen ve bu okulları tercih eden Rum çocuk ve gençlerin kendi cemaatine yabancılaşması ve bu yabancı okulların etkisinde kalmasının önüne geçmek için açılmış bir neden olarak da belirtilmiştir. Anlaşılabileceği gibi yabancı eğitim kurumları Osmanlı toplumunda salt Müslüman kesimin kaygısı olmamış, Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin vd. grupların da kaygısı olmuştur.

Bu çalışma kapsamında, özellikle Zoğrafyon Rum Lisesi'ni tercih etme nedenim, Osmanlı Devleti'nin son döneminden günümüze kadar eğitim alanında önemini korumuş köklü bir kurum olmasıdır. Bu köklü kurum, Osmanlı Devleti'nin son döneminden günümüze Yunanistan ile ilişkilerin eğitim alanına nasıl yansıdığını incelemek açısından da önemli bir konuma sahiptir. Ulus devletin eğitime, eğitimin ulus devlete etkisi, birbirini nasıl karşılıklı şekillendirdiği süreçleri belli kurumların tarihlerini irdelerek ortaya çıkarmak mümkündür. 19. yüzyıla gelindiğinde, eğitim artık sadece toplumun özellikle “üst” kesimlerine hak olarak görülmesinden öte daha fazla kişinin ulaşabileceği bir yöne evrilmiştir. 19. yüzyıl ile birlikte azınlık okullarının eğitim müfredatı ve olanakları ulus devlet anlayışı üzerinden şekillenmiştir. Bu anlayış, Cumhuriyet Dönemi'nde de sürmüştür. Bu çalışmada, Türkiye'deki farklı etnik gruplardan biri olan Rumların eğitim ve öğretim alanında geçirdikleri değişim; yaşadıkları siyasi olaylar çerçevesinde değerlendirilirken, özellikle bugün

İstanbul'daki üç Rum lisesinden biri olan Zoğrafyon Rum Lisesi örneklem olarak ele alınmıştır. Çalışmanın ana konusu olan Zoğrafyon Rum Lisesi de Osmanlı Devleti'nin son Dönemi'nde kurulmuş olması ve Cumhuriyet Dönemi'nde de varlığını devam ettirmiş köklü bir eğitim kurumu olması nedeniyle böyle bir araştırmanın konusu olması açısından önemlidir. Özellikle ulus-devlet simgelerinin bir toplumda inşa edilmesi, yaygınlaştırılması bu kavram üzerinden karşı karşıya gelmiş iki devletin ilişkileri üzerinden de incelenebilmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın aynı imparatorluğun bir parçasıyken, milliyetçiliğin de etkisiyle ayrılıp yeni birer devlet olarak var olması ve bu varoluş sürecinde de sık sık karşı karşıya gelmesi iki devletin topraklarında kalmış halkların ilişkilerine de fazlasıyla yansımıştır. Bu çalışmanın konusu olan Zoğrafyon Rum Lisesi'nin yaşanan ve gerilen ilişkilerden nasıl etkilendiği ve süreç içerisinde nasıl şekillendiği ele alınmaktadır. Bazı dönemlerde 700 kadar ya da 700 üzeri öğrencisi olan bu okulun Kıbrıs meselesinden sonra daha hızlı düşüş gösteren öğrenci sayısı doksanlardan günümüze hep 100 kişinin altında kalmıştır. Hatta öğrenci sayısı zaman zaman 50'lerin altına inmiştir. Bu düşüşün nedenleri, geçmişten günümüze hızla Türkiye geneli ve İstanbul'da yaşanan Rum nüfusunun göç etmek zorunda kalmasıdır. Mübadele anlaşmasında her ne kadar Zoğrafyon Rum Lisesi'nin de bulunduğu İstanbul, mübadelenin dışında tutulmuş olsa da bugün İstanbul'da kalan Rum nüfus çok çok azdır. Bunun nedeni de yüzyıllık süreçte İstanbullu Rumların bir takım olay ve uygulamalara maruz bırakılmış olmasıdır. Bu azalışın sonuçları okullara da yansımıştır. Bundan etkilenen okullardan biri de Zoğrafyon Rum Lisesi'dir.

Çalışmanın birinci bölümünde, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Rumların eğitim öğretim faaliyetlerine yer verilmiştir. 19. yüzyılda getirilen bazı değişiklikler gayrimüslimlere tanınan haklara da etki etmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamname'si ile yeni bir süreç başlamış ve Rum okulları da diğer azınlık okulları gibi Nizamname ile daha fazla denetlenmeye alınmış ve eğitim öğretim kadrosu getirilen kurallarla daha takip edilir bir konuma taşınmıştır. Ayrıca bu bölümde, 19. yüzyıldaki değişimin gayrimüslim gruplardan biri olan Rumların eğitim hayatına yansımaları ve Rumların siyasi, sosyal, ekonomik hayatında belirleyici bir role sahip olan Patrikhanenin eğitime etkisi ile birlikte Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'nin eğitim alanıyla ilişkisi ve bu ilişkiden doğan değişim ele alınmıştır. Patrikhane Osmanlı yönetiminin eğitim alanına müdahalesine itirazda bulunmuş ve bunu kendi otoritesine tehdit olarak görmüştür.

Özellikle 19. yüzyılda Patrikhane ve cemiyetlerin Rumların eğitim hayatına etki etmesi, bu iki tarafın ruhani ve dünyevi ilişkiler üzerinden karşı karşıya kalması ve aralarında sürekli bir iktidar çatışması üzerinden yürütülen ilişkilerin ele alındığı bu bölümde laikliği benimseyen kişiler tarafından Patrikhane gibi ruhani bir yapının, eğitim alanına müdahale etmekten uzaklaştırılmaya çalışılsa da geleneksel yapıdan ve devlet tarafından Patrikhaneye verilen yetkilerden kaynaklı zor olmuştur. Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'nin eğitim alanına dahil oluşu ve bunun Patrikhane ile yaşadıkları çatışmalara da değinilmiştir. Ancak bütün itiraz ve engellemelere rağmen Patrikhane ile Cemiyetlerin nasıl bir noktada birleşmek zorunda kaldıklarına da yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Zoğrafyon Rum Lisesi'nin kuruluşu, mimarisi, inşasındaki önemli kişi ve kurumlar, müfredat, kültürel ve sosyal etkinlikler ve dönem içindeki eğitim kanunlarına yer verilmiştir. Yine bu bölümde Zoğrafyon Rum Lisesi'nin ardılı olduğu ve bu sebepten ötürü önemli bir yere sahip olan Meryem Ana (Panagia) Okulu için de ayrı bir başlık açılmıştır. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin kuruluşunda ve yapılmasında önemli yeri olan Hristaki Zoğrafos ve mimarı Perikles Fotiadis için de ayrı başlıklar açılarak yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, 1923'ten 1960'lı yıllara kadar Zoğrafyon Rum Lisesi'nin özellikle Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan siyasi atmosferden doğan siyasi, toplumsal olaylardan etkilenme durumunu ele alınmıştır. Bu bölümde Atatürk döneminde Yunanistan ile yaşananlar, yapılan anlaşmalar ve Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yapılan inkılapların eğitime ve Zoğrafyon Rum Lisesi'ne yansımaları, İsmet İnönü Dönemi'nde İkinci Dünya Savaşı sonucu Türkiye ekonomisine etki eden durumların ağır sonuçlarıyla karşı karşıya bırakılacak gayrimüslim topluluklara yönelik çıkarılan Varlık Vergisi ve Demokrat Parti Dönemi'nde 6-7 Eylül 1955 yılında yaşananların sonucunda Rumların yaşadığı nüfus hareketliliğinin (iç ve dış göç) okullara etkisi ve 1964'te Bozcaada ve İmroz'da bulunan Rum okullarının kapatılması sonucu öğrencilerin İstanbul ya da Yunanistan'a göç etmek zorunda kalması ve Kıbrıs sorununun Türkiye'deki yansımalarının sonucunda birçok Rum'un 1964'te sınır dışı edilmesi neticesinin Rumların yaşamına etkisi ve eğitim kurumlarına bunun yansımalarının yanı sıra "Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen San'at ve Hizmetler Kanunu" gibi kanunlar da ele alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki yasalar ve anlaşmalar neticesinde Müslüman okullarının yanı sıra artan yabancı ve azınlık okul sayısı ve eğitim hareketliliği, ulus-devlet anlayışının şekillenmesi sonucu devlet dengelerindeki değişikliklerle birlikte bir süre sonra yeniden bir azalma yaşamıştır. Türkiye'deki azınlık grupların nüfusundaki azalmayla birlikte okulların sayısındaki azalış ve bu okullara giden öğrenci sayısındaki azalış genelde doğru orantılıdır. Devletlerin kendi sınırları içinde kalan azınlıkları birbirine karşı yürüttüğü dış siyaset çerçevesinde bir karşı cevap olarak yaklaşımı özellikle Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde kesin bir şekilde eğitim alanına da yansımıştır. Lozan Antlaşması'nda geçen eğitim maddelerinin bir şekilde iki devlet tarafından da aşındırıldığı görülmüştür. İki devlet arasındaki siyasi atmosferin olumsuz etkilerinin eğitim kurumlarına yansıma sonucunda Zoğrafyon Rum Lisesi öğrenci mevcudiyeti 2022-2023 yılında toplam 61 kişi iken, 2024-2025 eğitim öğretim yılı için 6 Şubat depremleri sonucu Zoğrafyon Rum Lisesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerle birlikte 73'e yükselmiştir. Okulların öğrenci sayısının azalışı Zoğrafyon Rum Lisesi'ne has değildir. Diğer Rum Lise ve okullarında da öğrenci sayısı çok azdır.

Son bölümde ise; Müfredat Programı, Ders Kitapları ve Diğer Materyaller, Başarılı Öğrenci Profilleri, Sosyal- Kültürel Faaliyetler, Öğrenci Sayısı, başlıklarına yer verilmiştir. Bir azınlık okulu statüsünde olan Zoğrafyon Rum Lisesi'nin müfredat programı, öğretim kadrosu (müdür-müdür yardımcısı-öğretmen), kitapların ayrı bir düzende ve denetlemede işletildiği izlenmektedir. Özellikle eğitim içeriği ve okutulan kitapların Türkiye ulus devlet yapısına aykırı olmaması ayrı bir titizlikle yürütülmüştür. Yine Yunanistan ile yapılan “kontenjan öğretmen” kotası da Rum okullarını diğer devlet okullarından ayırmaktadır. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'yle oluşturulan yeni düzenin yarattığı etki ve bu Nizamnameyle başlayıp Cumhuriyet Dönemi'nde de birtakım yenilik ve düzenlemelerle devam eden değişimlerle eğitim kadrosunun yeniden şekillenmesine de odaklanılmıştır. Azınlık okullarının öğretim kadrosunun merkezileşen eğitim sistemiyle daha fazla denetlemeye tabi tutulmasıyla getirilen kurallara yer verilmiştir. Çalışmanın asıl dikkat çeken noktası olan öğrenci azalmasına bakıldığında ise okulun, kuruluşundan günümüze öğrenci sayısında zaman zaman artışa dair bir hareketlilik yaşansa da cumhuriyetten günümüze ciddi öğrenci azalması yaşadığı izlenmiştir. Azınlık okullarının bazı noktalarda diğer devlet okullarında farklı olmasından kaynaklı

müfredatında da değişiklikler mevcut ve kullandıkları materyaller-kitaplar için de önceden belirlenmiş kurallar vardır. Bundan dolayı bunun için de ayrı bir başlık açılmıştır. Bu bölümde Zoğrafyon Rum Lisesi'nin sosyal kültürel ilişkilerine de yer verilme nedeni okulun bu alanda sahip olduğu hareketliliklerdir. Okulun öğrencileri dışarıya yönelik aktivitelerde aktifken, okulun kendisi de mekan olarak birçok etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. Bu durum da okulun daha canlı ve bilinen bir noktada olmasını sağlamıştır.

Zoğrafyon Rum Lisesi, Osmanlı Devleti'nin son döneminde açılmış ve günümüze kadar devam eden köklü bir kurum olmasına rağmen arşivlerde hakkında çok geniş bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet Arşivlerinden faydalanılmış, TBMM'nin zabıt ceridelerinden, gazete arşivlerinden ve dönem içerisinde yazılmış kitap ve dergilerden yararlanılmıştır. Osmanlı Arşivi'nde Zoğrafyon Rum Lisesi hakkında bulunan belgelerin çoğunluğu bir dönem okulun taşınma ihtiyacı üzerinden doğan taleplerle ilgilidir. Bundan dolayı Osmanlı Arşivinden kısıtlı faydalanılmıştır. Cumhuriyet dönemi arşivinden daha geniş bir şekilde faydalanılmışsa da Zoğrafyon Rum Lisesi'ne dair doğrudan bilgiye kısıtlı olarak erişilmiştir. Daha çok Cumhuriyet döneminde Rumların doğrudan etkilenmiş olduğu siyasi olaylara dair belgelere ulaşılmıştır. Bu belgelerden edinilen bilgilere de çoğunlukla 1923-1960'lı yıllara dair bölümde yer verilmiştir. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin arşivinden de yeterince faydalanılamamıştır. Bunun nedeni okul yönetiminin izlediği kadariyle azınlık okulu olmasından da kaynaklı çekinceli yaklaşarak kaynakları sınırlı paylaşması ve paylaşılan belgelerin de çoğunluğu 1907-1908 yıllarına ait öğrenci, öğretmen ve okul binasına ait fotoğraflardan oluşmasıdır. Okula ait herhangi bir yazılı belge diplomalar dışında paylaşılmamış sadece okulun eski öğrencilerine ait bazı diploma ve fotoğraflar ve öğrenci sayısına dair grafikler paylaşılmıştır. Sözlü tarih çalışmasına geniş yer verilmek istenmiş ancak Zoğrafyon Rum Lisesi eski mezun öğrencileri çoğunlukla Yunanistan ya da dünyanın başka ülkelerine göç ettiğinden bu kişilere ulaşmakta zorluklar yaşanmıştır. Bunun sonucunda da Yunanistan ve Türkiye'de yaşayan kısıtlı sayıda kişilerle görüşülerek sözlü tarih çalışması yapılmıştır.

1. 19. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA RUM OKULLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

19. yüzyılda gerçekleşen değişimlerden Rumlar da diğer topluluklar gibi etkilenmiş ve her alanda yaşamları bu etkilenmeler sonucu yeniden şekillenmeye başlamıştır. Ancak bu dönem öncesi sahip oldukları bir statü mevcuttur. Bu statü, inanç yapıları ile birlikte uzun yıllardır var oldukları bu topraklara nüfuz ettikleri başka alanlar temelinde de şekillenmiştir. Özellikle, şehrin yapısıyla bütünleşmiş olmaları ve şehri canlı tutmaları kaynaklı İstanbul, Müslümanların eline geçmiş olsa da Rumlardan vazgeçilmediği görülmüştür. İstanbul fethedildikten sonra Fatih Sultan Mehmet, şehrin yeniden canlılığı için Rumlarla ilişkiler kurmuştur. Şehirden ayrılan Rumların şehre geri dönebileceğini ve onlara ev verileceğini ilan etmiş ve Ortodoksların, dinî yaşamlarını kurumsal olarak devam ettirmelerini sağlayacak bir uygulamaya gitmiştir. Ülkedeki Ortodoksların sivil ve ruhani önderi olarak Georgios Kurtosis Scholarius'un "Gennadios" adıyla patrik olarak seçilmesi sonucunda Osmanlı Devleti'ndeki tüm Ortodoksların ruhani ve sivil lideri olarak ilan edilmiştir.¹ Patrik, Ortodoks halkın lideri olarak kabul edilmiş ve en yetkili kişi olarak cezai, dini ve hukuki işler yetkisine sahip kişi olarak görülmüştür ve her zaman divanda söz alma hakkı verilmiştir.²

1453'ten günümüze Osmanlı Devleti'nin yönetimi ile başlayan ilişkiler ve statüler siyasi, sosyal, ekonomik çerçevede şekillenecek ve gelişecektir. Özellikle 19. yüzyılda ulusal ve uluslararası değişimlerle yapılacak reformlarla bu ilişkiler daha da derinleşecek hatta eşitlik alanı yaratmaya başlanacaksa da dağılmaların ve kopuşların önüne geçilemeyecektir. 1453'ten Tanzimat Dönemine kadar eğitim alanı, Müslümanlarda olduğu gibi diğer inanç gruplarına mensup kişilerden varlıklı ve cemaatine hizmet etme isteğindeki kişiler tarafından karşılanmış ve bu alan bu kişilere bırakılmıştır. Bunun neticesinde de camilerin çevresinde yerini alan mektep ve medreseler gibi kiliselerin de çevresinde cemaat okulları açılmıştır. Bu hakka ilk Rumlar sonra Ermeni ve Yahudiler sırasıyla erişmiştir.³ Devlet- cemaat- din ilişkisi iç

¹ R. E. Güllü, 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Rumların İdaresi', *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 5, Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021, s. 154, DOI: 10.30692/siad.970791.

² Hidayet Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s. 51.

³ Vahapoğlu, a.g.e., s. 57.

içe geçmiş köklü bir ilişki olduğundan bu üçlüyü temsil eden kurum ve kişiler de çoğunlukla yan yanadır. Bundan dolayı, 19. yüzyıl öncesi olduğu gibi sonrasında da laiklik tartışmalarının başlamasıyla bu ilişki hafiflese de uzun süre devam etmiş ve günümüzde de bu izi taşımaktan vazgeçmemiştir.

Osmanlı Devleti, çok çeşitli toplumla ilişkilerini kurarken aslında o toplumun farklılığını gözetleyerek bu ilişkilenebilmeyi gerçekleştirmiştir. Bunun da aslında olumlu ve olumsuz yanları mevcuttur. Millet sistemi olarak isimlendirilen bu şekillenmenin belirleyici noktası da tarafların dini inançları olmuştur.

1800’lü yıllara kadar millet sistemini sürdüren Osmanlı Devleti, Gayrimüslim toplumun yanında yer almasını istediğinden onlara bir kısım imtiyazlar sunan Tanzimat Fermanı 3 Kasım 1839 tarihinde, Islahat Fermanı ise 18 Şubat 1856’da yürürlüğe girmiştir. Böylece devletin dağılma süreci biraz daha uzamış ve Batılı devletlerin Osmanlı Devleti’nin içişlerine müdahalesi azalmıştır.⁴ Islahat Fermanı ile bir Maarif Meclisi’nin denetiminde olmak şartı ile bütün cemaatlere sanayi, sanat ve genel eğitim verecek okullar açma yetkisi veriliyordu. Islahat Fermanı ile daha geniş bir şekilde gayrimüslimlere tanınmış olan kültür, eğitim, öğretim haklarından yararlanma imkanı ile o döneme kadar açmış oldukları kurum sayısını arttırmışlar ve batılı devlet ve kuruluşlarından aldıkları yardımlar ile de geniş çaplı bir eğitim faaliyetine başlamışlardır.⁵ Birtakım imtiyazlar yoluyla bir arada tutulan toplumun değişen dünya düzeninde mevcut haliyle devam etmesi imkansızlığı sonuç ile kendini göstermiştir. Bu düzen sonunda da iç yapısı zayıflayan Osmanlı Devleti, girdiği savaşlardan mutlaka dağılarak çıkmıştır. Dağılması sonucu ortaya çıkan devletlerde asırlardır kurulmuş, gelişmiş, değişmiş ilişkiler neticesinde çok keskin bir kopuşa sahne olamamıştır. Bu kopuş, sınırlar dahilinde keskinliğini korusa da kültürel, sosyal ve diğer alanlardaki bağlar neticesinde devletler arasında birtakım anlaşmaların meydana gelmesini zorunlu kılmıştır. Bu durumun en somut yansımalarından biri ise eğitim alanında olmuştur.

⁴ A. Lale, ‘Demokrat Parti Dönemi Azınlık Olayları ve Türk Demokrasisine Etkileri’, *Bayterek*, cilt: 2, sayı: 2, 2019, s. 98.

⁵ Vahapoğlu, a.g.e., s. 48.

1.1. 19. Yüzyılda Rumların Eğitim Durumu

Osmanlı Devleti'nde millet kavramı, İslam hukukuna uygun olarak kişilerin etnik kimliğinden öte mensubu olduğu din ya da mezhep üzerinden şekillenmekte olup etnik kökenleri dikkate alınmamaktaydı. Bu uygulama 1454'te başlamış ve bu sistemde cemaat lideri olan "Milletbaşı" ismi verilen kişi, dahil olduğu azınlıkla ilgili yasaların yapılması ve uygulanması, vergilerin toplanması işini yapmakla birlikte padişahın tanıdığı olduğu cemaati yönetir, kontrol eder ve devlet katında cemaati temsil ederdi. Bu bağlamda millet adı verilen cemaatler şeklinde örgütlenen bu dinsel azınlıkların her biri kendi kuralları çerçevesinde oluşturduğu bir yaşam şekline sahipti. Diğer taraftan Gayrimüslim toplum ile Müslüman toplum eşit sayılmıyordu. Örneğin; gayrimüslimler silah taşıyamaz, yeşil renk giyemez, ata binemez, evleri Müslümanların evlerinden daha yüksek olamaz, Müslümanlara karşı tanıklık yapamazdı.⁶ Osmanlı Devleti'nin İslam hukuku, kilise hukuku, barış anlaşmaları, kapitülasyonlar ve Tanzimat ile gelen yenilikler olmak üzere beş temel kaynak üzerinden gayrimüslimlere tanıdığı hukuki statü bazı dönemlerde farklılık göstermiştir.⁷ Azınlıklar din üzerinden tanınan hakların sınırlılığıyla siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitim hayatlarına dair bir düzen kurmuştur. 16. yüzyılın sonlarında Patrikhane, Osmanlı Devleti'nde idari sistemin bir parçası olmayı başarmış ve Ortodokslar üzerinde gücünü ve denetimini artırmıştır.⁸ Osmanlı Devleti'nde cemaatler kendi okullarını açabiliyordu ve bu okulların programlarını da istedikleri gibi oluşturabiliyordu.⁹

19. yüzyıla gelindiğinde ise bu durum birtakım değişikliklerle karşılaşmıştır. Bu değişimler ve konuşulan ihtiyaçlar artık bir süreklilik kazanacak ve asıl köklü değişim de cumhuriyetle baş gösterecektir. Ancak Osmanlı ile yeni Türkiye arasında da bir devamlılık söz konusudur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim üzerine yoğun tartışmalar yürütüldüğü bilinmektedir. Benjamin Fortna, Cumhuriyet Dönemi'ndeki dil devriminin, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki alfabe ve metin

⁶ Lale, a.g.e., s. 98.

⁷ Ö. Kaymak, 'İstanbul'da Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinin Sosyo-Mekansal İnşası', Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, İstanbul, 2016, s. 27.

⁸ P. Stathis, *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler* (Çev. Foti ve Stefo Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 87, İstanbul, 1999, s. 4.

⁹ Kaymak, a.g.e., s. 32.

deney uğraşlarının üzerine inşa edildiğini söylemektedir.¹⁰ Cumhuriyet dönemi; bayrak, ordunun toplumdaki rolü ve Türkçe gibi milli sembollere, Osmanlıların yaptığından daha fazla vurgu yapıyordu; ama bu, 1923 öncesinde cereyan edenden radikal bir kopuş değil, büyük ölçüde yoğunluk açısından bir değişimdi.¹¹ Bunun geldiği aşamaya kadar Osmanlı Devleti son döneminde artan fikir ayrılıkları ve devletin kurtarılmaya hedefleri çevresinde gelişen ilişkiler Müslüman olmayan topluluklara yönelik de yeni değişimler getirmiş olduğundan Cumhuriyet'e kadar devam eden yeniden ilişkilenebilir. Özellikle gayrimüslim toplumun mimari inşa alanları da karar mercileri tarafından belli kurallara tabii tutulmuştur.

Islahat Fermanı ilan edilince Osmanlı'da yaşayan yurttaşlara "Osmanlılık" fikri çerçevesinde ve eşit hak tanıma anlayışı ile daha fazla hak tanınmış ve bunun sonucunda da havra ve kiliselerin kısıtlı tamiri ve yenilerinin inşa edilmesi yasakları kaldırılarak Gayrimüslimlerin Osmanlı'nın genlinde yeni kilise ve havra yapmalarına izin verilmiştir.¹² İnşa edilen binaların daha önce belirlenen kısıtlı görünüm ve şartlara tabii tutulmaması sonucunda açılan binalar daha gösterişli olmuştur. Bunun ilk örneği olarak büyük ve görkemli bir şekilde Taksim'de 1880'de açılan Aya Triada Kilisesi olmuş ve onu 1882 yılında açılan Fener Rum Lisesi, 1885'te Zapyon Kız Lisesi, 1893 yılında ise Zoğrafyon Rum Lisesi¹³ takip etmiştir. 1839 senesinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile genel hatları çizilen ve ardından devam eden 1856 Islahat Fermanı, 1862 Rum Ortodoks millete ait nizamnameyle eğitimde kitleselleşme modernleşmenin de gereği olarak baş göstermiştir. Bununla birlikte yüksek eğitime yönelik temel eğitimi verecek okullar, Galata-Pera bölgesinde daha ilerici bir bakış açısıyla önemli bir duruma gelmiş ve Galata-Şişli yönünde ilerlemiştir.¹⁴ Fener Rum Lisesi, Zapyon Kız Lisesi ve Zoğrafyon Rum Lise açıldıkları yerde varlığını kısıtlı öğrenci sayısı ile da olsa hala devam ettirmektedir.

¹⁰ B. C. Fortna, *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek* (Çev. M. Beşikçi), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 50.

¹¹ Fortna, a.g.e., s. 156.

¹² A. Koyuncu, 'Yangınlar, Kiliseler ve Havralar: Osmanlı Döneminde Saraybosna'da Gayrimüslim Mabetlerinin Meşrulaşma Süreci', *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1, Temmuz 2021, s. 209.

¹³ Şabudak, a.g.e., s. 56.

¹⁴ Çorbacı, a.g.e., s. 46.

1838 yılında, Meclis-i Umur-ı Nafia ismiyle ilk kez merkezi bir örgüt, İstanbul'da sivil eğitim ve öğretim işleriyle ilgilenmek için faaliyete geçmiştir.¹⁵ Eğitim konusunda hoşgörölü yaklaşımıyla İstanbul'u dünyanın önemli bir merkezi haline getiren diğeri ikinci önemli hareket ise 1839-1876 yıllarını kapsayan Tanzimat Fermanı'dır ki Ermeni, Rum, Katolik, Protestan azınlık okulları bu dönem boyunca İstanbul şehrinde birçok okul açmıştır.¹⁶ 1885 yılında İstanbul nüfusu 873.000 idi. Bu nüfusun 385.000'i yani %44'ü Müslüman, geri kalan ise gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Nüfusun %56'sının gayrimüslimlerden oluşması, azınlık okullarının sahip olduğı güçlü demografik yapıyı anlamak açısından önemlidir.¹⁷ 1983-1984 yılında Zoğrafyon Rum Lisesi'nin 522 öğrencisi bulunmaktaydı.

Ortodoks halkın eğitimi otorite açısından da önemli bir alan olarak görölmüştür ve Patrikhane bu otorite alanını da diğeri alanlar kadar önemseyerek kendi denetiminin dışına çıkmaması için çabalamıştır. Patrikhane, bulunduğı konumu kaybetmemek için Osmanlı yönetimiyle yakın ilişkilerini sürdürmüştür. Bunun için Ortodoksların kendi içindeki liberal ve milliyetçi tepkileri, Osmanlı Devleti'nden önce, yönetsel olarak ilk muhatap oldukları Patrikhaneye göstermişlerdir. Ancak bu çatışma ve tepkilere rağmen Patrikhane Osmanlı'da yaşayan Ortodokslar üzerindeki tesirini devam ettirmiştir. Yaşanan idari değışimle 19. yüzyılda Patrikin Ortodokslar üzerinde kurduğı bu yetki bazı komisyonlarda ve cemaat içinde yer alan gruplar tarafından kısıtlansa da en yüksek yetkiye sahip olma durumunu devam ettirmiştir. Okulların ekonomik ihtiyaçları ise cemaatteki varlıklı kişiler, Rum vakıfları ve kilise malları ile vergilerinden karşılanmıştır. Okulların kullanacağı kitaplar da Patrikhane tarafından oluşturulan komisyon tarafından belirlenmiştir.¹⁸

Sultan Abdölmecid dönemi, Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nın ilan edildiğı dönem olması bakımından Osmanlı Devleti'nin modernleşmesi konusunda özellikle hukuki açıdan en kritik dönem olma özelliğı taşımaktadır. İlan edile Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı Osmanlı Devleti'nin modernleşmesini meşru ve hukuki bir çerçeveye sığdırmıştır ve aynı zamanda da ıslahat sürecinin gelişmesi yönünde de

¹⁵ N. Sakaoğlu, 'Eğitim', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 138.

¹⁶ Sakaoğlu, a.g.e., s.138.

¹⁷ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 102.

¹⁸ Güllü, a.g.e., s. 157.

yeni hatlar açmıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği 1839 yılından Kırım Savaşı'na kadar Osmanlı idaresinde önemli bir yere sahip olan Mustafa Reşid Paşa ve Sadık Rıfat Paşa başta olmak üzere yenilik yanlısı kişiler çoğunlukla İslami hassasiyetleri göz önüne alan politikalar takip etmişlerdir. Kırım Savaşı sonrası ise Bâbîâlî'ye büyük oranda egemen olan Âlî Paşa ve Fuad Paşa ekibi Batılılaşmayı ön plana çıkaran bir reform çizgisini takip etmişlerdir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi Kırım Savaşı sonucunda yayınlanan Islahat Fermanı ile başlayan Osmanlı ve Batılılaşmacı politikanın eğitim alanındaki en net dışa vurumunun göstergesidir. Abdülmecit döneminde Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı bir dönüm noktası oluşturmuş ve bununla da geleneksel eğitim anlayışında da bir dönüşüm meydana gelmiştir. Islahat Fermanının tetiklediği eğitim reformu sonucunda 1869 yılındaki Maarif Nizamnamesinin ortaya çıkmasıyla devlet ilk defa toplumun genel eğitimine el atmıştır. İlköğretim alanında da devlet ilk defa söz sahibi olmaya başlamıştır. Buna karşılık daha yüksek seviyedeki okullar da ise Müslümanlar ile Gayrimüslimler birlikte eğitim almaya başlamışlardır. Mekteb-i Tıbbiye ve Mühendishâne gibi üniversite değerindeki meslek yüksek okulları ve 1868'de açılan ilk Osmanlı lisesi olan Mekteb-i Sultânî bunun iyi örneklerindendir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nden anlaşılacağı üzere Âlî Paşa ve Fuad Paşa'nın öncülüğünü yaptıkları ikinci kuşak Tanzimat devlet adamları ve bürokratları Osmanlıcılık projesinin geçerli olabilmesi için Müslim-Gayrimüslim karma eğitiminin en azından ortaokul düzeyinde gerçekleşmesi gerekliliğine inanmıştır. 1867 yılında Fransa hükümeti Victor Duruy'un hazırladığı bir nizamname taslağını Bâbîâlî'ye sunmuştur. Bu taslak üzerinde Dadyan Artin Efendi, Recâizâde Ekrem Bey, Ebüzziyâ Tevfik Bey, Mehmed Mansur Efendi ve Dragan Cankov Efendi'nin de görüşleri alındıktan sonra Maârif Nâzırı Safvet Paşa, Mekâtib-i Askeriye Nâzırı Sadullah Paşa ve Şûrâ-yı Devlet Maârif Şubesi Reisi Kemal Ahmed Paşa'nın yaptıkları düzenlemelerle bildiğimiz şekliyle Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi ortaya çıkmıştır¹⁹ Rumların da eğitim hayatında belirleyici bir yeri olan Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi öncesi

¹⁹ S. A. Somel, 'Tanzimat Döneminde Eğitim Reformunun Dönüm Noktası: 1869 Tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi', Esbab-ı Mucibe Layihası ve İdeolojik Temelleri, Sabancı Üniversitesi, https://research.sabanciuniv.edu/id/eprint/27113/1/Somel_1869_Tarihli_Maarif-i_Umumiye_Nizamnamesi_Esbab-%C4%B1_Mucibe_Layih%C4%B1_Makale.pdf

önemli tarihler olan 1839 ve 1856 yıllarında atılan adımlarla bu alan zaten genişletilmişti.

Islahat Fermanı ve Tanzimat Fermanı'yla bazı konularda eğitim kurumları açma ve siyasi temsil hakkı tanınmıştır²⁰ Rum milletinin resmi olarak tanınıp Osmanlı Devleti kurumlarına dahil edilmesi 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ve 1856 Islahat Fermanı ile mümkün olmuştur.²¹ Islahat Fermanı ile Patrik olarak atanan kişi ölene kadar bu makamda bulunacaktı. Bunun yanı sıra Patrik'in sadece dinî yetkilere sahip olduğu vurgulanmış, dünya işlerine dair yetkileriye kaldırılmıştır. Patrik, bundan sonra sadece dinî konularla ilgilenebilecekti. Din adamları ile laik üyelerin oluşturduğu meclisler tarafından cemaatlerin yönetimi sağlanacaktı. Böylelikle eski "millet" sistemine ilişkin mühim bir değişiklik uygulamaya konulmuş ve gayrimüslimlere yüzyıllardır devam eden, Patriğin dünyevi ve dini işlerdeki zaman zaman keyfilik içeren kesin otoritesinden ayrılarak cemaatinin yönetimine dâhil olma hakkı tanınmıştı.²² Islahat Fermanı'yla gayrimüslimlerin milleti fark etmeksizin devlet hizmetine alınacağı ve yetkinliklerine uygun memuriyetlerde çalışabilecekleri askerî okullar da dahil olmak üzere istedikleri okullarda okuyabileceklerini, cemaatlerin ticaret okulları ile başka okullar da açabilecekleri kararı alınmış ancak eğitim programlarının ve öğretmenlerin kontrol altında olacağı da belirtilmiştir.²³ Islahat Fermanı'ndan bir yıl sonra da eğitim işlerinin bir denetim noktasında yürütülmesi için adım atılmıştır.

Tanzimat ile birlikte her yönden merkeziyetçi bir yönetim anlayışını benimseyen Osmanlı Devleti, eğitim kurumlarını da bir merkezde toplamak, merkezden yönetimini sağlamak amacıyla 17 Mart 1857 yılında Maârif-i Umûmiye Nezareti'ni oluşturmuştur. Böylece ilk defa hükümet içinde yer alan ve aynı zamanda bu günkü Milli Eğitim Bakanlığı'nın da temeli olan bir kurum meydana getirilmiştir.²⁴ 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti'nin açılmasıyla eğitim işleri doğrudan kabine

²⁰ Şabudak, a.g.e., s. 56.

²¹ Stathis, a.g.e., s. 4.

²² A. İbrahim, 'Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Hukuki Durumu', *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, 2022, s. 70. DOI: 10.51120/NEUHFD.2022.38

²³ İbrahim, a.g.e., s. 70.

²⁴ H. Polat, '1869 Maarif Nizamnamesi'ne Göre Osmanlı Devleti'nin Azınlık ve Yabancı Okulları Denetim Altına Alma Girişimleri', *Asia Minor Studies*, cilt: 9, sayı: 2, Haziran 2021, s. 776.

içinde bir nezaret altında toplanmıştır. Sami Abdurrahman Paşa'nın başında olduğu nezaretin müsteşarlığına Hayrullah Efendi, mektupçuluğuna Raşid Efendi atanmıştır. Bu Nezaretin kurulmasıyla, Osmanlı'daki Müslimlere ve gayrimüslimlere ait okullar tek bir merkezi yönetim çevresinde toplanmış ve ortak bir amaca yönelik düzenlenmeye çalışılmıştır.²⁵

1857 Maarif-i Umumiye Nezareti öncesinde de açılan eğitim kurumları vardı. 1839'dan 1861'e kadar Osmanlı Devleti'nin başında olan Sultan Abdülmecid zamanında, yeni reformlar sonucu eğitim alanında yapılan düzenlemeler arasında 12 Nisan 1845 tarihinde kurulan Meclis-i Muvakkat-ı Maarif öne çıkan kurumlardan biri olmuştur. Bu kurum ile eğitim işlerinin merkezi bir yapı tarafından planlanması ve uygulanması hedeflenmekteydi.²⁶ Osmanlı Devleti'nin Medrese okulları dışındaki okullara yönelik denetim ve belirleme, sınırları içerisinde bulunan bütün eğitim öğretim kurumlarını aynı düzen altında toplama girişimi 1845 yılında ilan edilen Meclis-i Maarif-i Umumiye ile olmuştur.²⁷ Ancak bu girişimin işlerliği de zamana yayılmıştır. Çünkü yapılan yeniklikler ve açılan kurumlar üzerinden hedeflenene ulaşmanın zorlukları da mevcuttu. Buna Zosima Mektebi örnek verilebilir: 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar Osmanlı Devleti (Bâb-ı Âli) stratejik bir öneme sahip olan Yanya'da bulunan Zosima Mektebi'ne yabancı muamelesi yapmış ve işleyiş ve müfredatına dokunmamıştır. Ancak bazı Osmanlı bürokratinin bu bölgede bulunan okullardaki değişimi takip etmek için memur tayin talebinde bulunmuş ve Türkçe dersinin bu okullarda mecburi okutulmasını talep etmiştir. Tuğrul Özcan'a göre, bu okullarda zamanla ders kitapları ve eğitim dili Türkçeye dönüşmüştür.²⁸ 1866 yılında Yanya Vilayeti'nin siyasi, ekonomik, toplumsal ve eğitim durumunu belirten bir tasarı sunan İsmail Kemal ise; yerel yönetim adına bu okulları takip edecek bir memur atanmasını ve Türkçenin zorunlu ders olarak okutulmasını teklif etmiştir. Buraya Türkçe öğretmeni olarak atanacak kişilerin Türkçe ve Rumca'yı iyi bilmeleri talep edilmiştir. Burada Türkçe bütün öğrencilere öğretilmiş, ders kitapları Türkçe

²⁵ Ahmet Vurgun, 19. Yüzyıl Türkiye'sinde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, cilt: 13, sayı: 37, 2024, s. 192.

²⁶ Polat, a.g.e., s. 775.

²⁷ S. Büyükkarcı, *Türkiye'de Rum Okulları*, Yelken Yayınları, Konya, 2003, s. 25.

²⁸ Özcan, a.g.e., s. 82.

olarak basılmış, zamanla okulun eğitim dili de Türkçe olmuştur.²⁹ Rum eğitim kurumlarının müfredatı Patrikhane tarafından tasdik edilmiş okul yönetimi tarafından hazırlanmıştır. 1895 yılından itibaren Osmanlı yönetiminin, devletin resmi dili olan Türkçeyi bu okulların eğitim programına dahil etme yönündeki baskısı hedefe ulaşmış ve Patrikhane'nin de onayıyla yürürlüğe girmiştir.³⁰ Buradan da anlaşılabacağı üzere Osmanlı Devleti, 1800'lü yıllar boyunca sürekli açılan kurumlar ve yapılan reformlar ile birtakım değişim ve denetleme planları yapsa da 1866'lara ve hatta Türkçenin kabul ettirileceği 1895 yılına kadar bunu geniş alanda pek sağlayamamıştır. Ancak bu devletin daha sonra atacağı adımları ve Cumhuriyet dönemi oluşumlarının kolaylaştırıcı öncülü olmuştur.

1881 yılında çıkarılan Rumeli-i Şarkî Vilayetinin Mebadi-i Tedris Hakkında Kanun ile azınlıkların okul açmasına bazı kısıtlama getirmiş ve müfettiş görevlendirmeye karar vermiştir. 1896'da da "Maarif Müdürlerinin Vezaiine Mübeyyin Talimat" çıkarılmış; burada da okulların nerelerde olduğunun, isimlerinin, derecelerinin, öğretmen ve müdürlerinin bilgilerinin kaydedilmesi, programları, ders kitapları, öğretmen diplomalarının Maarif Nezareti tarafından onaylanması zorunluluğu belirtilmiştir. Aynı talimatta Türkçe derslerinin müfredatta yer alması, özellikle coğrafya ve tarih kitapları ile derslerde kullanılan haritalara dikkat edilmesi istenmiştir.³¹ Bu talimatname ile oluşturulan koşullar Osmanlı'nın meydana getirdiği ya da getirmeye çalıştığı kontrolün neleri kapsadığını göstermektedir. Özellikle ortak bir kimlik yaratmak için girişilen çalışmaların sonuç getirmesi için bir kontrol mekanizması oluşturulmaya çalışılmıştır.

1868'de eğitime başlayan ve batıya açılan bir pencere olarak değerlendirilen Mekteb-i Sultani ile Tanzimat devri politikasının temeli olan Müslüman ve gayrimüslimlerin kaynaşması ve bir Osmanlı milleti oluşturma düşüncesi amaçlanmıştır.³² II. Abdülhamid döneminde de yapılan değişikliklerle bilhassa Rumlara ait eğitim kurumları baskı altına alınmaya çalışılmış özellikle Mekteb-i

²⁹ Yüksel Nizamoğlu, 'Yanya Vilayetinin Durumuna Dair Hazırlanan Layihalar ve Sonuçları', *OTAM*, 33/Bahar 2013, s. 203.

³⁰ Lıazos, a.g.e., s. 314.

³¹ Nizamoğlu, a.g.e., s. 204.

³² Vurgun, a.g.e., s. 200-201

Sultani'ye (Galatasaray Lisesi) ulusal ve Osmanlılık kimliği kazandırılmak istenmiştir.³³ Ve bu durum salt Rumlara yönelik olmamıştır. II. Abdülhamid zamanında Ermeni okullarına karşı da bir denetim ve kontrol durumu artırılmış; edebiyat, tarih ve dini kitapların içerikleri sınırlandırılmış dersler öğretmenler tarafından sözlü olarak anlatılmıştır.³⁴ Said Paşa (II. Abdülhamid dönemi sadrazamı), sadrazamlığı sırasında yabancı okulların açılması talebinin olmadığını, azınlık okullarının ise ruhsatsız açılmasına izin verilmemesi ve okulların denetim altında tutulması için müfettişlerin görevlendirildiği ve valiliklere bunun için gerekli talimatların verildiğini belirtmiştir.³⁵ Böylece durum her ne kadar II. Abdülhamit döneminde yabancı ya da azınlık okullarının sayı olarak fazla açılmış olmasına rağmen bir denetleme kaygısını da uyandırdığı izlenmektedir.

Her kesimden topluluğun kendi cemaatine ait eğitim kurumları açmış olduğu 19. yüzyılda Rumlar da birçok okul açmıştır. Bütçeleri cemaat okullarına oranla daha fazla olan bu okullar II. Abdülhamid döneminde taşrada fazla sayıda vardı.³⁶ Taşrada 620 ibtidai, 43 rüştiye ve 1 idadi olmak üzere Rum cemaatine ait pek çok okul bulunmaktaydı.³⁷ 19. yüzyılın sonlarına kadar İstanbul'da ise Heybeliada Papaz Mektebi, Kuruçeşme Mektebi ve Fener Rum Mektebi olarak bulunan üç okul dışında Rum mektebi yoktu.³⁸ Rum okullarının yaygınlığına bir örnek olarak İzmir'deki okul sayısı da gösterilebilir. 1886 yılında, İzmir'de 4044'ü erkek öğrenci ve 4536'sı kız öğrenci olmak üzere toplam 8580 öğrenci vardı. İzmir'de bulunan 7 kilisenin her birinin bünyesinde de birer erkek ilkokulu bulunuyordu. 1900 yılı İzmir Ticaret Rehberi'ne göre, Aya Yani, Aya Teologus, Küpecioğlu, Fasula, Aya Trifona, Aya Konstantin, Aya Dimitri, Aya Nikola, gibi isimlerle anılan Rum okullarının hepsi de genellikle kiliselerine bağlı, resmi Ortodoks okullarıydı. Bu durumda 12 erkek öğrenci

³³ O. K. Çorbacı ve H. Er, 'İstanbul'daki Rum Okullarının Tarihi ve Bugünü', *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 22, sayı: 1, Haziran 2022, s. 103.

³⁴ O. K. Çorbacı, 'Azınlık Örgün Eğitim Kurumlarında Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi ve Müfredatları: İstanbul-Ermeni Okulları Örneği', Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2022, s. 43.

³⁵ Z. S. Zengin, 'II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri', *Belleten*, cilt: 71 sayı: 261, Ankara, 2007, s. 637.

³⁶ T. Özcan, *Merkezi ve Modern Eğitim Kapsamında Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 82.

³⁷ Özcan, a.g.e., s. 82.

³⁸ Özcan, a.g.e., s. 80.

okulu vardı. Yine aynı statüde olan 11 de kız öğrenci okulu bulunmaktaydı. Özel kız öğrenci ve erkek öğrenci okullarının sayısı da toplam 12 idi. Ayrıca, Narlıköy, Hacılar, Bornova, Buca, Seydiköy, Göztepe, Karşıyaka, Pınarbaşı ve Kokluca'da da Rum okulları bulunmaktaydı.³⁹ İzmir'de birçok kamu ve özel Rum okulu faaliyet gösteriyordu. 1893'te 23 Rum ilköğretim okulunda 5.120, 8 ortaöğretim okulunda 3.824 öğrencinin öğrenim gördüğü kaydedilmiştir. Müslüman okullarındaki veriler ise: 30-1.500 ve 9-1.316 idi.⁴⁰ İzmir'deki bu okul ve öğrenci sayıları 19. yüzyılda Rum cemaatindeki eğitimin ne kadar geniş ve yaygın olduğunu göstermektedir.

Osmanlı'daki eğitime yönelik ilgi artışı sadece merkezi devlet yönetimine ait değildi; Rum okullarındaki öğrenci sayısındaki artıştan da bu gözlenebilmektedir. 1870-1908 yılları arasında Rum öğrenci sayısının %80 artış gösterdiği İstanbul'daki Rum okullarına dair İstanbul Başpiskoposluğu'nun 1906'da kendi yetki alanında 18 öğretmen ve 252 öğrencisi olan Zoğrafyon Erkek Lisesi'nin de içinde bulunduğu 8 lisenin; Heybeliada Ruhban Okulu (14 öğretmen 81 öğrenci), Fener Rum Erkek Lisesi (16 öğretmen 450 öğrenci), Heybeliada Rum Ticaret Lisesi (22 öğretmen 121 öğrenci), Özel Hacıhristos Rum-Fransız Lisesi (31 öğretmen 344 öğrenci), Zapyon Kız Lisesi (25 öğretmen 302 öğrenci), Yoakimion Kız Lisesi (17 öğretmen 310 öğrenci), Merkez Kız Lisesi (14 öğretmen 123 öğrenci) faaliyet gösterdiği, yayımladığı istatistiklerde görülmektedir.⁴¹ 1870'lerde 26 tane Rum siloloğunun bulunduğu İstanbul'da 15.000 öğrencinin bulunduğu 105 Rum okulu vardı.⁴² 1897'deki resmi verilere göre ise Osmanlı Devleti'nde 4.390 Rum okulu bulunmaktaydı.⁴³ 1904 yılında Fener Rum Patrikhanesi tarafından tutulan verilere bakıldığında da İstanbul'daki Rum okullarında görev yapan öğretmen sayısı 360'tır.⁴⁴ Yunan elçiliğinin, patrikhanenin de yardımını alarak 1912 yılında gerçekleştirdiği nüfus sayımına göre 309.672 Rum İstanbul'da

³⁹ H. Özeçoğlu, 'Modernleşme Sürecinde İzmir'de Müslim ve Gayrimüslimlerin Eğitime Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım (1856-1908)', Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir, 2009, s. 158.

⁴⁰ Ari Çokına, *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 1-429.

⁴¹ A. Öymen, S. Dadyan, P. Akbaş, R. Marmara, N. Alpman, A. Çokona, S. Süsin, İ. V. Molinas, M. Yüce, C. Özkarabekir, S. Tunç, *İstanbul'un Renkleri* içinde, S. Dadyan (Ed.), Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul, 2020, s. 199.

⁴² Özcan, a.g.e., s. 82.

⁴³ Özcan, a.g.e., s. 82.

⁴⁴ Özcan, a.g.e., s. 82.

yaşıyordu.⁴⁵ Osmanlı'nın 1914 yılında yaptırdığı sayımda ise İstanbul'da yaşayan 909.978 kişilik toplam nüfusun içinde 205.375 kişi Rum'du.⁴⁶ Geniş bir nüfusa sahip olan Rumlar, yukarda da bahsedildiği gibi sahip oldukları birtakım ayrıcalıkları devletle ilişkilendiği noktada Patrik üzerinden yürütülüyordu. Gerekli iletişim ve denetim Osmanlı'nın Patrikhaneye tanıdığı yetki ile Patrikhanenin kontrolünde işliyordu.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumların din, eğitim, mahkeme kurum ve kuruluşları, vergi toplama düzenleri patrikhanenin öncülüğünde ve denetimindeydi.⁴⁷ 19. yüzyılda gerçekleşen değişim her milletin içinde yer aldığı durum ve mevcut koşullarına göre farklı tesir ettiğinden yeni sınıfsal yapı ve ideolojik yapı ile beraber yeni eğitim kurumları da meydana çıkmıştır.⁴⁸ Yunanistan 1830 senesinde bağımsızlığını aldıktan sonra İstanbul Rum cemaati, din etkisi dışına çıkmak isteyen yenilikçiler ile etkisini korumak isteyen kilise gücü arasında bir ayrılık görülmüştür. Islahat Fermanı ile cemaatlerin yönetimi, din adamları ve lâik üyelerden kurulu meclisler tarafından sağlanacak ve bu durumda eski "millet sistemi"nde önemli bir değişiklik yapılmıştır.⁴⁹ Bu fermanla gayrimüslim Osmanlı halkına, Patrik'in dünya ve din işlerinde zaman zaman keyfiliğe kadar varan mutlak ve geleneksel otoritesinden kurtulmak, kendi cemaatlerinin yönetimine iştirak hakkı verilmişti.⁵⁰ Sonraki süreçlerde de dünyevi işlerin yürütülmesi konusunda Patrikhane ve Rum cemaatinin laik kesimini temsil edenler arasında bir çekişme de yaşanmıştır.

1908'den sonra, Türkçü bir politika izleyen İttihat ve Terakki hükümeti, 1910-1911 yılları arasında düzenlediği bazı genelgeler ile Rumların eğitimini denetlemeye dair birtakım önlemler almaya başlamıştır. Bu genelgeler, Rum okullarının Eğitim Bakanlığı kapsamına alınması ve devlet okullarına dönüştürülerek, denetim altına alınmalarını amaçlamıştır. Bununla birlikte cemaat okullarının müfredatı, devlet okulları müfredatına uygun hale getirilmesi gerekiyordu, aksi durumda öğrencilerin yükseköğretim kurumlarına kabulü gerçekleşmeyecekti. Mezunların diplomalarının

⁴⁵ Şabudak, a.g.e., s. 15.

⁴⁶ Şabudak, a.g.e., s. 15.

⁴⁷ Vahapoğlu, a.g.e., s.16.

⁴⁸ Şabudak, a.g.e., s.18.

⁴⁹ H. Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 10.

⁵⁰ Toker, a.g.e., s. 10.

onaylanması için okudukları Cemaat okullarının daha önce bakanlık tarafından ruhsatlandırılmış olması gerekiyordu. Osmanlı tarihi ve Türk dili derslerinin öğretilmesi şartı getirilmişti. 1915'te de Rum Ortodoks cemaatlerinin bütün başkanlarına özel bir okul açmak ve işletmek için izin almaları şartı getirilmişti. Cemaat okullarını özel olarak sınıflandıran bir yasa yayınlanmıştı. Hedef, okulları Patrikhane ve diğer cemaat unsurlarının kontrolünden çıkarıp, Osmanlı Devleti'nin denetimi altına almaktı.⁵¹

Osmanlı Devleti, 1856 ıslahatları, 1869 Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi, 1876 ve 1908 Anayasaları, 1891 tarihli Sadaret Genelgesi ve Rum Ortodoks Milleti eğitime dair diğer birtakım genelgelerle beraber Osmanlı Devleti, Patrikhane'nin kontrolündeki cemaat okullarını kademeli olarak kendi kontrolü altına almıştır.⁵² Bu kontrol aksamalara ve engellere rağmen bir noktaya kadar gerçekleştirilmiştir.

1.2. Ortodoks Rum Patrikhanesinin Rum Eğitimindeki Yeri

Rumlarda eğitim, içerik olarak Osmanlı Devleti'nin onayından geçen ve Patrik'in de etkili olduğu halktan ve din adamlarından seçilen kişilerden oluşan meclis tarafından belirleniyordu.⁵³ Patrik'e, Rum milletinin kültür ile eğitim kurumlarını, hastane ve kiliselerini, idare etme sorumluluğu verilmiştir.⁵⁴ Patrik'in, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ve bu sınırların dışındaki Hristiyanların lideri olarak görülmesinden dolayı Hristiyan cemaatiyle ilgili konularda Divan'da söz alma hakkı tanınmıştır.⁵⁵ Rumların eğitim-öğretim hayatında belirleyici, yön verici olarak kendini mutlak hak sahibi olarak gören patrikhane, padişah ve hükümeti överek eğitimin yaygınlaşması adına teminatta bulundukları dönemde, yaratıcının yardımıyla kilise sorunlarını üzerine alıp, eğitim ve aydınlanmayı yaymanın ve ilerletmenin, birinci

⁵¹ Liazos, a.g.e., s. 317-318.

⁵² Liazos, a.g.e., s. 317.

⁵³ N. Liazos, 'Batılşma Döneminde İstanbul'da Rum Cemaatinin Eğitimi', *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 9, sayı: 17, Mart 2021, s. 306.

⁵⁴ E. Eren, 'Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullar', *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: Özel Sayı, Aralık 2017, s. 88.

⁵⁵ H. Vahapoğlu, *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992, s.17.

kaygıları olduğunu belirtmiştir.⁵⁶ Patrik, Rum toplumunun sosyal hayatına etki eden kurumlarda olduğu gibi milli eğitim konusunda da gerçekleşen yeniliklerin sorumlusu olarak atanmıştır.

Rumlarda okullar belli kategorilere ayrılmıştı. Bunlar; milli okullar, mahalle okulları, özel okullar olup doğrudan ya da dolaylı yoldan patrikhanenin etkisindeydi ve bu okullar arasından önem açısından ön plana çıkan okul ise patrikhanenin atadığı, kilisenin de denetlediği meclisler tarafından yönetilen “Milli” okullardır.⁵⁷

Din adamları sadece cemaat üzerindeki yetkileriyle birlikte finans gelirlerini de tehlikeye düşüren reformları pek sıcak karşılamamış ve cemaatlerindeki kişilerin şahıs, miras, eşya, aile hukuku, dini serbestlik ve bunlarla alakalı yargılama yetkisi ve eğitimleri üzerindeki geniş söz kurma hakkını kaybetmek istememiştir.⁵⁸ 19. yüzyıla gelindiğinde eğitimde laikleşme durumu Rum halkının da varlık gösterdiği alanlarda bazı Rum cemiyetleriyle patrikhane arasında bir çatışmaya yol açmıştır. 1870’ten 1880 yılına kadar Osmanlı Devleti içerisinde, yaklaşık 125 tane Rum cemiyeti çok hızlı bir şekilde gelişmiştir.⁵⁹ Cemiyetlerin eğitim üzerine söz kurma ve girişimleri Patrikhane ile laiklik üzerinden bir hakimiyet kurma girişimi, çatışmaların ana noktası olmuştur. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’la birlikte eğitimde laikleşme adımları atılmıştır; fakat bütün milletleri kapsayıcı ve birleşik, laik bir eğitim sistemi yerine merkezi sisteme koştur “laik eğitimleri” öngörmüştür.⁶⁰ Ortodoks Patrikliği laik çevrelerin cemaat yönetimine girmesine ne kadar karşı çıksa da 1860 - 1862 senesinde cemaatin eğitim, finans, hukuk, ve hayır işleri konusundaki alanlara laik kişilerin girmesine engel olamamıştır.⁶¹ 1861 yılına gelindiğinde ise amacı Osmanlı Devleti’nde yaşayan Ortodoks cemiyetinde eğitimi yaygın hale getirmeyi ve laik eğitimin öncüsü olmayı üstlenen İstanbul Helen Filoloji Cemiyeti kurulmuştur.⁶² Tanzimat sonrası dini yargıların dışında bir eğitim anlayışının yaygınlaşmasını baz alan ve Rumlar için laik

⁵⁶ Stathis, a.g.e., s. 19-20.

⁵⁷ Liazos, a.g.e., s. 314.

⁵⁸ Toker, a.g.e., s. 10.

⁵⁹ Stathis, a.g.e., s. 21.

⁶⁰ Stathis, a.g.e., s.17.

⁶¹ Şabudak, a.g.e., s. 18.

⁶² Stathis, a.g.e., s. 22.

eğitimin ileticisi konumunda yer alan İstanbul Helen Filoloji Derneği⁶³ önemli bir yerde bulunmaktadır.

1872 senesinin ocak ayında Patrik VI. Anthimos, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks Rumların resmi öğreniminin merkezi olarak Sillogos'u tanımıştır.⁶⁴ Türkiye'de İstanbul Helen Cemiyeti ismiyle daha çok bilinen Syllogos, İstanbul'da kurulmuştur.⁶⁵ Eğitimin meşruiyeti dini zeminde hayat bulduğu ölçüde laik olarak kabul görmüş, aktarıcılar ve konular Patrik'in onayı kadar laik olabilmıştır.⁶⁶ Rum Okulları örgütünü ve okullarını denetleyen devamlı bir heyet kurulu, Rum Okulları için güzel, çağdaş ve eğitimle ilgili kitaplar yayınlamıştır ve 4 komisyona ayrılan Sillog'un komisyonları Edebî, Âsari atika, Fünûn ve Maârif ve Mekteplerdir.⁶⁷

1873'te ruhban olmayan üyelerin de katılımıyla kurulan Patrikhane Merkez Eğitim Kurulu cemaatin ilk ve orta öğretim kurumlarına standartlar getirmiş, Alman eğitim sistemini örnek alarak, ilk okullarda 6, ortaokul ve liselerde 6 yıllık eğitimi yerleştirmeye çalışırken 1870-1880 yılları arasında Osmanlı sınırları içerisinde bulunan 125 kadar eğitimi destekleyen dernekten yararlanmıştır.⁶⁸ Sahip olduğu ayrıcalıklardan yola çıkarak kendi varlığını tehdit altında hisseden Patrikhane, laik Rumlara ve Babıali'ye karşı bu ayrıcalıkları üzerinden de baskı kurmuştur.⁶⁹ İstanbul'daki Özel Rum okulları da Patrikhane'nin içerik ve müfredat olarak denetlediği okullar olup kilise okullarına paraleldi.⁷⁰

İstanbul'un Osmanlı başkenti olması ve öncesinde de Hristiyan topluluk için de önem arz etmesi elbette sonraki süreçlerde de ilişkilerde belirleyici olmuştur. Osmanlı için Ortodoksların temsilcisi olarak en tepede yer alan İstanbul'daki Ekümenik Patrikhane kabul görmüştür ve bu kabul; eğitim, cemiyet, yardımlaşma kurumları ve cemaatlerin kurumsallaşma yolunu açmıştır.⁷¹ Eğitim yürütücüsü olarak

⁶³ P. Erkan ve A. Ödekan, 'İstanbul'da Tanzimat Sonrası Galata-Şişli Hattında Rum Cemaati ve Eğitim Yapılarının Arka Planı', *İTÜ Dergisi*, cilt: 9, sayı: 2, Eylül 2010, s. 45.

⁶⁴ Stathis, a.g.e., s. 25.

⁶⁵ <https://www.zdergisi.istanbul/makale/syllogos-kutuphanesi-692.>, E.T: 17.03.2024

⁶⁶ Stathis, a.g.e., s. 18.

⁶⁷ Büyükkarcı, a.g.e., s.170.

⁶⁸ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 198.

⁶⁹ Liazos, a.g.e., s. 306.

⁷⁰ Liazos, a.g.e., s. 309.

⁷¹ Stathis, a.g.e., s. 1.

da görülen Patrikhane'ye yaklaşım eğitim konusunu da belirleyen, şekillendiren bir noktada bulunmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde Rum Ortodoksların eğitim faaliyetlerinin gösterdiği artış sonucu laik faktörler 1873 yılında Patrikhane tarafından kurulan Ortodoksların eğitiminden mesul olan Karma Kilise Meclisi'nde, Patrikhane Merkezi Eğitim Komitesi ismi ile kurulmuş olan ortak komisyonda yer alarak eğitime ve Patrikhanenin organlarına dahil olmuşlardır. 1873 yılından 1902 yılına kadarki işleyiş sürecinde Patrikhane Merkezi Eğitim Komitesi ve İstanbul Rum Cemiyeti Edebiyesi birlikte eğitim yapısı, eğitim programı, okul türleri, öğretmenler, ders kitapları, raporların hazırlanması ve denetlemesi, okulların kurulması, okul sınavları ve okul düzenlemeleri gibi eğitim mevzuları ile ilgilenmişlerdir.⁷² Dini ve milli gücü temsil eden; başında Kutsal Sinod⁷³ ve Patrik'in bulunduğu Karma Milli Meclis, halktan seçilen sekiz kişi ve dört metropolit olmak üzere on iki üyeden oluşup, Patrikhane'nin onayı sonucu ilk sırada yer alan metropolit tarafından idaresi sağlanıyordu.⁷⁴ Dini ve milli gücü temsil ettiği için ve Rumların yaşam alanlarındaki sosyal, kültürel, siyasi anlayışın tek elden (din-patrik) çıkmasından kaynaklı ortaklaştığı eğitim alanına yönelik farklı seslerin yükseldiği de görülmüştür. Bazı dernek ve cemiyetler sesini, tepkisini açık ifade edebilmekteydi. Syllogos ve Sillog gibi ifadelerle de isimlendirilen Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi⁷⁵ bunlardan biriydi. Hristakis Zografos'un ekonomik açıdan desteklediği Dersaadet Rum Edebiyat Derneği'nin⁷⁶ ilk ve uzun süreli başında bulunan Epirli İroklis Vasiadis, Avrupa'da aldığı eğitim ve bu süre zarfında tanık olduğu laik eğitim anlayışından etkilenecek laik bir eğitim sistemi istediği için Patrikhane'nin muhafazakar eğitim anlayışından kaynaklı eğitim komisyonu ile ortaklaşmayı reddetmiştir.⁷⁷ Ancak Osmanlı Devleti, Rumlara verdiği imtiyazları Patrikhane üzerinden tanıdığından ve bu imtiyaz durumundan kaynaklı bazı cemiyetlerin yasal

⁷² Liazos, a.g.e., s. 308.

⁷³ Hristiyanlık'ta dinî veya idarî problemleri çözmek için din adamlarının oluşturduğu genel ya da yerel kuruldur. Bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sinod>.

⁷⁴ Stathis, a.g.e., s.14.

⁷⁵ Ç. Kılıçoğlu Cihangir, 'İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)', Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2017.

⁷⁶ S. Memet, 'Yakın Dönem Osmanlı Rum Basını: Neologos Örneği (1873-1874)', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2021.

⁷⁷ Stathis, a.g.e., s. 23.

zeminde kabul edilmesini engellediğinden, Sillogos (Dersaadet Rum Edebiyat Derneği) da ekonomik ve daha başka zorluklarla karşılaştığından, ilk kurulduğunda aldığı kararlarını yeniden gözden geçirip Patrik'in himayesini kabul ederek toplantılarına Merkezi Eğitim Komisyonu'nu da çağırmak zorunda kalmıştır.⁷⁸ Yunanistan'dan beklediği hizmeti çok fazla göremediği halde İstanbul'da bulunan zengin Rum tüccarının sağladığı gelir üzerinden Rum halkını Türklerden önce parasız eğitim ve öğretime kavuşturmuştur.⁷⁹

Sillogos'un kurucuları arasında yer alan isimlere (Zanos, Mavroyeni, Karateodori, Zografos veya Aristarhis) bakıldığı zaman güçlü bir sınıfın eseri olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁰ Bu derneğin kurucularından Zoiros Paşa'nın 1906 yılında Rum Hastaneleri Heyeti İdaresi broşüründe Rumların sadece bir toplantı yeri niteliğinde gösterdikleri Sillogların hemen hemen bir Maarif Nazırlığı vazifesinde olduğunu vurgulanmış, Türklerin Maarif Vekâleti'nin, müzelerinin, Halkevlerinin, konservatuvarlarının, Özel İdareleri'nin yapmak istedikleri milli, tarihi, edebi incelemeleri Rumların onlardan altmış - yetmiş yıl önce gerçekleştirmesini övgüye değer bulmuştur.⁸¹ Aynı amaç ve örgüt içerisinde müfettişlere takip ettirilen eğitim sistemi ile Anadolu ve Rumeli'de bulunan neredeyse bütün Rum okulları İstanbul Silloğu'na, bağlanmıştır.⁸² Rumların İstanbul'da ki Silloğu ulusal birlik hükümeti tarafından 1923 yılında kapatılmış ve 50 bin ciltten oluşan kütüphanesi de Ankara'ya taşınmıştır.⁸³

Bahsi geçen kütüphanenin kapatılması ve kütüphaneye ait kitapların Ankara'ya taşınması, İstanbul'da Rum nüfusunun ve etkisinin daha yoğun olmasından ve bunun önüne geçilmek istenmesinden kaynaklı gerçekleştirilmiş olabilir. 40'lı yıllara gelindiğinde ise bu kitaplara ait yeni bilgiler karşımıza çıkmıştır. CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu A.F. Tuzer tarafından CHP Ankara Halkevi Başkanlığına gönderilen 15.06.1940 tarihli bir belgede “Maarif vekaletinden aldığımız bir yazıda: “Sillogos kütüphanesinden alınıp Ankara Halkevi kütüphanesine nakledilmiş olan lâtince,

⁷⁸ Stathis, a.g.e., s. 25.

⁷⁹ Büyükkarcı, a.g.e., s.168

⁸⁰ Stathis, a.g.e., s. 27.

⁸¹ Büyükkarcı, a.g.e., s.167.

⁸² Büyükkarcı, a.g.e., s.168.

⁸³ Büyükkarcı, a.g.e., s.170.

Yunanca, Rusca eserlerden Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinin bilhassa dil şubesi tedrisatında ve profesörler ile talebesinin çalışmalarında daha ziyade istifade edileceği bildirilerek bu eserlerin fakülte kütüphanesine verilmesi hususunun teminine adı geçen fakültede dekanlığından alınan bir yazıda lüzum gösterilmektedir” denilmiştir. Ankara Halkevinde Sillogos Kütüphanesi’nden gelmiş eserler arasında halkevinin istifade edemeyeceği kitaplar var mıdır? Bunların Dil, Tarih ve Coğrafya fakültesine verilmesinde sizce mahzur yok mudur? Bu kitaplar nelerdir ve miktarı neyi tutar?” sorularının yer aldığı bu talep yazısına⁸⁴ cevap olarak 21.08.1941 tarihinde Halkevi Reisi İçel Mebusu “Siligos kütüphanesinden alınıp evimiz kütüphanesine nakledilmiş olan eserler arasında muhtelif mevzularda iki bine yakın Yunanca ve Latince eser vardır. Bu eserlerin ilmi zümrelere göre taksimi ilişik listede gösterilmiştir. Halkevi kütüphanesi umumi kütüphane vazifesini görmekte ve umuma açık bulunmaktadır bu bakımdan halk evi kütüphanesinin istifade edemeyeceği eser yoktur. Bu kitapların dil tarih fakültesine verilmesi bu fakülte talep etmesinin derslerini takipte faydalanmalarını kolayca temin edeceği şüphesiz ise de, bu takdirde bu eserlerden ancak fakülte talebeleri istifade edebilecek serbest meslekte bulunanlar bu istifadeden mahrum kalacaklardır. Bununla beraber bu kıymetli kitapların talebe elinde yıpranıp zayıf olması ihtimali de vardır ki, bu memleketin umumi mesaisi bakımından büyük kayıp olur. Bundan başka her fakülte, veyahut ilim zümreleri bu nevi arzular gösterecekler ve bu suretle teessüs eden, Kıymeti günden güne artan Evimizin kütüphanesi zaafa düşecek aranır bir kütüphane olmaktan çıkacaktır. Bu kitapların ait oldukları ilim zümrelerine isabet eden miktarı ilişik listede arz edilmiştir Rusça eserler pek az ekserisi Bolşevik propagandası bakımından yazıldığı için okuyucuya arz edilmemektedir”⁸⁵ denilerek karşılanmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi Sillogos Kütüphanesi kitapları önemini korumuştur. Bu kitapların 259’u Yunanca, 886’sı Lâtin, 658 tanesi Yunan-Lâtin’dir.⁸⁶ Bu kitapların listesi ise belgede şöyle verilmiştir;

⁸⁴ BCA, Yer Bilgisi: 885-474-1, Belge Tarihi: 28.08.1948, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, 24. Belge.

⁸⁵ BCA, Yer Bilgisi: 885-474-1, Belge Tarihi: 28.08.1948, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, 22. Belge.

⁸⁶ BCA, Yer Bilgisi: 885-474-1, Belge Tarihi: 28.08.1948, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, 23. Belge.

Tablo 1. Sillogos Kütüphanesi Kitapları

	Lâtin	Yunan
Felsefe	56	160
Din	231	121
Siyaset	1	5
İktisat	1	
Hukuk	5	
İdare		1
Terbiye	1	1
Dil	101	20
Riyaziye		3
Hey'et	1	1
Yunan Edebiyatı	177	414
Tarih	61	222
Toplam	635	948

Kaynak: BCA, Yer Bilgisi: 885-474-1, Belge Tarihi: 28.08.1948, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, 23. Belge.

Rumların sosyal ve siyasi hayatını tertipleyen ve asıl karar alan konumunda olan Patrikhane'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde artık eğitim alanındaki özerkliği bir kısıtlamayla karşılaşmıştır; Osmanlı Devleti 1856 Islahat Fermanı'yla Patrikhane'ye eğitim alanında tanıdığı ayrıcalığı 1869 Maarif-i Umumiye Nizamname'si, 1876 Kanun-i Esasi, 1908 Kanun-i Esasi Tadilatı ve 1891 Sadrazamlık Genelgesi'nde bulunan maddelerle sınırlandırarak, Patrikhane denetimi altındaki eğitim kurumlarını aşamalı bir şekilde kontrolüne almaya çalışmıştır.⁸⁷ Erken Cumhuriyet Döneminde de bu sınırlandırma meclisteki vekillerin dikkat çektiği konular üzerinden daha da artırılmış ve yoğun bir denetim altına alınmasına neden olmuştur; 1921 yılında Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ekalliyet mektepleri için 'fesat yuvası' tanımı yapmaktadır.⁸⁸ Bu dönemde milliyetçilik fikirlerinin bu okullarda yaygınlaştırıldığı ve bunun da devlet temellerine zarar verdiği düşüncesinin ortaya atıldığını göstermektedir. Bunun önüne geçmek için de denetimin sağlanması gerektiğine dair fikirler dile getirilmiştir. Bir iç mesele olmakla kalmayıp dış mesele olduğundan eğitim üzerinde hedeflenen değişikliklere karşı temkinli yaklaşılmıştır. 1921 gibi erken bir tarihte Maarif Vekili Hamdullah Suphi, eğer

⁸⁷ Liazos, a.g.e., s. 306-307.

⁸⁸ N. Kaya, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Tarih Vakfı, cilt: 2, İstanbul, 2013, s. 1.

mahzuru olmasaydı Türkiye’de hiçbir yabancı okul bırakmayacağını fakat bu durumun yalnızca bir iç sorun olmadığını aynı zamanda bir dış sorun da olduğunu “Arkadaşlar, ecnebi mekâtibi hakkında arzedeyim ki, bu mektepleri kapatmak için Maarif Vekâletinin şahsi olarak alabileceği bir karar yoktur, ika ettikleri tesir itibariyle soyuyorum ki; bazı mahzurlar olmasa, bütün Türkiye dahilinde bir tek ecnebi mektebi bırakmam. Fakat bu, dahilî olduğu kadar harici bir meseledir de... Amerikan mekteplerini kapattığımız gün, Amerika üzerinde bunun akisleri ne olacaktır? Mütalâa etmeliyiz, İtalyan mekteplerini kapattığımız zaman keza hâsıl olacak tesirâtı nazarı dikkate almalıyız. Demek ki elimizde bir çare vardır, o da mekteplerimizi, ailemizi ecnebi mekteplerden müstağni bırakacak bir surette yükseltmektir. Kendi mekteplerimiz lâzım gelen irfan ve terbiyeyi temin etti mi, emin olunuz bir tek aile, çocuklarını ecnebi mekteplerine yollamaz. İftikarladır ki, arzularına rağmen, ailelerimiz evlâtlarını ecnebi mekteplerine gönderiyorlar. Bendenizin vekâlet namına deruhte edeceğim şey, mekteplerimizin seviyesini takviye ede ede ailelerimizi ecnebi mekteplerden müstağni bir hale getirmektir.”⁸⁹ sözleriyle belirterek çocukların yabancı okullara gönderilmesine son verilmesi gerektiğini de dile getirmiştir. Hakkari mebusu Mazhar Müfîb bu konuşması üzerine Hamdullah Suphi’ye, “Beyefendi bir sual sormama müsaade buyurur musunuz? Membai fesat olduğuna kani bulunduğunuz bizim bu bapta kanaatimizi teyit eden mekâtibi ecnebiye hakkında niyeti âliniz, yalnız vergi almak mıdır? Yoksa bunları kapatmak teşebbüsü var mıdır? Rum ve Ermeni mektepleri mekâtibi ecnebiyeye nazaran daha ziyade fesat ika ederler. Bendeniz bu noktanın izahını istedim” diyerek yabancı ve azınlık okullarını karşılaştırmıştır. Meclis’teki bu konuşmadan sonra, Maarif Vekili Hamdullah Suphi, “Cemaat mektepleri bizim sübyan mektepleri mesabesindedir. Biz kendilerine o mektepleri açmağı teklif etmedik. Doğrudan doğruya millî bir propaganda yapmak, Rumları Yunanistan’a bağlamak, Ermenileri icat edilecek bir Ermenistan’a tevcih etmek için kendi arzularıyla bu mektepleri açmışlardır. Mekteplerimiz millidir ve bütün anasıra kapıları açıktır ve bizim din noktasından gösterdiğimiz hamuliyet, Hristiyan talebenin haftanın muayyen bir gününde, bir rahipten ders almalarına mâni olmaz. Evet mekteplerimizin kapıları bütün anasıra açıktır. Gelsinler, tahsil görsünler ve bu suretle bizim sübyan mekteplerimiz mesabesinde olan mekteplerini açmış olmaları

⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 170.

dolayısıyla, bize vergi vermekten katiyen muaf tutulamazlar, vergiyi verirler, isterlerse mefeteplerimize gelirler, istemezlerse gelmezler.”⁹⁰ diyerek, “Memleketimizde, elimizde kalan son parçasında, Ermeni, Rum mektepleri meselesi yeni bir tabir ile istiklal meselesi, Rumeli’de Suriye’de tekerrür etmiş olan tarih, Anadolu’da aynen geçecektir. Eğer biz bu mekteplerin memleketi, içinden yıkmak için ikna ettiği meşum tesiri nazarı dikkat önünde tutmazsa bak çok yanılırız. Amerikan Fransız İngiliz İtalyan mekteplerine karşı titizlik gösterenler, emin olsunlar ki, bu mekteplerin ika ettikleri ve edecekleri tesir; Rum mekteplerinin, Ermeni mekteplerinin ika ettiği meşum tesir yanında ikinci, üçüncü derecede bir ehemmiyeti haizdir. Gözümüz göre göre, katî bir kanaatimiz olduğu halde bunlara beğendiğinizi yapın mı diyeceğiz? Buna müsaade yoktur. Biz mekteplerimizi bütün memleket ve bütün halk için açıyoruz ve mekteplerimizin temin ettiği, bahşettiği tahsil bütün anasıra şamildir. Gelirler, mekteplerimizde okurlar ve tedrisatı iptidaiye kanunları mecburi kanunlardır. Dinlerine gelince: Asırlardan beri ona tecavüz etmedik. Şimdiden sonra da tecavüz etmeğe niyetimiz yoktur. Eğer tedrisatı diniyelerinin mahfuziyetini isterlerse haftanın bir gününde Hristiyan çocuklarını bir yere toplarız, rahipler gelirler, din dersini verirler.”⁹¹ şeklinde konuşmasına devam eden Maarif Vekili Hamdullah Suphi’ye Erzurum Mebusu Hüseyin Avni ise bunun üzerine; “Bir şey istirham ediyorum ki, kendilerine, Maarif idaresinin emrinde, ulûmu akliyelerini gösterecek bir memur bulunacak mı, buna müsaade olunacak mı?”⁹² şeklinde bir soru yöneltmiş ve Hamdullah Suphi de buna, “Bir papaz gelir, din dersini verir” cevabını vermiştir. Mecliste yaapılan bu konuşmalardan da anlaşılıyor ki; yabancı okullardan daha tehlikeli gördükleri azınlık okullarının varlığı, sürdürülebilirliği tartışılmış ve bu okullar birer tehlike olarak görülmüş hatta kapatılıp bu öğrencileri Türk okullarında okutulması konuşulmuştur.

Maarif Vekili Hamdullah Suphi, “İzmir Sultanisini Yunanlılar işgal etmişler ve İzmir’de işgal sahası dahilinde ne kadar maarif vergisi varsa alıyorlar ve bu vergiyi kendi mekteplerinize vermiyorlar ve bu suretle işgal sahasında mekteplerimiz kapanmağa mahkûm bir haldedir. Bir mukabele bilmisil olmak üzere Antalya livası

⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 169.

⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 169.

⁹² TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 169.

dahilinde ne kadar Rum mektebi varsa hepsini kapattım. Trabzon dahilindeki Rum mektepleri arasında ruhsatı resmiyeyi haiz olmıyanların ... kapatılması, için mahalline emir verdim ve kapattım. Bu sebeple fevkalâde nâzik vaziyetimizin müsaade ettiği nispette bu siyasi propaganda mekteplerini: kapatmağa ve onların çocuklarını da kendi mekteplerimize celbetmeğe çalışıyorum” demiştir.⁹³ Maarif Vekili Hamdullah Suphi’nin bu konuşmalarından da anlaşılacağı üzere bazı Rum ve Ermeni okulların kapatılmış ve bu okullarda okuyan çocukların Türk okullarına yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Gayrimüslim okulların siyasi propaganda alanı olarak hizmet gördüğünü, bunun da yaşanan kanlı ve acı olaylarla sabit olduğuna değinerek engellemek için de gayrimüslim okullarını sürekli bir denetime tabi tutulacağından⁹⁴ “Maarif Vekâleti anasırı gayrimüslimeye ait mektepleri murakabe etmek için lâzımgelen salâhiyeti haizdir”⁹⁵ diyerek Maarif Vekaleti’nin azınlık okullarını denetleme yetkisine sahip olduğunu da belirtmiştir. İncelenen bazı gazetelerde de bu denetimin direkt Maarif Vekili’nin okulları gezerek gerçekleştirdiği izlenmiştir. 21 Teşrin-evvel (Ekim) 1931 tarihli Vakit gazetesinde de Maarif Vekili Esat Bey’in azınlık okullarında tanık olduğu intizamdan hoşnut kaldığını, Zoğrafyon Rum Lisesi’ni de ziyaret ederek öğrencilerin Türkçe müktezebatını çok iyi bulduğunu ve daha sonra da Eseyan Ermeni Lisesi’ni, Beyoğlu Musevi Lisesi’ni ziyaret ettiğini yine bu azınlık okullarında gördüğü düzen ve mükemmeliyetten, Tarih, Coğrafya ve Türkçe derslerindeki başarı ve gelişimlerinden çok hoşnut kaldığını⁹⁶ yazmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi dönemin maarif vekili okullarını ziyaret ederek genel durumu takip etmiş ve özellikle eğitim üzerinden millileşmek noktasında önemli bir yere sahip olan Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerine ilgi yakından takip edilmiştir. Sonraki dönemlerde de Azınlık okullarının siyasi propaganda yaptığı haberleriyle gündeme gelmeye devam etmiştir. Vakit gazetesinde 1944 yılında “Devlet tarafından hiçbir ciddi kontrol altına alınmayan cemaat okulları muhtelif tesirler altında ayrılığı körükleyen müesseselerdir”⁹⁷ şeklinde bir yazı yer almıştır.

⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 2, İçtima:1, s. 171.

⁹⁴ Kaya, (cilt: 2), a.g.e., s. 1.

⁹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 169.

⁹⁶ ‘Maarif Vekilimiz Bu Sabah Ankarada’, Vakit, 21 Teşrin-evvel 1931, 3.

⁹⁷ M. S. Çapanoğlu, ‘Bugün bir milyon Türk çocuğu ilkokullardadır’, Vakit, 29 Ekim 1944, s. 8.

1.3. Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi ve Zoğrafyon Rum Lisesi

19. yüzyılın başlarında cemaatler ortaya çıkmış ve aynı yüzyılın ikinci yarısıyla da tam olarak şekillenmeye başlayıp, işleyiş ve örgütlenmede model olacak olan Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi'nin kurulmasından sonra ortak eyleme geçme biçimi olarak kendini var etmiştir. Cemiyetlerin çoğu yerel okulların örgütlenmesini maddi olarak desteklemek için kurulmuştur⁹⁸ 1807 yılında İstanbul'da 26 siloğoi (dernek) açılmıştır. 1861 yılında açılan ve bir eğitim bakanlığı gibi sıkı bir çalışma içine giren Elinikos Filoloyikos Siloğos Konstantinopoleos cemiyeti⁹⁹(Helen Filoloji Cemiyeti) de önemli derneklerden biridir. Kurulan cemiyetler eğitim alanında da belirleyici olmak istemiş ve bunun için de harekete geçmiştir. Bu istek ve talep Patrikhane ve cemiyetler arasında bir ters düşmeye de neden olmuştur. Eğitime dahil olma durumu okulların ideolojik olarak etki altına alınması (laik-ruhani) amacını da taşımıştır. Kurulan dernekler arasında özellikle ön plana çıkan Ellinikos Filolologikos Syllogos Konstantinopoleos ya da diğer adıyla (resmi) Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi 1861 yılında 10 hekim, 9 iş insanı, 4 yüksek bürokrat, 4 eğitimci ve 1 din adamı olmak üzere 33 aydın tarafından kurulmuştur. Bu dernek meşruiyetini Patrikhane'den alsa da bazen ona ters düşerek bağımsız politikalar da izlemiştir.¹⁰⁰ İstanbul Rum Cemiyeti Edebiyesi, şehrin Rum çocuklarının eğitimini üstlenmek istediğinde Patrikhane'nin sert tepkisiyle karşı karşıya kalmıştır.¹⁰¹ Bu cemiyet Osmanlı Devleti'ndeki Rumlar için bir tür gayri resmi Milli Eğitim Bakanlığı işlevini görmüştür.¹⁰²

İlk kurulduğunda da laik kimliğini belli eden Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, en başında organize bir şekilde eğitim ve kültür alanındaki etkinliklerine dayanak oluşturmayı hedefleyen toplantılar düzenleyerek kuruluş öngörüşüne cevap vermeye çalışmıştır. DRCE'nin hedefi, "eğitimin ve bilimlerin geliştirilmesi ve bunların Şark'a yayılması" olarak açık bir biçimde tanımlandığı 1871 tarihli yeni

⁹⁸ Eksertzoğlu, a.g.e., s. 3.

⁹⁹ Millas, a.g.e., s. 366

¹⁰⁰ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 199.

¹⁰¹ Liazos, a.g.e., s. 316.

¹⁰² Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 199.

nizamnamede tamamıyla kaydedilmiştir. Ve Zoğrafyon Rum Lisesi’ne ismi verilen Zoğrafos’un da bu cemiyetle ilişkisi vardı. 1871’de cemiyetin başlıca finansörlerinden olan Hristaki Zografos, “eğitimin Şark’ta yaygınlaştırılması için” 200 lira verme niyetini açıklamıştır.¹⁰³ Odisseas Yalemos, 1871’deki nizamname değişikliğini, cemiyetin Türkiye’deki tüm Rumların eğitim faaliyetlerinin kılavuzu ve eğitimle ilgili tüm arzu ve eylemlerin merkezi, Türkiye’de bulunan Rumların ve Helenleşenlerin bir nevi eğitim bakanlığı haline gelmesi olarak yorumlamıştır.¹⁰⁴ Bundan Patrikhane rahatsız olmuş olmalı ki başka bir cemiyetin kuruluşunu memnuniyetle karşılamıştır.

Patrikhane’nin himayesinde 1881 yılında yoksul okulların desteklenmesini, yeni okul ve kız mekteplerinin kurulmasını ve öğretmenlerin maaşlarının ödemesini üstlenen, Agapate Allilus adındaki cemiyetin, Patrikhane’nin korumasında; Yeorgios Zarifis ve Stefanovik Skilitzis gibi zengin Rum-Ortodoksların desteğiyle kurulması DRCE’nin öneminin azalmasına sebep olmuştur. Bundan dolayı eğitim alanı, DRCE için daralsa da tamamen bu alandan çekilmemiştir. “20. yüzyılın ilk on yılında dahi başlıcaları ders kitapları hazırlanması için müsabakalar düzenlenmesi ve Stefanos Zafiropulos tarafından M.Kiepert’e aldırılan Yunan dünyası haritalarının dağıtılması” gibi bazı eylemlerine devam etmiş olan Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi’nin son dönemlerindeki en mühim faydası 1907-1909 yılları arasında Rum-Ortodoks eğitiminin başlıca eğitsel ve pedagojik sorunların incelendiği eğitim konferanslarının düzenlenmesiydi.¹⁰⁵ Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi, yapmış olduğu işler incelendiğinde aslında ulusal bir duruşa sahip olduğu izlenebilmektedir. Rumlar arasında ortak ulusal bilinç yaratılması için ders kitapları hazırlanması ve çeşitli bölgelerde konuşulmakta olan Rum lehçelerinin derlenmesi, Cemiyetin önemle üzerinde durduğu çalışmalar olmuştur.¹⁰⁶

¹⁰³ Eksertzoglou, a.g.e., s. 11-12.

¹⁰⁴ Eksertzoglou, a.g.e., s. 14.

¹⁰⁵ Eksertzoglou, a.g.e., s. 16-17.

¹⁰⁶ M. Ünver, ‘Midilli Adası’nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1914)’, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2012, s. 34.

1.4. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi

Tanzimat Fermanı ilan edildikten sonra hayata geçirilen uygulamalarla ilgili ağırlıklı olarak gayrimüslimlere yeni haklar sağlayan 1856 Islahat Fermanı'nın da eğitim alanına etkileri olmuştur. Islahat Fermanı'nda, devlet denetiminde olması şartı ile Cemaatlerin kendi okullarını açabileceği ve kendi milli dilinde eğitim yapabileceği bu okulların öğretmen atamalarının ve okul programlarının karma bir maarif meclisi tarafından yapılması şartı konulmuştur. Bunun sonucunda da belirgin bir şekilde Rum, Ermeni ve Bulgar cemaati harekete geçmiş ve böylece gayrimüslim toplumun okul sayısı da artarak yaygınlaşmıştır. Bu da Osmanlı Devlet yönetiminin eğitim sistemini geliştirmesini etkilemiştir. Neticede 1857 yılında da dini bir ayırım yapmadan eğitimin Osmanlı'da yaşayan herkesin yararlanabileceği bir alan olması için “Meclis-i Maarif-i Muhtelit (Karma Maarif Meclis)” tesis edilmiştir. Bunun sonucunda iki eğitim meclisi oluşturulmuştur. 1864 yılında ise bu iki meclis kaldırılarak Daire-i Mekatib-i Mahsusa ve Daire-i Mekatib-i Umumiye olarak iki şubeden meydana gelen Maarif-i Umumiye Heyeti oluşturulmuştur.¹⁰⁷ Bu iki daire ise, Meclis-i Maârif-i Muhtelit (Karma Maârif Meclisi)'in farklı din ve millete mensup olsa da bütün vatandaşların eğitim-öğretim kurumlarının ihtiyaçlarını gidermek için oluşturulmuş olmasına rağmen istenilen sonucu veremediğinden bir süre sonra kaldırılması sonucunda kurulmuştur. Sonuç olarak da Meclis-i Maarif-i Muhtelit kaldırılmış yerine bu iki daire kurulmuştur. Bu iki daire de Daire-i Mekâtib-i Mahsûsa ve Daire-i Mekâtib-i Umumiye olarak Meclis-i Maârif çatısı altında toplanmıştır.¹⁰⁸

Muvakkat Maârif Meclisi'nin kurulmasıyla ile defa 1845 yılında başlayan ve 1846'da Mekâtib-i Umumiye Nezareti'nden sonra 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezareti ismi ile ilk bakanlığın oluşturulması ile süregelen kurumsal yapılanma süreci özellikle 1869 yılında çıkarılan Maârif-i Umumiye Nizamnamesiyle bir sonuca bağlanmıştır.¹⁰⁹ Osmanlı'nın son döneminde, yabancı ve azınlık okulları düzenlenmeye başlanmıştır. Bu düzenlenme, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi,

¹⁰⁷ Vurgun, a.g.e., s. 192.

¹⁰⁸ U. Ünal (Proje Yöneticisi), ‘Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme’, *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı*, Yayın Nu: 134, İstanbul, 2014, s. 77.

¹⁰⁹ Ünal, a.g.e., s. 4.

1876 Kanun-u Esasi ve 1915 Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi ile getirilmiştir.¹¹⁰ Açılan kurumlar ve çıkarılan yasalar, talimatnameler ile amaçlanan eğitimin denetlenmesi fikri 19. yüzyılda bir süreklilik arz etmiştir. Bu süreklilik, izlenen politikaların niyet edilen sonuçları doğurması noktasında yetersiz kaldığı yerde yeni bir atılım ile desteklenmiştir.

Azınlık ve yabancıların hukuk ve eğitim faaliyetlerini düzenleyen çalışmalardan biri olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi¹¹¹ Osmanlı Devleti'nin modernleşme programı çerçevesinde 1869 senesinde kabul edilmesiyle Rum cemaatinin de eğitim sistemini yeniden düzenlenmiştir.¹¹² Nizamnamenin, işlemesi ve denetimi için İstanbul'da kurulan ve üyeleri arasında Osmanlı'da bulunan dini grupların liderlerinin de bulunduğu Büyük Maarif Meclisi'nin de Daire-i İlmiye ile Daire-i İdare diye iki alt birimi oluşturulmuştur.¹¹³ 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin işlerliği için açılan Büyük Maarif Meclisinin alt dairesi olan Daire-i İlmiyenin; kitap, araştırma ve program işlerini yürütürken, yarısı gayrimüslimlerden oluşan Daire-i İdare ise Osmanlı eğitiminin her türlü idari işlerinin merkezden takibini yapmaktaydı.¹¹⁴ Eğitimle ilgili neredeyse tüm konuları kapsayan, alan ve eğitimin tüm basamaklarını içine alan, 198 maddesi bulunan Nizamname okulların derece ve bölümleri eğitim idaresinin genel kurulu, sınavlar, diploma, bitirme diplomaları ve bunların sağlayacağı yetkiler, öğretmenler ve finansal durumlarla ilgili olmak üzere 5 bölümden oluşmaktadır.¹¹⁵ Devlet tarafından yürütülen eğitim sistemini yaygın hale getirme yöntemi 1869 Osmanlı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde bahsedilen doğrultularda devam ettirilmiş ve geniş oranda laik hale getirilen bir ders programına devam edilmiştir.¹¹⁶

¹¹⁰ A. Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 20.

¹¹¹ H. Ertuğrul, *Azınlık ve Yabancı Okulları Türk Toplumuna Etkisi*, Nesil Basım Yayın, İstanbul, 1998, s. 103.

¹¹² Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 198.

¹¹³ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 103.

¹¹⁴ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 104.

¹¹⁵ A. Ertuğrul, 'Tanzimattan Cumhuriyete Eğitimde Millileşmeye Yönelik Politika ve Uygulamaların İncelenmesi (1839-1938)', Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Gaziantep, Şubat 2018, s. 57-58.

¹¹⁶ Fortna, a.g.e., s. 49.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve daha sonra yayımlanan birçok talimatname, kanun, nizamname, genel olarak eğitimi özel olarak da yabancı ve azınlık okullarını denetleme ve Osmanlı Devleti'ne verecek olası zararları önlemeyi amaçlıyordu.¹¹⁷ Bu girişimlerin olumlu karşılanmaması tanınmış olan otorite alanına bir müdahale olarak kabul görmesinden kaynaklıydı. Neticede kurum ya da kişilere tanınmış imtiyaz alanına yeni bir müdahale ya da kontrol talebi olumlu karşılanmamıştır. Ancak birtakım kaygıların da tam uygulamaların önüne geçtiği görülmüştür. 1869 yılında yayınlanan ve Türk eğitim tarihinde eğitime belli bir düzen getiren ve daha kapsayıcı olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 53. ile 58. maddelerindeki Müslümanlara ait veya gayrimüslimlere ait olan okullarda öğretmen ihtiyacının devlet tarafından açılan okullardan karşılanması kararı Hristiyan cemaat tarafından bir müdahale ve asimilasyon girişimi olarak değerlendirildiğinden tepkiyle karşılanmış ve uygulanamamıştır.¹¹⁸ Osmanlı idaresi ile Patrikhane arasında yaşanan tartışmalar, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında daha da artış göstermiştir. Devlet, Rum cemaatinin eğitim kurumlarını da öğretmenleri ve programları noktasında kontrol etmek istemiş, ancak Patrikhane bu kontrollere karşı çıkmıştır.¹¹⁹ Rum Patrikhanesi, sahip olduğu otoritesini hem kendi cemaatine karşı hem de diğer gayrimüslimlere karşı daha yukarıda olan mevkisini kaybetmekten çekinmiştir. Bundan dolayı dini yetkililer, Islahat Fermanı'ndan itibaren devamlı eski sistemin devlet için daha doğru olduğunu savunmuşlardır.¹²⁰ 19. yüzyılın yarattığı yeniden devlet yapılanması millileşme ve olabildiğince daha da merkezileşmenin temeline dayandırılması Osmanlı Devleti tarafından da kabul görmüştür. Bir taraftan var olan eşitsizlik reformlarla iyileştirilmeye çalışılmış bir taraftan da bunun içine millileşme araçları yerleştirilmiştir. Eğitim alanında da bu millileşme adımları atılmıştır.

Yabancı ve azınlık okullarına yönelik gerçekleştirilen düzenlemeler ile, eğitimde millileşme için, okullar denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamname'sinde eğitimde uluslaşma namına gerçekleştirilmiş yeniliklerin

¹¹⁷ M. Çapar, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Azınlık Okulları ve Eğitim*, Kebikeç, sayı: 17, 2005, s. 404.

¹¹⁸ Şabudak, a.g.e., s. 45.

¹¹⁹ Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, 'Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Fener Rum-Ortodoks Patriğinin Sahip Olması Gereken Nitelikler ve Seçilme Koşulları', *Adalet Dergisi*, 62-63, 2019, s. 323. ORCID ID: 0000-0003-1495-2339.

¹²⁰ Güllü, a.g.e., s. 160.

mevcut olması da ulusal eğitim fikriyatına geçme girişimlerinin Osmanlı'nın son dönemlerinde gerçekleştirilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, Osmanlı'nın son döneminde eğitimde ulusallaşma temellerini atmıştır denilebilir.¹²¹

Devlet tarafından yürütülen eğitim sistemini yaygın hale getirme yöntemi 1869 Osmanlı Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde bahsedilen doğrultularda devam ettirilmiş ve geniş oranda laik hale getirilen bir ders programına devam edilmiştir.¹²² Dini fark üzerinden oluşturulan mevcut düzenin ortadan kaldırılması ya da hafifletilmesi laikliğin yönetim tarafından benimsenmesini kolaylaştırmış olmalıdır. Daha önce tamamen Patrikhanenin denetimine bırakılan eğitim alanı Nizamnameyle devlet tarafından daha kontrol edilebilir bir alana çekilmeye çalışılmıştır.

¹²¹ Ertuğrul, a.g.e., s. 58.

¹²² Fortna, a.g.e., s. 49.

2. ZOĞRAFYON RUM LİSESİ (1893-1923)

Osmanlı Devleti'nin son dönemine denk gelen Zoğrafyon Rum Lisesi 1893 yılında kurulmuş ve bugüne kadar çeşitli aşamalardan, zorluklardan geçse de hala Beyoğlu'nda eğitim öğretim faaliyetlerini sürdüren köklü bir eğitim kurumu olarak varlığını sürdürmektedir.

İstanbul'da bulunan Zoğrafyon Rum Lisesi çok az öğrencisi olmasına rağmen eğitim kalitesini koruyan ve öğrencilerine iki dilde eğitim veren bir azınlık okulu olarak varlığını korumuştur. Okulun müfredatından, eğitim araç-gereçlerine kadar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir okul olarak eğitime devam eden bu okul köklü bir geçmişe sahiptir. Türkiye'de bulunan azınlık okullarının isimlerinde mutlaka hangi cemaate ait olduğu belirtilir. Azınlık okullarının adları Türk alfabesi kaidelerine göre yazılır: Altına da okulun türü cemaat adı ile birlikte yazılır. Örneğin Zapyon Rum Kız Lisesi¹²³ gibi. Böylece bu okullar Rum, Ermeni ya da diğer cemaatlerden hangisine aitse belirtilmiştir.

Zoğrafyon Rum Lisesi, bir azınlık okulu olduğundan bazı noktalarda diğer devlet okullarından farklı kanun ve düzene de tabii tutulmuştur. Okulun kuruluşu türlü aşamalardan geçmiş ve Rum cemaatinin desteğiyle inşa edilmiştir. Müfredat olarak diğer bütün okullar gibi genel müfredata uygun bir eğitim öğretim vermesinin zorunluluğu yanında özellikle dil ve tabii olduğu din anlayışından dolayı temel bazı farklılıkları da mevcuttur. Örneğin üç dilli bir eğitim vermesi ya da tatil günlerine Rum cemaatinin kutladığı ve kutsal saydığı günlerin de dahil edilmesi gibi farklılıklar ya da müdür, müdür yardımcıları ve bazı ders öğretmenlerinin atamasında diğer okullardan ayrılmaktadır.

2.1. Temel Bazı Hususlar

II. Abdülhamit döneminde yapılan Zoğrafyon Rum Lisesi'nin, giriş kapısının sağında ve solunda bilgiyi temsil eden birer kanatlı sfenks bulunurken girişin üstünde yer alan üçgenin içinde de kucağında İsa'nın olduğu Meryem Ana heykeli bulunmaktadır. 6 katlı bu okulun iç ve dış mimarisi neoklasik mimariyi

¹²³ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 33.

yansıtmaktadır. Sakız Adasının sembolü sayılan ve sikkelerinde de kullanılan sfenks, adalı olan Mihail Kefalas tarafından önerilmiş ve kabul edilip okulun amblemi olarak kullanılmıştır.¹²⁴ Zoğrafyon Rum Lisesi'nin girişinde, kapısının iki yanında bilgeliği simgeleyen ve aynı zamanda okulun simgesi olan aslan gövdeli, insan başlı kuş kanatlı sfenks, mitolojide Thebai kentinin (Yunanistan'da) girişindeki bir kayanın üzerinde nöbet tutan, şehre gelenlere: “Sabah dört, öğlen saatinde iki, akşam ise üç ayaklı olan yaratık nedir?” diye sorar ve cevabı veremeyenleri öldürür. Fakat kral Oidipus, cevabı “insan” olarak yanıtlayınca doğru cevabın karşısında sfenks kendini öldürür¹²⁵ olarak geçer mitolojide.

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin 1893 yılından günümüze gelişi birtakım farklı aşamalar sonucunda gerçekleşmiştir. Dönem şartlarından kaynaklı eğitim kurumları dini kurumlarla ilişkili olduğundan Zoğrafyon okulu da ilk kurulduğunda bir kilisenin avlusunda temel seviyede eğitime başlamıştır. Yine dönemin şartları gereği eğitim kurumları ya din temsilcileri tarafından ya da cemaat içindeki varlıklı kişiler tarafından kurulmuş/inşa edilmiştir. Bu bağlamda Zoğrafyon Rum Lisesi ilk olarak temel seviyede eğitime başlasa da artan talep ve ihtiyaç sonucu daha sonra ortaokul ve lise kademelerini de bünyesine katmış ve ortaya çıkan maddi giderleri de kilise ya da cemaatin laik kişileri tarafından karşılanmıştır.

2.1.1. Meryem Ana (Panagia) Okulu (1833-1892)

Meryem Ana Okulu'ndan önce 1804-1833 yılları arasında Fermeneciler Okulu açılmıştır. Fermeneciler Okulu, Beyoğlu Rum Cemaati'nin kurumsal anlamda ilk kurulan okuludur. 1804 senesinde Beyoğlu cemaati, içinde topladığı para ve Fermeneciler Locasının da desteğiyle Beyoğlu Parmakkapı Sokağında bulunan ve kendilerine ait olan bir bina ve hemen yanındaki başka bir binayı da satın alarak onarmış ve burada açtıkları iki okulu yönetmek için de Fermeneciler Locasının temsilcisi de olan kurul başkanı, muhasip ve sekreterden oluşan üç kişilik kurul oluşturmuştur. Resmi ismi “Kilise Kutsal Yazılarının ve Yunanca Derslerin Ortak

¹²⁴ Ö. R. Güler ve M. Subaşıoğlu, ‘Özel Zoğrafyon Rum Lisesi’, *Beyoğlu Dergisi*, sayı: 17, Eylül 2012, s. 73.

¹²⁵ Tuna, a.g.e., s. 194.

Okulu” olan bu okul, dini eğitimin verildiği ilkokul (Sıbyan) ve Yunanca derslerin verildiği ortaokul (Rüştiye) olarak iki kademedен oluşmuştur. 1821’de Yunan isyanından kaynaklı eğitime ara verdiği ve isyan sonucunda 1821-1828 yıllarında yaşanan kriz nedeniyle de okulun kapandığı fakat 1828-1831 yıllarında tekrar açıldığı belirtilmiştir.¹²⁶

Fermeneciler Okulu 1831 yılında çıkan yangın sonrası, 1833’te Panagia Kilisesi’nin avlusunda tekrar eğitim hayatına başlamış fakat Fermeneciler Locası’nın maddi sıkıntılardan okul yönetiminden çekilmesiyle yeni bir okul müteveli heyeti oluşturulmuştur. Fermeneciler Okulu’nun devamı olsa da Panagia Kilisesi avlusunda yer almasından kaynaklı bu okul Panagia Okulu olarak adlandırılmıştır. İlk başlarda okulun tek bir öğretmeni vardı, o da Panagia Kilisesi müezzini Dimitri Bizantinon idi. Daha sonra Büyükdere’de ki kilisede müezzin olan İonnis de Panagia okulunda öğretmenliğe başlamıştır.¹²⁷

Kuruluşundan 1951 yılına kadar Panagia Okulu, Eklisiastiki yani kilise okulu ismiyle de bilinmiştir.¹²⁸ 1845 yılında, Beyoğlu Rum Ortodoks Kiliseleri ve Mektepleri Vakfı’nın okulu, Zoğrafyon Rum Lisesi’nin bugün bulunduğu noktadaki iki ahşap eve taşınmış ve 1851 yılında “Meryem Ana Okulu” ismi verilmiştir. Zamanla okul binası, öğrenciler ve eğitimciler için ciddi tehlike oluşturacak derecede yıpranmıştır.¹²⁹ Özcan Şabudak ise bu taşınmanın 1835 yılında Panagia Eisodion Kilisenin 165.000 kuruşa İstiklal Caddesi’ne çıkan Emir Nevruz adında yeni bir bina satın almış ve bu bina yetersiz gelince de 1845 yılında Ağa Hamamı bölgesinde, bir başka kaynağa göre ise Su Terazı (Turnacıbaşı) Sokakta, Ermeni Eram Samancıoğlu’na ait bina satın alınmış ve tadilattan bir yıl sonra, 1846 yılında Panagia Okulu buraya taşınmıştır. Panagia Okulu’nun iki katlı ahşap binasının bugünkü Zoğrafyon Rum Lisesinin bulunduğu arsa üzerinde olduğu Zoğrafyon Rum Lisesi Mimarı Periklis Fotiadis’in okul inşasından önce çektiği fotoğraftan biliniyor.¹³⁰

¹²⁶ Şabudak, a.g.e., s. 35.

¹²⁷ Şabudak, a.g.e., s. 37.

¹²⁸ Şabudak, a.g.e., s. 38.

¹²⁹ ‘Zoğrafyon Lisesi’, <https://stavrodromion.org/tr/schools/zografeio-lykeio#oegrenci-sayisinin-gelisimi>, E.T: 19.06.2024.

¹³⁰ Şabudak, a.g.e., s. 38.

2.1.2. Kuruluşu

Günümüzde hala Beyoğlu Turnacıbaşı Sokağı no.27’de bulunan Zoğrafyon Rum Lisesi’nin ilk eğitim temelleri bir kilisenin bahçesinde atılmıştır. 1848 yılında Rum azınlık ilkokulu olarak açılan okul daha sonra orta dereceli Özel Rum Azınlık Okulu çatısı altında lise, ticaret lisesi ve ortaokul barındırmıştır.¹³¹ Okul, Panayia Erkek İlkokulu ismiyle Hazzopulo Pasajı’nın yanında bulunan Panayia Kilisesi’nin yapısında bulunmuşsa da artan öğrenci sayısı, orta ve lise kademelerinin eklenmesinin istenmesi ile kapsamlı ve büyük yeni bir okulun inşa edilmesine¹³² Pera’da bulunan Panagia Rum Okulu’nun yönetim kurulu tarafından karar alınmıştır.¹³³ Yeni okul yapılana kadar 1846 yılında Beyoğlu’nda bulunan Rum Cemaati’nin Panayia Kilisesi okulu ismiyle kurduğu bu okul, Turnacıbaşı Sokağı’nda bulunan 2 binaya taşınarak 1892 yılına kadar bu binalarda eğitimini sürdürmüştür.¹³⁴ Galatasaray Lisesi’nin arka bahçesinin duvarlarının uzandığı Suterazisi Sokak (Turnacıbaşı)’ta harabe durumda bulunan eski Panayia Okulu yıktırılıp mimar Periklis Fotiadis’in çizimleriyle inşa edilen Zoğrafyon Erkek Lisesi 1893 yılında hizmete başlamıştır.¹³⁵ Bazı kaynaklarda da Özel Zoğrafyon Rum Ortaokulu ve Lisesi’nin 1846’da Eisodion Cemaat Okulu ismiyle eğitime başladığı ve zamanla da yıkılıp 1893 yılında yeniden yapıldığı yazılmaktadır.¹³⁶ Üç büyük din adamının adıyla “Üç Azizler” olarak her yıl Ortodoks Hristiyanlar tarafından kutlanan eğitim bayramı Zoğrafyon Rum Lisesi’nin kuruluşundan sonra 30 Ocak 1894 senesinde okulun öğretmenlerinden K. Parisi’s’in okuduğu “ekmek paylaşımı” duası ile kutlanmıştır ve yine Panagia Kilisesi’nin arşivine göre Zoğrafyon Rum Lisesi’nin mütevelli heyeti ve okul müdürü 26 Haziran 1894 yılında okulun ilk eğitim öğretim yılında yapmış oldukları işleri Patrik başkanlığında yapılan 1. İbra töreninde ibra etmiştir. Panagia Kilisesi’nin arşivinden çıkan bu belgede de okulun ilk mührü ve amblemi yer almaktadır.¹³⁷

¹³¹ Büyükkarcı, a.g.e., s.161.

¹³² Tuna, a.g.e., s. 194.

¹³³ Şenyurt, a.g.e., s. 178.

¹³⁴ K. Erdoğan, ‘Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar vd. (ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, s. 564-565.

¹³⁵ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 201.

¹³⁶ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 109.

¹³⁷ Şabudak, a.g.e., s. 71.

1909 yılında Kuledibi’nde, ayrı bir yönetim altında ama Zoğrafyon Rum Lisesi’ne bağlı Yabancı Diller ve Ticaret Lisesi açılmıştır.¹³⁸ Eski Alman Mektebi binasında açılan bu okul bazı sebeplerden kaynaklı 1924 yılında kapanmış olsa da daha sonra ticaret bölümü 1948 yılında Zoğrafyon Rum Lisesi’nin Turnacıbaşı Sokağı’nda bulunan ana binası bünyesinde Zoğrafyon Ticaret Lisesi olarak eğitime tekrar başlamıştır.¹³⁹

Yeni okulun yapımı için cemaatin vereceği 5.000 altın yetmese de Hristaki Zografos’un 10 bin altın bağışı¹⁴⁰ ile Mühendis Perikles Fotiadis’in idaresindeki inşaat 1892 yılında tamamlanmış¹⁴¹ 19 Eylül 1893 yılında da eğitime açılıp, günümüzde ise İstanbul’da eğitime devam eden birkaç Rum okulundan biri olarak¹⁴² tarihte yerini almıştır. Beyoğlu Rum cemaati, dönemin mütevelli heyetinin teklifi üzerine okulun kuruluşunda çok faydası bulunan Hristaki Zografos’u okulun kurucusu olarak kabul ederek, okula onun ismini vermiştir.¹⁴³

Okul projelerinde binanın bulunduğu konum, aldığı ışık, temiz hava, ısıtma sistemi, öğrenci sayısına göre uygun kullanım mekanlarına sahip okulların inşası gibi girişimler bir Avrupa ülkesinde olması gereken şekilde görülmüştür. Şartnameye uygun olarak sınırlı bir arazi üzerinden, Neoklasik üslupta, çağdaş bir okul binası olarak 19 Eylül 1893 tarihinde Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani)’nin yanına inşa edilmiş olan ve Rum basını tarafından beğenilerek “Zografeion’un cephesi Atina’daki Parthenon ve Thision Tapınakları’nın dor tarzı sütunlarını anımsatıyor” şeklinde yorumlanan Zoğrafyon, Rum Patriği Neofitos Efendi’nin kutsamasıyla açılmıştır.¹⁴⁴

Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi, 1893-1894 yılında Beyoğlu semtinde bulunan Rumların öğretim ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 552 öğrenci nüfusuyla öğretime başlamış ve ilk mezunlarını 1888-1889 öğretim yılında vermiştir.¹⁴⁵

¹³⁸ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 201.

¹³⁹ Şabudak, a.g.e., s. 73.

¹⁴⁰ Tuna, a.g.e., s. 194.

¹⁴¹ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁴² Tuna, a.g.e., s. 194.

¹⁴³ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁴⁴ Şenyurt, a.g.e., s. 178.

¹⁴⁵ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

Geçmişten günümüze Türkiye’deki Rum okulları arasında, Fener Rum Lisesi’nden sonra en iyi eğitim veren okul olarak şöhreti yurt dışına kadar yayılmış olan Zoğrafyon Rum Lisesi’nin 1900’lerin başında, okul öğrencilerinden oluşan ciddi ve iddialı bir Flarmoni Orkestrası dahi kurulmuştur.¹⁴⁶ 500 kişi kapasiteli toplantı ve gösteri salonu, daktilo ve bilgisayar odaları, kitaplık, laboratuvar, yabancı dil ve biyoloji odaları bulunan okulda bugün orta, lise ve ticaret bölümleri bulunmaktadır.¹⁴⁷

Rum cemaatinin bir başka toplumsal örgütlenmesi de hırfet (rufet) ya da esnaf loncalarıydı. 19. yüzyıldan itibaren loncalar kilise okul ve cemaat kurumlarının hamisi olarak görevlendirilmeye başlanmış ve buna göre; bakkallar loncası, Balıklı Rum Hastanesi; kürkçüler loncası, Fener Rum Erkek Lisesi; fermeneciler (nakışlı işlemeli önü kapanmayan erkek giysisi) loncası ise Zoğrafyon Lisesi’ne destek vermiştir.¹⁴⁸

Zoğrafyon Rum Lisesi bazen ortak derslerde öğrencilerini başka okulun öğrencileriyle de birleştirmiştir. Rum Milli Lisesi ve Beyoğlu Zoğrafyon Rum Lisesi’nin okul binaları ayrı olmasına rağmen birlikte çalışmıştır; Rum Milli Lisesi öğrencileri öğleden önce Zoğrafyon Okulu’nda Türkçe ve Rumca, bu okulun öğrencileri de öğleden sonra Rum Milli Lisesi’nde Fransızca derslerini takip etmiştir. Yine aynı şekilde 1923 yılı haziran ayında Zoğrafyon Rum Lisesi ile Rum Milli Lisesi bazı dersleri birlikte yürütmüşlerdir. Fakat bunun doğru olmadığı ve ayrı ayrı eğitime devam edilmesi gerektiği Eylül 1923 tarihinde bildirilmiştir. Sınıf sayıları gibi bazı değişiklikler söz konusu olmuştur. Bu nedenle ruhsatının düzenlenmesi gerekmiş ve yapılan yenilemelerle okul 1 Eylül 1925 tarihinde ruhsatını almıştır.¹⁴⁹ Osmanlı Devleti Anadolu ve İstanbul’da işgaller başlamadan önce, itilaf devletlerine karşılık vermek için, kapitülasyonların da 8 Eylül 1914’te kaldırılmasına dayanarak bu devletlere ait olan kurum ve birçok köklü okullara el koymuştur.¹⁵⁰ Osmanlı yönetimi, el koyduğu bu kurumların bir kısmını polis merkezi olarak, bir kısmını askeri amaçla, bir kısmını da fakülte olarak kullanmıştı. Okullara ait kira bedelleri ise okul yönetimi

¹⁴⁶ Tuna, a.g.e., s. 194.

¹⁴⁷ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁴⁸ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 187-188.

¹⁴⁹ T. Çalışkan, ‘Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okulları (1923-1980)’, Doktora Tezi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla, 2021, s.302.

¹⁵⁰ E. Y. Azap, ‘I. Dünya Savaşı Yıllarında ve Sonrasında El Konulan Mektepler Üzerine Bir Değerlendirme’. *Belgi Dergisi*, cilt: Kış 2023/I, sayı: 25, Kasım 2022, s. 27.

tarafından karşılanmıştır.¹⁵¹ Maarif Vekili Hamdullah Suphi'nin mecliste yapmış olduğu; "Dâhilinde bulunduğumuz şehri gözönüne getirecek olursak; Darülmuallimin ittihaz edilmiş binayı, şimdi Müdafaa-i Milliye tarafından kısmen işgal edilmiş olan Sultaniye, Sanayi mektebini derhal görür ve diğer bütün binalar üzerinde hâkim bir vaziyette olan bu sağlam binaların mânai mahsusunu hissederiz. Halbuki memleketin bütün aksamında mektepler kovulmuş ve yerine başka müessesat girmiştir. Herhangi bir yerde bir vali, herhangi bir yerde bir mutasarrıf, Hükümetin şerefi ve şahsi şerefi noktai nazarından, oturduğu binayı gayri kâfi görmüş ise, ilk hareket olmak üzere bir Darülmuallimin veya bir Sultaniye kapı dışarı atmış ve içeriye girmiştir. Mekteplerimiz Hükümet konağı ittihaz edilmiştir. Mekteplerimiz hastahane olmuştur. Kışla olmuştur, İhtiyacı askeriye ile ihtiyacı mülkiyenin envai için ilk hâtıra gelen bina, mektep binasıdır. Bir şehire asker girdi mi? En evvel mektebi kapı dışarı atıp binaya dâhil olur."¹⁵² şeklindeki konuşması da bu durumu desteklemektedir.

1915-1919 savaş yılları arasında, Zoğrafyon Rum Lisesi binası başka okul örneklerinde görüldüğü gibi yaralı askerlerin tedavi edilmesi amacıyla hastaneye dönüştürülmüş ve 1920 yılından itibaren ise yeniden eğitim hayatına devam etmiştir.¹⁵³ Mütareke Dönemi'nde Rum okullarının savaş faaliyetleri için kullanıldığı ve buralarda propaganda yapıldığının da gündeme getirildiği görülmektedir. İstanbul'daki Rum okullarının silah eğitimi yapılan izci kampları haline getirildiği; Kalyoncu'da Aya Konstantin Rum Okulu'nda, Yüksek Kaldırım'da Zoğrafyon Rum Okulu'nda, Zafiripolo Rum Okulu'nda, Rıza Paşa Mahallesi'ndeki Rum Okulu'nda, Arnavutköy'deki Kilise Okulu'nda ve Büyükkada'daki Rum Dârüleytamı'nda izcilik talimleri yapıldığı ve öğretmenlerin Yunan subaylardan oluştuğu¹⁵⁴ belirtilmektedir.

Zoğrafyon okulunda bulunan Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyeti üyelerinin, Rum Patrikhane'si üyelerinin ve Venizelos taraftarlarının iş birliği içinde İstanbul'da yerleşik Rumlarla Yunan askerlerini cemiyete kaydettiğini ve silahlandırdıklarından¹⁵⁵ bahsedilmiştir. Yine Türk istihbarat birimlerinin 18 Nisan 1921 tarihine ait bir

¹⁵¹ Azap, a.g.e., s. 30.

¹⁵² *TBMM Zabıt Ceridesi*, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, cilt: 1, İçtima:1, s. 168.

¹⁵³ Tuna, a.g.e., s. 194.

¹⁵⁴ Toker, a.g.e., s. 83.

¹⁵⁵ Toker, a.g.e., s. 64.

raporunda; Zoğrafyon Mektebindeki Rum Müdafaai Milliye Cemiyeti üyeleri, Fener Rum Patrikhanesi üyeleri ve Venizelos taraftarlarıyla ortak olarak İstanbul'daki Rumlarla, Yunan askerlerini cemiyete üye kaydederek silâh ve bomba ile donatmakta olduklarından¹⁵⁶ ve yine, Rum Müdafaai Milliye Cemiyeti'nin 7 Ekim 1921 tarihinde yardım toplama faaliyetleri için Beyoğlu'nda Zoğrafyon Okulu'nda bir toplantı düzenlendiğinden¹⁵⁷ bahsedilmekteyken, Osmanlı Devleti ile İttifak Grubu'nda yer alan Almanya'nın askerleri tarafında da Birinci Dünya Savaşı sırasında Zoğrafyon Rum Lisesi'nin kullanıldığı bilgileri de yer almaktadır. İstanbul doğumlu Yunan edebiyatçı Yorgo Theotokas, "Leonis" adlı eserinde 1914-1922 yıllarında geçen çocukluk anılarını anlatırken; Birinci Dünya Savaşı sırasında en iyi okulların ordunun kullanacağı revir ve hastanelere dönüştürüldüğünü, Zoğrafyon Rum Lisesi'ni de Almanların aldığını belirtmektedir.¹⁵⁸ Dedesinin evinden Zoğrafyon Lisesi'ni gören Theotokas, Leonis adlı eserinde şöyle anlatır: "Leonis gezmeye dedesinin evine gittiğinde Zoğrafyon'un bahçesini izliyordu. Bir zamanlar çocukların oynadığı avlu, şimdi pijamalı ve traşlı kafalarıyla içeri girip çıkan Alman askerleriyle doluydu. Bazen onu gördüklerinde şakalar yaparlardı. Ama Leonis cevap vermezdi. Ne dediklerini bile anlamazdı. Sınıflardan birinde başında miğferi ve üzerinde onlarca madalyasıyla ve süngü gibi yukarı kalkan bıyıklarıyla imparatorlarının (II. Wilhelm) büyük bir resmini koymuşlardı. Zaman zaman keyifleri olduğunda yastıklarla oynayıp gülerlerdi. O zaman büyükanne: 'Çocuk daha bu zavallılar, kim bilir anneleri neler çekiyor?'"¹⁵⁹

Yine Millî Mücadele'nin başladığı yıllarda Fransızların da İstanbul'da bulunan birçok okulu zapt ettiği ve bunlardan birinin de Beyoğlu Zoğrafyon Mektebi olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁰ Bütün bunlar aslında okulların işgal ve el koyma yoluyla zapt edildiğini daha çok ortaya koymaktadır. Bu okullar içinde yürütülen askeri faaliyetler okulların yönetim ya da mensubu olan topluluğun amaçlarından öte işgal edenlerin amaç ve girişimleriyle ilişkilendirilebilir olduğunu ortaya koyabilir.

¹⁵⁶ Toker, a.g.e., s. 152.

¹⁵⁷ Toker, a.g.e., s. 153.

¹⁵⁸ Şabudak, a.g.e., s. 67.

¹⁵⁹ Şabudak, a.g.e., s. 67-69.

¹⁶⁰ Azap, a.g.e., s. 32.

Haziran 1923 tarihinde beş hazırlık, altı Fransızca eğitim veren sınıf olmak üzere toplamda on bir sınıfı bulunan ve sadece erkek öğrencilerin bulunduğu Zoğrafyon Rum Lisesi'nin bütün öğrencileri Rum'du.¹⁶¹ Kuruluşundan günümüze doğru öğrenci mevcudu zaman zaman yükselse de çoğunlukla bir düşüş görülmüştür. 1960'lı yıllarda, 700'ün üzerinde öğrencisi olan¹⁶² ve özellikle Fen bilimleri alanında ön plana çıkan Zoğrafyon Rum Lisesi¹⁶³ ve Zoğrafyon ortaokulunda 2016 yılında 20'si Rum 7'si Antakyalı, 2'si karma evlilik, 11'i Yunan vatandaşı, toplam 40 öğrenci okumaktaydı.¹⁶⁴ 1973-1974 yılında öğrenci azlığından kaynaklı ilkokul bölümü kapanan okul aslında başlangıçta sadece bu kademede eğitime başlamış olsa da sonraki süreçte bünyesinde lise ve orta kademeleri ile birlikte 1948-1959 senesinde de lise seviyesinde ticaret bölümüne de yer verilmiştir.¹⁶⁵ 1960-1961 yılı eğitim döneminde de Fen şubesine paralel Edebiyat bölümü açılmışsa da daha sonra bu bölümün öğrenci sayı azalınca 1981-1982 ders döneminde şube son mezunlarını vermiş ve bölüm kapatılmıştır.¹⁶⁶ 1974'te ilkokul bölümü kapanan okul, 1999'da kız öğrencileri de almaya başlamıştır.¹⁶⁷ 1994-1995 müfredat yılında orta bölümünde 25 öğrenci, lise bölümünde de 28 öğrenci olmak üzere toplamda 53 erkek öğrenci eğitim görmüştür.¹⁶⁸

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin ilk müdürü Mihail Kefalas'tin olduğu okulda 1958-1993 yılları arasında müdürlük görevinde bulunan Dimitrios Frangopulos yaşından dolayı emekli olmuştur.¹⁶⁹ Dimitri Frangopulos, 35 yıl süreyle okulun en uzun süreli müdürü olmuştur.¹⁷⁰ Okul müdürü Dimitrios Frangopulos ile Müdür baş yardımcısı Tomris Eser'in imzalarının yer aldığı 04.02.1985 yılında Milli Eğitim Müdürlüğü'ne daha önce gönderdikleri okulun tarihçesi ve hakkında bilgilendirmeye; Lisan laboratuvarı kurulduğu, Fizik, Kimya ve Fen Bilgisi laboratuvarlarının araç-gereç konusunda zenginleştirildiği, okul bahçesinin basketbol oynanır hale getirildiği, okula 4 küçük 2 büyük bilgisayar alındığı ve yine okulun müsamere salonunun jimnastik

¹⁶¹ Çalışkan, a.g.e., s. 302.

¹⁶² Tuna, a.g.e., s. 194.

¹⁶³ Liazos, a.g.e., s. 314

¹⁶⁴ Kaymak, a.g.e. s. 425.

¹⁶⁵ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁶⁶ Çalışkan, a.g.e., s. 301.

¹⁶⁷ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 109.

¹⁶⁸ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁶⁹ Erdoğan, a.g.e., s. 564-565.

¹⁷⁰ Tuna, a.g.e., s. 194.

salonuna çevrildiği¹⁷¹ bilgilerinin de eklenmesi ile okuldaki en ufak değişiklikler hakkında bile MEB'in bilgilendirildiği görülmektedir. 1993 yılında okul müdürü olan Yani Demircioğlu bugün hala okul müdürü olarak görevine devam etmektedir.

Bazı tarihlerde Zoğrafyon Rum Lisesi'nin mekan yetersizliğinden kaynaklı taşınma-ayrılma durumları da olmuştur. Rum Ortodoks mekteplerinden Zoğrafyon Mektebi'nin şubesi olup Beyoğlu'nda Minare Sokağı'nda bulunan Reşoye Mektebi'nin Kulkapısı'ndaki eski Alman Mektebi'ne nakli¹⁷² Rüşdiye Mektebi'nin yetersizliğinden kaynaklı Dersaadet Alman Cemaati'ne ait bu mektebin satın alınması için alınan izin¹⁷³ tarihinden (H-23-01-1324), arşivde yer alan H-13-06-1324 tarihli belgeye kadar arazi ve bina arayışının sayısızca yazışma sonucu gerçekleştiğini göstermektedir. Sonuç olarak, Alman mektebinin bir Rum bankere olan borçlarının kapatılması için Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Rüştüye şubesi adına bu Alman okulu devredilmiştir.¹⁷⁴ Osmanlı Arşivi'nde Zoğrafyon Rum Lisesi hakkında 38 tane belge bulunsa da bu belgelerin hepsi öğrenci sayısının fazla olmasından kaynaklı okul binası yetersiz kaldığından, 1906-1907 yıllarında bir ek bina satın alınma girişimiyle alakalıdır.¹⁷⁵

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin açılma gereksinimini dönemin doğurduğu ihtiyaçlar doğrultusunda yabancı okullara yönelen Rum gençlerin kendi geleneğinden uzaklaşması kaygısına da dayandırılmaktadır. Yabancı okulların tek amacı dinî eğitim değildi, bununla birlikte Osmanlı Devleti'yle Avrupa arasında gittikçe kurumsallaşan ilişkiler gereği Osmanlıca bilen kadrolar oluşturmak ve Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyanları kendi din ve mezheplerinin bir üyesi yapmak amacı da taşımıştır.¹⁷⁶ Osmanlı Devleti'nin dünya ekonomisine uyum sağlamak için ihtiyaç duyduğu iktisatçı ve mühendis açığı Rum gençlerin okul tercihinin de etkilemiştir. Rum cemaatinin ileri gelenleri, Rum gençlerinin bu tercih doğrultusunda Protestan ve Katolik misyoner okullarına gitmesinden rahatsızlık duyan Beyoğlu Rum Cemaati, Rum gençlerini dini

¹⁷¹ Büyükkarcı, a.g.e., s. 163.

¹⁷² BOA, BEO, Yer Bilgisi: 2945-220866 Belge Tarihi: H-29-09-1324.

¹⁷³ BOA, MF.MKT, Yer Bilgisi: 945-15, Belge Tarihi: H-13-06-1324.

¹⁷⁴ Şabudak, a.g.e., s. 73.

¹⁷⁵ Şabudak, a.g.e.e, s. 72.

¹⁷⁶ S. Kılıç, 'Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 21, sayı: 61, 2020, s. 263.

telkinlerden korumak için açmayı planladıkları kamu lisesi için Padişah V. Murad'ın Paris'te yaşayan yakın dostu ve bankeri Hristaki Zoğrafos'tan yardım istemiştir.¹⁷⁷

Bazı tarihlerde okul başka amaçlar için de kullanılmıştır. 1948 yılında ilkokula gitmemiş ya da yarıda bırakmış 16-25 yaşları arasındaki Rum erkekler için, ilköğrenimlerini tamamlamalarını sağlayacak bir akşam kursu Zoğrafyon Rum Lisesi'nde açılmıştır. Bu kursta da Rum ilkokulları için Milli Eğitim Bakanlığının kabul ettiği program ve yönetmelik uygulanmış ve yine bakanlığın uygun bulduğu kitaplar okutulmuştur.¹⁷⁸

2.1.3. Mimarı Perikles Fotiadis

İstanbul Rum Edebiyat Derneği'nden Dimitri Fotiadis'in oğlu olarak, 1859 yılında İstanbul'da doğan Periklis Fotiadis, İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitirip, 1886 yılında mimarlık mesleğine başlamıştır.¹⁷⁹ İstanbul'daki Rum mimarların arasında önemli bir yerde bulunan Perikles Fotiadis, Rum cemaatinde ismini duyurmuş ve tarihte de unutulmasına engel olacak mimari yapılar yapmıştır. Helen Filoloji Cemiyeti'ne göre 1894-1903 tarihlerinde, *Annuaire Oriental* için ise 1896-1929 tarihlerinde aktif olan Periklis Fotiadis,¹⁸⁰ Rum mimar olarak Kumkapı'daki Aya Kiryaki Kilisesi, Heybeliada Ruhban Okulu¹⁸¹ ve 1890'da yarışma ile seçilecek proje sonucu Beyoğlu'nda Zoğrafyon Erkek Lisesi'nin mimarı olmuştur. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin mimarını seçmek için yapılan proje yarışında Atina Teknik Üniversitesi'nin profesörlerinden oluşturulan seçici kurul tarafından seçilmesi sonucunda bu okulun da mimarı olmuştur.¹⁸² Seçici kurul "Anaksagoras" rumuzu ile yarışmaya katılmış olan projenin, zarf açıldığı zaman, mimar Periklis Fotiadis'e ait olduğu anlaşılmıştır.¹⁸³

¹⁷⁷ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 201.

¹⁷⁸ Çalışkan, a.g.e., s. 303.

¹⁷⁹ O. Şenyurt, *İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 178.

¹⁸⁰ Şenyurt, a.g.e., s. 178.

¹⁸¹ T. Tuna, *Taksim'den Tünel'e Adım Adım Beyoğlu*, E Yayınları, İstanbul, 2014, s. 194.

¹⁸² Şenyurt, a.g.e., s. 178.

¹⁸³ Şenyurt, a.g.e., s. 178.

Okulun yapıldığı dönemde bir dergiden çıkan yazıdan da Fotiadis'in mekanın dar olmasına rağmen çok iyi bir yapı inşa etmesine değinilerek; bu devasa binanın inşasını bağışlarıyla sağlayan Rum cemaatine derin ve samimi bir minnettarlığın yanı sıra, okulun genç mimarı Bay Fotiadis'in bilimsel ve metodik zekasına duyulan hayranlığın haklı çıkmasına ve epey dar ölçülere sahip bir arsa üzerine tasarım yaparken mekanı son derece ekonomik kullanmayı hedef edinmiş, İstanbul'da binlercesi içinde bir benzeri daha bulunamayacak kadar benzersiz ve geniş bir yapı ortaya çıkarmış olmasına değinilmektedir.¹⁸⁴

2.1.4. Lisenin İsim Babası Hristaki Zoğrafos

19. yüzyılda kapitülasyonlar kaldırılınca bu döneme kadar Osmanlı ticaretinde etkin olan yabancıların yerini artık ticari deneyimleri ve yabancı dil bilmeleri neticesiyle alacak olan Rumlar, bankacılık ve bankerlikte güçlenmiş ve hatta 1860 yılından sonra Osmanlı Devleti'ne borç vermeye başlamıştır.¹⁸⁵ Hristaki Zoğrafos'un babası Victor Zoğrafos da bankacılık ve ticaretle uğraşan ve bu amaçla İstanbul'a gidip gelen bir tüccardır.¹⁸⁶ Kuzey Epir'de 1820'de dünyaya gelen Hristakis Zografos, İstanbul'a küçük yaşta babasının yanına gelerek iş hayatına başlamıştır.¹⁸⁷ Sütçübaşıllığından bankerliğe yükselen Hristaki Zoğrafos,¹⁸⁸ kısa zaman içerisinde başkentten en önemli bankerleri arasında yerini almış ve mali konularda devletin sözü geçen bir siması konumuna gelmiştir.¹⁸⁹ Hristaki Zoğrafos'un adı sadece Zoğrafyon Rum Lisesi'ne yaptığı bağışla tarihe geçmemiştir. Bugün hala Beyoğlu semtinde eğitim vermeye devam eden Zapyon Rum Kız Lisesi gibi okulların açılması için yapılan girişimlerde de yer almıştır.

1870'te Hristaki Zoğrafos'un başkanlığında asıl amacı Rum asıllı kızların yüksek okula erişimi olan "Kızların öğretimini destekleyen dernek" kurulmuştur. Bu okul için gerekli para Konstantinos Zappas tarafından karşılandığından Yönetim

¹⁸⁴ Erkan ve Ödekan, a.g.e., s. 48.

¹⁸⁵ Şabudak, a.g.e., s. 13.

¹⁸⁶ Şabudak, a.g.e., s. 51.

¹⁸⁷ H. Eksertzoğlu, *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati (Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, s. 12.

¹⁸⁸ O. İnal, *Pera'dan Beyoğlu'na*, E Yayınları, İstanbul, 2014, s. 140.

¹⁸⁹ Eksertzoğlu, a.g.e., s. 12.

Kurulu kararıyla okula Zappas'ın adının verilmesiyle Zapyon Lisesi kurulmuştur.¹⁹⁰ Rum cemaatinin özellikle yardımlaşma konusunda oluşturduğu iletişim ve ağlar Zoğrafos özelinde de okunmaktadır. Ekonomik olarak güçlü bir yerde bulunan Zoğrafos'un yaptığı hayır işlerinin başında gelenlerden biri de eğitim olmuştur. Yaptığı bu hayır işleri ile ismi sıkça duyulmuştur.

20. yüzyılın başlarında İstanbul merkezinde bulunan kırk özel bankadan en az on ikisinin sahibi ve en büyük bankerlerden on sekizi Rum'du. Ayrıca bunlardan Yeoryios Zarifis ile Hristakis Zoğrafos, Saray'ın özel bankeri idi.¹⁹¹

Hristaki Zoğrafos, 1860 yılından itibaren cemaat sorunlarına ilgi duymaya başlamış olup 1860-1877 arası Milli Karma Komisyonu'nun başkanlığını yapmıştır.¹⁹² DRCE'nin yanında daha birçok cemiyetin hayır ve eğitim işlerine katkı sağlayan Zoğrafos, Cemaat işlerinde aktif bulunmuş ve hatta Muhtelif Milli Meclisi'nin uzun bir dönem başkanlığını da yapmıştır.¹⁹³ 1864'te de birleşip örgütlenen bankerler Galata Borsası'nı kurmuşlar.¹⁹⁴ Osmanlı bankası kurulduktan sonra, Osmanlı Bankası'nın da ortak olduğu; ortakları arasında tanınmış Galata bankerlerinden Kristaki Zoğrafos'un da olduğu Société Générale de l'Empire Ottomane isminde mühim bir finansal yapı kurulmuştur.¹⁹⁵ II. Abdülhamid zamanında (1876-1909) Leonidas Zarifis, Hristakis Zoğrafos gibi bankerler devlete kredi verebilecek konumdaydı.¹⁹⁶

Bir süre Hristaki Pasajı olarak anılmış olan Çiçek Pasajı'nı da yaptıran Hristaki Zoğrafos'un¹⁹⁷ yaptırdıkları arasında en önemli olan Beyoğlu'ndaki kendi ismiyle hâlâ eğitim hayatına devam eden Zoğrafyon Mektebi'dir.¹⁹⁸ 1893'te yaptığı büyük bir bağışın ardından bu liseye Zoğrafyon Lisesi adı verilmiş ve hatta yaptığı yardımlar

¹⁹⁰ Okulun Tarihçesi, <http://zapyonrumlisesi.k12.tr/hakkimizda/>, E.T: 20.06.2024.

¹⁹¹ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 195.

¹⁹² Şabudak, a.g.e., s. 54.

¹⁹³ Eksertzoglou, a.g.e., s. 12.

¹⁹⁴ S. Eyice, 'Galata Bankerleri', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 355.

¹⁹⁵ Eyice, a.g.e., s. 355.

¹⁹⁶ H. Millas, 'Rumlar', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 365.

¹⁹⁷ İnal, a.g.e., s. 140.

¹⁹⁸ Eksertzoglou, a.g.e., s. 12.

sonucunda patrik 3. Ioakeim'in onun "Milletin ve Kilisenin Velinimet'i" ilan edilme teklifi kabul görmüş ve böyle ilan edilmiştir.¹⁹⁹

Osman Ergin'in Rum zengini, Osmanlı hükûmeti ve bilhassa hadiseraskeri müteahhitlerindendir dediği Zoğrafos Haristaki'nin Zoğrafyon Lisesi'nin inşası sürecindeki rolü üzerine 10 Temmuz 1306 (1890) tarihli Tercümanı Hakikatte olduğu gibi aldığı bir tartışmada "Paris'te bulunan utufetlu Haristaki Zoğrafos Efendi hazretlerinin Beyoğlu'nda bir Rum Mektebi inşası için 10000 lira teberru etmiş olduklarını yazmışdık. Bu kerre gazetelerde okunduğuna göre müşarünileyh bu babta bazı şartlar dermeyeran ettiklerinden bu keyfiyet Rum cemaati arasında henüz feysalperiz olmamıştır. Ezcümle inşa olunacak olan mektebin adı Japyon mektebi gibi müteberriin ismine nisbetle Zoğrafyon namını hamil olması taleb edilmiş olduğu halde Rum cemaati bu nama bir de Panaiya lâfzını terfikiyle Panaiya Zoğrafyon Mektebi tesmiye olunması reyinde bulunmuştur. Hiristaki Efendi hazretleri ise bunu kabul etmedikten başka mektebi cedide jımnaz derecesinde sunufi cedide ilâve olunmasını ve idarei mektebin 10000 liradan kalacak fazla ile tahtı temine alınmasını ve fazlası Rum cemaatinin elhaletühazihi yeddinde bulunan mebaliga zammolunup atide Rum cemaatinin idare gerek Haristaki Efendi hazretlerinden ve gerek veresesinden bir şey talep etmeye hakkı olmamasını dahi dermeyeran etmektedirler. Rum cemaati ise 5500 lira kıymetinde bir arsa vererek bu işte iştirâki Hiristaki Efendinin derecei iştirakine faik olduğundan müşarünileyh tarafından vazolunan şeraiti kaffesini kabul etmemektedir. Bu maddeyi falü hal etmek üzere dünkü gün Galata'da Ayosyani Kilisesinde Beyoğlu Rum cemaati meclisiyle mekteb heyeti içtima etmiştir."²⁰⁰ şeklinde geçmektedir. Özcan Şabudak'ın kitabında yer vermiş olduğu bu bilgiye göre okulun ilk avlusunda kurulduğu Panagia Kilesi'nin ismiyle de anılmak istendiği anlaşılmaktadır. Ancak Tercümanı Hakikat'te geçen bu bilgiye göre Zoğrafos, bunu kabul etmemiştir.

Antik Yunan Dönemi yazarlarına ait eserlerin yayınlanmasına destek için yıllık 450 lira bağışlayan Haristaki Zoğrafos, damadı Konstantinos Karapanos ile birlikte iki yeni yarışmanın düzenlenmesi için de ayırdıkları paranın 100 lirasını "Yaşayan

¹⁹⁹ Şabudak, a.g.e., s. 54.

²⁰⁰ Ergin, a.g.e., s. 1037-1038.

Abideler” ile ilgili yapılacak on çalışmaya, 10.000 frankı ise ilköğretim ders kitaplarının seçiminin mükafatına ayırmıştır.²⁰¹ 19 Ağustos 1898 yılında Paris’te vefat eden Zoğrafos, bu tarihe kadar birçok dernek ve okula ya kuruluştta ya da sonraki aşamalarında bağışta bulunarak destek vermiştir.²⁰² Rumların eğitim ve sosyal yaşamında bağışların önemli bir yeri bulunmaktadır. Yapılan okullar özellikle ilk aşamada ve sonraki aşamalarında aldıkları bağışlarla faaliyetlerine devam edebilmiştir.

²⁰¹ Eksertzoglou, a.g.e., s. 13.

²⁰² Şabudak, a.g.e., s. 54

3. 1923-1960 YILLARINDA ZOĞRAFYON RUM LİSESİ

İttihat ve Terakki dönemi başta olmak üzere genel olarak 2. Meşrutiyet Dönemi gayrimüslimler için zorlu yılların başlangıcı olmuş ve bu durum Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında artarak sürmüştür. Azınlıklar öncelikle siyasal hayattan, sonra ticaret hayatından akabinde de “kamusal alan”dan dışlanmış, özel alanda da çeşitli psikolojik baskılara maruz bırakılmışlardır.²⁰³

Zoğrafyon Rum Lisesi sadece 1923-1960 yılları arasında yaşanan siyasi olaylardan etkilenmemiş Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorunundan da belirgin bir şekilde etkilenmiştir. Okul Müdürü Yani Demircioğlu, 2015 yılında verdiği bir röportajda bu durumdan bahsetmiştir; Zoğrafyon Rum Lisesi'nin 1961-1962 eğitim-öğretim döneminde okuyan öğrenci sayısının 720'leri bulmasından kaynaklı okula bir kat daha çıkılmak zorunda kalındığını belirtmiş fakat 1960'lı ve 1970'li yıllarda Kıbrıs'ta Türkler ve Rumlar arasındaki sorunlardan kaynaklı Türkiye'deki öğrenci sayısında da ciddi azalmaların meydana geldiğini belirtmiş ve o yıl için Zoğrafyon Rum Lisesi'nde bazı sınıflarda birkaç öğrenci varken bazı sınıflarda ise sadece bir öğrenci ile ders işlendiğini belirtmiştir.²⁰⁴ 2015'ten 2024 yılına gelindiğinde de bu durumun değişmediği izlenmektedir. Hala çoğu öğrenci sınıflarda tek başına ders görüyor. Bu durum öğrencilerin daha verimli bir eğitim süreci geçirmesine de mutlaka engel olmaktadır.

Tek kültürlü yapıya geçiş girişimleri daha çok Cumhuriyet Dönemi ile özdeşleştirilmiştir. Ancak Osmanlı'da farklı inançtan ya da gruptan toplulukların eğitimde daha serbest ve tercih hakkı olsa da, çok kültürlü, çok dilli, çok etnikli yapının dışına çıkılmaya çalışarak tek kültürlü yapıya geçiş girişimleri Osmanlı Devleti'nin son döneminde kendini göstermeye başlamıştır²⁰⁵ ve bu değişimin asıl hız kazanacağı Türkiye'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra eğitim birliğinden ulusal bilincin oluşturulma hedefiyle kısıtlanma ve şartlandırma girişimleriyle daha yoğun bir döneme girilmiştir. Bütün benzer örneklerde görüldüğü gibi, yeni Cumhuriyetin oluşumunun ve şekillenmesinin ulus devlet olarak gerçekleşmesindeki en önemli

²⁰³ Çapar, a.g.e., s. 404.

²⁰⁴ T. Salcı, 'Rum cemaatinin kalbi bu okulda atıyor', www.aa.com.tr., E.T:17 Mayıs 2023.

²⁰⁵ Fortna, a.g.e., s. 45.

konulardan biri eğitim olmuştur.²⁰⁶ İdeolojik ya da inanç bazlı ikililik yarattığı düşünülen eğitim kurumları; azınlık okulları, yabancı okullar, medreseler bir düzene eriştirilmek istenmiş ve cumhuriyetin ilanından sonra da bu kurumlar ya kapanmış ya da değiştirilip dönüştürülerek merkezi bir sisteme bağlanmıştır. Bilhassa II. Mahmut döneminde, temel seviye Müslüman okullarının mevcut haliyle bırakılması ile başlayan süreç, devletin kurduğu yeni okullarla, eğitimin ikili bir görünüm kazanması, Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir.²⁰⁷ Ancak Cumhuriyet döneminde özellikle üzerine düşülen eğitim alanında da kanun, yasa, talimatnamelerle amaçladıkları kontrolü sağlayarak bu ikililik ortadan kaldırılmıştır.

Cumhuriyet döneminde gayrimüslim okullarında okul sayısına paralel olarak öğrenci sayısı da azalmıştır. 1915 ile 1928 yıllarını karşılaştıran Carl Midkift Wheelless'e göre Türkleştirmenin eğitim alanına da yansımalarıyla azınlık okul sayısı birlikte öğrenci sayısı da giderek azalmış ve 1914'te sadece Rum okullarındaki öğrenci sayısı 300.000 var iken 1928 yılında bütün azınlık okullarındaki öğrencilerin toplam sayısı 17.329 olmuştur.²⁰⁸

1923 Türk Rum halkların zorunlu mübadelesi, 1927 Lozan'da tanınan eğitim uygulamasının Bozcaada ve İmroz'da durdurulması, 1941'de Yirmi Kura Askerlik uygulaması sonucu yaşanan göç, 1942 Varlık Vergisi, 1955 yılında yaşanan 6-7 Eylül Olayları, 1964 yılında İstanbul Rumlarından Yunan pasaportlu olanların sınır dışı edilmesi, 1971 sonrası 1936 Beyannamesinin uygulanmaya başlanması gibi siyasi olaylar doğrudan ya da dolaylı olarak diğer Rum okullar gibi Zoğrafyon Rum Lisesi de etkilenmiştir ve bu etki tarihsel süreç içerisindeki öğrenci sayısının azalmasına da doğrudan etki etmiştir.

²⁰⁶ M. Hesapçıoğlu, 'Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi', *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, cilt: 29, sayı: 29, Ekim 2009, s. 122.

²⁰⁷ G. N. Toprak, Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2008, s. 8.

²⁰⁸ Çapar, a.g.e., s. 407.

Tablo 2. Yıllar İçinde İstanbul Rum Nüfusu

Yıl	İstanbul-Nüfus	Olaylar
1930	130.000	
1932 1934		11 Haziran 1932’de birçok meslek yabancılara yasaklanmıştır. 26 Temmuz 1934’te birçok meslek Yunan uyruklulara yasak edildi.
1935	115.000	–
1940	110.000	–
1942-1943	–	20 Kura amele taburları uygulaması Varlık Vergisi uygulamaları (1942-43)
1945	105.000	–
1950	105.000	–
1955	105.000	6-7 Eylül Olayları (1955)
1960	80.000	
1964	–	1964’te Yunan Uyrukluların sınırışı edilmesi
1965	30.000	
1970	15.000	
1974		Kıbrıs gerginliği, nedeniyle, saldırılara, tacizlere uğramaları, evlerinin, işyerlerinin taşlanması (1974)
1975	5.000	–
1980	5.000	–
1985	5.000	–
1990	5.000	–
1995	5.000	–
2000	5.000	–
2005	3.000	–
2010	2.000’den az	–

Kaynak: Ç. Turan ve M. Pekin vd., *Hasretim İstanbul: İstanbul Rumlarının Göç Öyküleri ve Özlemleri*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 54.

Tarihsel süreç incelendiğinde de nüfustaki azalış ile okullardaki ve öğrenci sayısındaki azalışın doğru orantılı olduğu izlenmektedir.

Tablo 3. Yıllar İçinde Rum Okulları ve Öğrenci Sayıları

	Okul sayısı	Öğrenci sayısı
1923	57	14.000
1933	-	7.152
1964	-	6.934
1970	39	-
1972	39	2.740
1973	-	2.376
1975	-	1.685
1985	-	550
1988	14	455
2009	8	240

Kaynak: Ç. Turan ve M. Pekin vd., *Hasretim İstanbul: İstanbul Rumlarının Göç Öyküleri ve Özlemleri*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 10.

1906 yılında yapılan Osmanlı nüfus sayımı sonuçlarına göre sokaktaki her beş kişiden biri gayrimüslim iken, 1927’de Cumhuriyet yönetiminin yaptırdığı ilk nüfus sayımında, kırk kişiden sadece birinin gayrimüslim olduğu bir noktaya gelinmiş; on yıllık savaş, tehcir ve mübadele sonunda, Türkiye nüfusu dinî açıdan homojen bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.²⁰⁹ Okullardaki öğrenci sayısı azalışı ve Rum nüfusundaki azalıştan da bu izlenebilmektedir. Özellikle belli dönemlerdeki şiddetli siyasi olaylar okullarda açık bir düşüşe bazen de bazı okullarda iç göç nedeniyle nüfus artışına etki etmiştir.

Bazı okullarda öğrenim görececek öğrenci kalmasa da bu okulların kapatılmadığı dönemler de olmuştur. Bu okulların kapatılmama nedeni, karşı devletin (Yunanistan) politikasına karşılık bir politika yürütecek alanın bırakılmasının amaçlanmasından kaynaklı olmuştur. Bunun bir örneği Özel Kurtuluş Rum İlköğretim Okulu’dur. Aya Lefter Rum Ortodoks Kilisesi ve Mektebi Vakfı Başkanı Dimitris Zotos, Milli Eğitim Bakanlığının Şişli’de bulunan Özel Kurtuluş Rum İlköğretim Okulu’nun kapatılması için dava etmiştir ve bu davayı kazanmıştır.²¹⁰

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin bazen de yumuşadığı ve bunun sonucunda da isteklerin karşılık bulduğu da olmuştur. Mustafa Kemal’in imzasını

²⁰⁹ Çorbacı, a.g.e., s. 64.

²¹⁰ ‘3 Rum okulu kapatıldı’, *Cumhuriyet*, 04.05.2011, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/3-rum-okulu-kapatildi-235968>, E. T:20.04.2024.

taşıyan kararnamenin yer aldığı 21.03.1938 tarihli belge bunun bir örneğidir. “Dahiliye Vekilliğinden yazılan 11/3/938 tarih ve 11285 5 sayılı tezkerede; Mübadil Rumlardan mevsim seyahatlerinde Bozca ve İmroz adalarında üç ay müddetle ikametlerine müsaade edilmesinin Balkan Konseyinin Ankara’da içtimaı sırasında Yunan Başvekili tarafından rica edilmesi üzerine mübadeleden evvelki meseleler ve haklar üzerinde bu adalardaki vatandaşlarımıza ve hükümete karşı herhangi bir hak iddia etmemeleri şart ile bu kadar müddet için müsaade edilebileceğinin ve bu şartlar haricine çıkanların sınır dışı edileceğinin kendilerine anlatıldığı bildirilmiş ve Ankara itilafnamesinin tatbikatı dolayış ile mübadil Rumların Türkiye’deki mevcutlarının 400 ü geçmemek üzere iki ay ikametleri esası kabul edilmiş olduğundan bozca ve imroz adaları için yapılacak müsaadenin bu esas haricinde tatbik olunması ve yalnız bu iki ada için adet üzerine takyidat konulmaması muvafık görüldü cihetle işin bir karara bağlanması istenilmiştir. Bu iş İc. V. H. nin 21/3/938 tarihli toplantısında görüşülerek, Mübadil Rumların mevsim seyahatlerinde Bozca ve İmroz Adalarında yukarıdaki şartlar dairesinde üç ay müddetle ikametlerine izin verilmesi onanmıştır.”²¹¹

3.1. Atatürk Dönemi

Cumhuriyetin erken dönem eğitim politikası, Osmanlı Devleti’nin son döneminde zaten başlatmış olduğu program temelinde sürdürülmüştür.²¹² Osmanlı Devleti’nin son döneminde azınlık, medrese, modern devlet okulları ve yabancı okulların sayısında önemli bir artış görülmüştür. Bu okullara yönelik denetimi artırmak ve olabildiğince millileşme çevresinde merkezileştirme girişimleri 1869 Maarif-İ Umumiye Nizamnamesi gibi girişimlerle sağlanmaya çalışılsa da asıl amaca Cumhuriyet Dönemi’nde daha hızlı bir hareketlilikle yaklaşılmıştır. Cumhuriyet Dönemi ideolojisinin toplumsal değişim dönüşümleri hızlandırması bu okulların sayı olarak düşmesine ve tek çatı altında toplanmasına da ortam yaratmıştır. Türkiye’de

²¹¹ BCA, Yer Bilgisi: 82-21-8, Belge Tarihi: 21.03.1938, Dosya Ek: 88-159, Kurum: 30-18-1-2/ Kararlar Daire Başkanlığı (1928)

²¹² Fortna, a.g.e., s. 49.

1924-1925 müfredat döneminde 138 azınlık mektebi vardı.²¹³ Günümüze doğru bu sayı gittikçe düşmüştür. Bu düşüşün bir nedeni de azalan gayrimüslim nüfusuydu. 1927 sayımına göre Galata/Beyoğlu nüfusu 63.284 kişi ile yüzde 21,72 oranında Rum bulunmaktaydı.²¹⁴ Tek parti zamanında azınlıklara yönelik ilk devlet politikasını Türk-Rum nüfus mübadelesi oluşturmuştur. Türkiye ve Yunanistan'ın milli bir devlet yaratma amacıyla fikir birliği sağladığı nüfus mübadelesi, İstanbul, Bozcaada ve Gökçeada dışında kalan bütün Ortodoks Rumlarla Batı Trakya dışında kalan bütün Müslüman-Türkleri kapsamıştır.²¹⁵ Ancak bu sınırlama korunmayacak ve zamanla İstanbul'da yaşayan Rumların çoğunluğu göç etmek zorunda kalacaktır.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birçok topluluğa ait okullar kapatılırken, Musevilere, Ermenilere ve Rumlara ait okullar ise sadece Gökçeada, Bozcaada ve İstanbul'da bulunanlar açık kalmıştır.²¹⁶ 1936 yılında İstanbul'da 34 Ermeni, 9 Musevi, 45 Rum ilkokulu vardı ve bu okullarda 11.686 öğrenci bulunmaktaydı.²¹⁷ Aynı tarihte İstanbul'da 1 Musevi lisesi, 3 Ermeni lisesi, 4 Rum lisesi ile 1 Ermeni orta okulu, 2 Rum ortaokulu vardı ve bu okullarda da 4.636 öğrenci bulunmaktaydı.²¹⁸ Orta ve lise dereceli Rum okulları ise Haliç Feneri'nde bulunan Fener Rum Kebir Erkek Okulu, Yuakimion Rum Kız Okulu, Taksim'de Zapyon, Heybeliada Rum Ruhban Okulu, Beyoğlu'nda da Merkez Rum Kız Ortaokulu ve Zoğrafyon Rum Erkek Okulu'ydu.²¹⁹

Ankara'da Temmuz 1921 tarihinde Maarif Kongresi'nin toplanması²²⁰ dönemin şartları düşünüldüğünde ve bu şartlar arasında bu kongrenin toplanmış olması eğitim alanının ne kadar önemsendiğini ve bundan sonraki süreçte de eğitimin edineceği yeri göstermiştir.

²¹³ Kaya, N. ve Somel, S. A., *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Özet Raporu*, Tarih Vakfı Yayınları, cilt: 3, İstanbul, 2013, s. 12.

²¹⁴ H. İncelik, 'Galata', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, s. 350.

²¹⁵ B. Eryılmaz ve M. Bektaş, 'Lozan Perspektifinden Türkiye'de Azınlık Politikaları (1923-2016)', *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, Eylül 2017, DOI: 10.14782/sbd.2017.64, s. 31.

²¹⁶ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 11.

²¹⁷ İstanbul Okullar Kılavuzu, 1936, a.g.e., s. 25.

²¹⁸ İstanbul Okullar Kılavuzu, 1936, a.g.e., s. 49.

²¹⁹ İstanbul Okullar Kılavuzu, 1936, a.g.e., s. 50.

²²⁰ Sezer, a.g.e., s. 17.

Cumhuriyet ile birlikte sistem içinde yaratılan merkezileşme sadece siyasi alanda gerçekleşmemiş, artık ulus devlet anlayışı ile birlikte sistemin daha çok dikkatini çekecek ve bir parçası haline getirilmeye çalışılacakların arasına sanat, kültür, eğitim vd. de katılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde özellikle yönetim ve yönetimi kolaylaştıracak şeyler merkezi bir sistem üzerinden yürütülmüş fakat sanat, kültür, eğitim görece daha çok toplulukların tercihleri üzerinden şekillenmiştir. Türkiye'nin kuruluş aşamasında ve sonrasında özellikle Mustafa Kemal'in milli bir zemine oturttuğu eğitim ön plana çıkmıştır. Mustafa Kemal, 1 Mart'ta Meclis'te yaptığı konuşmada; ulusun kamuoyunda saptanan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin zaman kaybetmeden uygulama gerekliliğini vurgulamıştır.²²¹ 3 Mart 1924 senesinde de Tevhid-i Tedrisat Kanunu Meclis'te onaylanarak eğitim birliği sağlanmıştır.²²²

Cumhuriyet Dönemi eğitim yaklaşımı Osmanlı'nın son döneminde başlatılan ancak mevcut durumdan kaynaklı sürdürülemeyen girişimlerden çok kopuk olmamıştır: Kapitülasyonların kaldırılması ile Osmanlı Hükümeti yabancı okulları denetim altına almak için 1915 yılında yayınlanan fakat savaş ortamından dolayı istenildiği gibi uygulanamayan Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi de Milli Mücadele ve Cumhuriyet Dönemi'nde kullanılmaya devam edilmiştir.²²³ 1915 yılında çıkarılan Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi'nin “resmi dil dışında yani yabancı dil ile eğitim veren özel okullarda Türkçe'nin ve Osmanlı coğrafyası ve tarihinin eğitim ve öğretimi mecburidir”²²⁴ şeklinde geçen 6. maddesinden de anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Dönemi'nde millileşme yolunda Tarih, Türkçe ve Coğrafya derslerine verilen önem Osmanlı'nın son döneminde de atılan adımlarla ön plana çıkarılmıştı. Bu durum aslında dil ve eğitimde millileşme çalışmalarının Osmanlı Devleti'nin son döneminde başladığını da göstermiştir. Geç Osmanlı döneminde başlayan ancak Cumhuriyet döneminde yoğunlaşarak devam eden bir biçimde, batıdan gerçekten alınmış olarak

²²¹ M. K. Atatürk, *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2015, s. 635.

²²² A. Arı, 'Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim', *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt: 22, sayı: 2, Haziran 2002, s. 181-192.

²²³ Ertuğrul, a.g.e., s. 58.

²²⁴ A. Vurgun ve A. Pamuk, 'Cumhuriyetin İlk Yıllarında Azınlık ve Yabancı Okullarında Tarih ve Coğrafya Dersinin Yeri', *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, sayı: 43, Aralık 2020, 64-79. <https://doi.org/10.32003/igge.815805>.

görülen şey, eski öğretme biçimlerini ve daha önemlisi eski tarz eğitimin altında yatan amaca yönelik genellikle aşağılayıcı olan yaklaşımdı.²²⁵

Osmanlı Devleti'nin son yıllarındaki karışıklık, kaldırılan kapitülasyonlar, kapatılan kurumlar, sınırlandırılan diğer her şey bir noktada eğitim alanına da etki etmiştir. Bütün siyasi olayların etkisi ve dünya düzeninin değişime giden hızıyla azınlık okulları da nasibini almıştır; iktisadi zorluklar, eğitimin laikleşip öğretim işlerinin dini kesimlerden ayrılması, harf inkılabı²²⁶ ve elbette siyasi olayların akışındaki etkiyle azınlık okulların sayısı azalmıştır.

23 Mart 1931 tarihinde kabul edilen 1778 sayılı Kanun'un 1. maddesinde yer alan Türkiye'de eğitim almak için ilk defa okula girecek Türk vatandaşı çocukların bundan sonra, bu eğitimleri için ancak Türk okullarına girme şartı²²⁷ yer alırken, Tapu Kanunu'nun (29 Aralık 1934) 3. maddesine göre de yabancı okullar, ismini taşıdıkları ülkenin emlak ve taşınmazı olarak kabul edilmiş ve 1935 tarihli Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi ile yabancı mekteplerin ders ve programları Türk okullarıyla benzerlik oluşturmuştur. 29 Mart 1931 tarihinde yasalaşan 1778 sayılı Kanun ise Türkiye'deki tüm Türk vatandaşlarının ilköğretimini ancak Türk okullarında yapabileceği kararı ile gayrimüslim Türk vatandaşların da yabancı okullara gitmesinin önünü kesmiştir.²²⁸

İstanbul Okulları Kılavuzuna göre, 1936 yılında İstanbul'da 45 Rum ilkokulu, orta dereceli Rum okullara bağlı 5 ilkokul, 4 Rum lisesi ve 2 Rum ortaokulu bulunurken 1937 yılında sayısı 87'den 80'e düşen azınlık okullarının içindeki Rum ilkokulların sayısı 42, ortaokulların sayısı 5, liselerin ise 5 olarak görülmektedir.²²⁹ 1938 yılına gelindiğinde ise Rum ilkokul sayısı 42'den 43'e yükselirken liselerin sayısı 4'e ortaokul sayısı ise 3'e düşmüştür. Süleyman Büyükkarcı'ya göre Mustafa Kemal döneminde eğitim kalitesinin artması sonucu Türk okullarına ilgi artarken yabancı okullara kayıta azalma, azınlık okullarında ise bir durgunluk görülmüştür.²³⁰ Ancak

²²⁵ Fortna, a.g.e., s. 86.

²²⁶ O. Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, cilt: 5, İstanbul, 1977, s. 2082.

²²⁷ 'Türkiye'de ilk tahsillerini mektepte yapacak Türk vatandaşı çocukların Türk Mekteplerine Girmelerine Dair ve 23 Eylül 1329 Tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanununa Müzeyyel Kanun', (23/3/1931), *Resmi Gazete*, sayı: 1778, s. 346.

²²⁸ T. Gencer, 'Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları ve Uygulamaları', *100. Yılında Atatürk ve Cumhuriyet* içinde, A. Yarar (ed.), *İBB*, cilt: 2, İstanbul, 2023, s. 91, 5-402.

²²⁹ Büyükkarcı, a.g.e., s. 181-185.

²³⁰ Büyükkarcı, a.g.e., s. 188.

bu durum sadece artan kaliteye bağlanmamalıdır; Eğitimde yapılan değişiklikler ve yabancı okullar ile azınlık okullarına karşı geliştirilen politikanın da sonucu olarak değerlendirilebilir. Örneğin; 29 Mart 1931 tarihinde yasalaşan 1778 sayılı Kanun ile Türkiye’deki tüm Türk vatandaşlarının ilköğretimini ancak Türk okullarında yapabileceği kararının da mutlaka bunda etkisi vardır.

Tablo 4. 1936 Yılı İstanbul Okulları Kılavuzu’na Göre İstanbul’da Azınlık Okulları Sayısı

	Resmi	Özel	Azınlık	Yabancı	Toplam
İlkokul	431	4	87	13	535
Dershane ve Yurt	4	42	-	4	50
Sanat Okulu	9	-	-	-	9
Ortaokul	17	2	3	8	30
Öğretmen Okulu	2	-	-	-	2
Lise	9	7	8	12	36
Kitapsaray	16	-	-	-	16
	488	55	98	37	678

Kaynak: Süleyman Büyükkaracı, *Türkiye’de Rum Okulları*, Yelken Yayınları, Konya, 2003, s. 181.

Tablo 5. İstanbul Okulları Kılavuzu 1937 Yılı: İstanbul’da Kültür Direktörlüğüne bağlı eğitim kurumları

	Resmi	Özel	Azınlık	Yabancı	Toplam
İlkokul	430	4	80	9	523
Dersane ve Yurt	4	39	-	4	47
Sanat Okulu	10	1	-	-	47
Ortaokul	20	1	6	8	35
Öğretmen Okulu	2	-	-	-	2
Lise	11	7	8	12	38
Kitapsaray	16	-	-	-	16
	493	52	94	33	672

Kaynak: *İstanbul Okulları Kılavuzu 1937*, İstanbul Kültür Direktörlüğü Yayınlarından:5, Marifet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 5.

1937 Yılı İstanbul Okulları Kılavuzu'na göre Azınlık ortaokul sayısı 3'ten 6'ya yükselirken ilkokullarında sayı 80'e düşmüştür.²³¹ 1938 yılına gelindiğinde ise değişen okul sayıları aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 6. 1938 Yılı İstanbul Okulları Kılavuzu'na Göre İstanbul'da Azınlık Okulları Sayısı

	Resmi	Özel	Azınlık	Yabancı	Toplam
İlkokul	430	2	78	7	517
Dershane ve Yurt	3	35	1	6	45
Sanat Okulu	9	1	-	-	10
Ortaokul	27	1	4	6	38
Öğretmen Okulu	2	-	-	-	2
Lise	11	7	8	12	38
Kitapsaray	16	-	-	-	16
	498	46	91	31	666

Kaynak: Süleyman Büyükkaracı, *Türkiye'de Rum Okulları*, Yelken Yayınları, Konya, 2003, s. 188.

Verilen tablolardan da görüldüğü üzere; 1936, 1937 ve 1938 yıllarında İstanbul'daki azınlık okulları sayısı 98'den 91'e düşmüştür. Cumhuriyet ile birlikte özellikle 1. Dünya Savaşı'nın gelişimi ve sonuçlarının da etkisiyle birlikte millileşme fikri ve adımlarıyla zaten diğer topluluklara karşı olduğu gibi Rumlara yönelik bir olumsuzlama mevcuttu.

Mustafa Kemal döneminde bu durumu destekleyen bazı yayın organlarında Rumlara yönelik olumsuz haberlere yer verilmiştir. İstanbul'da 2 Temmuz 1933 tarihinde yayına başlamış ve 4 Ağustos 1934 tarihinde son sayısını yayınlayarak toplam 14 sayı çıkarmış olan ve gençlik arasında kalp, kafa ve inanış beraberliğini kuvvetlendirmeyi amaçladığı belirtilen Birlik gazetesi, özellikle milliyetçi söylemleri ile öne çıkmıştı.²³² 1955'teki 6-7 Eylül olaylarında da ismi ön plana çıkan Türk Talebe Birliği'nin yayın aracı olan Birlik gazetesinde yer verilen haberler incelendiğinde

²³¹ *İstanbul Okulları Kılavuzu 1937*, İstanbul Kültür Direktörlüğü Yayınlarından: 5, Marifet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 5.

²³² Asil Kaya ve Fevzi Çakmak, 'Milli Türk Talebe Birliği'nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi', *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 65, Güz 2019, s. 227-262.

zaman zaman Rumlara yönelik kışkırtıcı haberlere yer verildiği görülmektedir. Bunun birkaç örneği şöyledir; “Arkadaşımızdan emini Abdi Hanımdan şayanı dikkat bir mektup aldık. Arkadaşımız bu mektubunda fen fakültesinde cereyan eden bir hadiseyi anlatmaktadır mektubu biraz kısaltarak buraya naklediyoruz: ‘Fen fakültesinin kapısından çıkıyordum. Rumca konuşan 2 hanım nazarı dikkatimi celbetti. Evvela yabancı zannettiğim bu hanımların yüzlerini görünce fakülte talebesinden olduklarını esefle anladım. Bu netice beni şaşırtmakla beraber vazifemi mani olamazdı. Bir darülfünunluya yakışacak şekilde, onlara çok iyi bildikleri Türkçe ile konuşmalarının daha doğru olacağını söyledim.’ Emine Abdi, ‘Bu hadise bize Edebiyat ve Fen fakülteleri koridorlarında İngilizce konuşmayı hüner addeden yabancı ruhlu, yabancı kültürlü, bizden olmıyan, bizim gibi düşünmiyen birkaç hanım ve beyi hatırlattı. Bu nushada çıkan bir arkadaşımızın yazısında da okuyacağınız gibi bu zihniyeti taşıyanlar, kendilerinde henüz milliyet fikir ve mefkuresi taazzuv etmeden ecnebi tahsil müesseselerinin eline bırakılan ve be muzir müesseselerin ruhi tesirlerini kurban giden zavallı gençler bizim için kaybedilmiş kıymetlerdir’’ diye verilen haber ile ve yine “Abide önünde çirkin bir hadise başlığı ile Gazeteye Ahmet Hadi adında birinin iletlediği ‘birkaç gün evvel Taksim’den geçerken istiklal abidesinin önünde cereyan eden çok çirkin ve yüzümüzü kızartacak bir hadiseye şahit oldum. Bir daha hiçbir Türk çocuğunun görmemesini istediğim bu hadiseyi bildirmeği vazife sayıyorum. Hadise şudur: süslemelerine azami dikkati sarf etmiş 2 Rum karısı çocuklarını; atsız Türk-köylüsünden Mustafa kemal'i ne kadar bütün bir milleti temsil eden en büyük bir zaferin timsali olan istiklal abidesine karşı ve onun etrafını süsleyen çiçekler üstüne işe ettiler, 2 Rum çocuğu istiklal abidesine karşı ve abidenin çiçekleri üzerine işediler. Alakadar memurlar, Türk milletinin namına dikilen bu abidenin sefil insanlar tarafından tahkir edilmesine ne olur göz yummasınlar” şeklinde yazılara yer verirken²³³ gazetede Türkçe isimlere sahip olmayan dükkan ya da işletmelere yönelik isimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda kurdukları baskıya da ‘Yabancı İsimler’ başlığı altında şöyle yer verilmiştir; “birlik muhtelif müesseselerin taşıdığı yabancı isimleri değiştirmek için de faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Bu maksadı temin için idare heyetinden vazife alan arkadaşlar bilhassa Beyoğlu’ndaki yabancı isimli

²³³ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1328-412-1, Belge Tarihi: 15.03.1945-00.00.0000, Dosya Eki: 8. Büro, Kurum: 490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi, s. 194 (Birlik), sayfa: 7, No:1).

müesseseleri “Birlik” namına ziyaret ederek isimlerin değiştirilmesi için icabeden teşebbüsatta bulunmaktadır. Şimdiye kadar 20-25 büyük müesseseden bu isimlerin Türkçeleriyle değiştirebileceğine dair söz alınmıştır. Yabancı isimler işiyle uğraşan arkadaşlarımız faaliyetlerini muntazaman devam etmektedirler.”²³⁴

Gazetenin 6. sayısının 5. sayfasında ise yüksek mühendis mektebi talebesinden birkaç kişinin Beyoğlu’nda bulunan bazı müesseseleri yabancı isim kullanıp ya da bilgilendirme yazılarını Türkçe vermedikleri için bu öğrenciler tarafından uyarıldıkları bunun üzerine bu müessese sahiplerinin de polise gidip tehdit edildiklerine dair şikayetçi oldukları bilgisine yer vermiştir. “Yaşayın çocuklar” başlığı ile verilen yazıda “Beyoğlu’nun yabancı isim taşımakta ısrar eden müesseseleri şunu öğrenmek mecburiyetindedirler ki hiçbir medeni memlekette kendilerine bundan fazla müsamaha gösterilemez.”²³⁵ yazısı ile yer verilmiştir. Bu durumlar aslında Rum ya da diğer farklı etnik kimliğe sahip kişilerin Türkiye’nin millileşme sürecinde sürekli bir baskı ve dışlanmaya maruz bırakıldıklarını göstermektedir.

3.1.1. Lozan Antlaşması ve Eğitim

1923 Lozan Antlaşması gereğince Yunanistanlı Türkler ile Türkiyeli Rumların mübadeleye tabi tutulması sonucu 149.851 Rum, Türkiye’den Yunanistan’a gitmek zorunda kalmıştır.²³⁶ Cumhuriyet’in Lozan’dan sonraki ilk azınlık politikası olan Türk-Yunan nüfus mübadelesinde ortaya çıkan établis (yerleşiklik) sorunu taraflar arasında bir soruna sebep olmuştur. Bu sorun, taraflar arasında 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan antlaşma neticesinde sonlanabilmiştir. Bu yönüyle établis sorunu, Türkiye’nin 1930’lu yıllara kadar dış politikasında önemli bir yerde bulunmuştur.²³⁷ Yunan ve Türk nüfuslarının değişimine ilişkin 30 Ocak 1923 tarihli Lozan Sözleşmesi, 1. maddesinde zorunlu değişim ilkesini ortaya koyduktan sonra, 2. maddesine şu

²³⁴ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1328-412-1, Belge Tarihi: 15.03.1945-00.00.0000, Dosya Eki: 8. Büro, Kurum: 490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi, S. 193, Birlik, s. 6, No:1.

²³⁵ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1328-412-1, Belge Tarihi: 15.03.1945-00.00.0000, Dosya Eki: 8. Büro, Kurum: 490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi, s. 183, Birlik, s. 6, s. 5.

²³⁶ B. K. Şakacı, ‘Türkiye’nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi’, *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 3, 2020, s. 44.

²³⁷ Eryılmaz ve Bektaş, a.g.e., s. 31.

şekilde ifade edilen bir çifte istisna getirmektedir: "Madde 1'de öngörülen değişime dâhil edilmeyecektir:

A) Konstantinopolis'in Rum sakinleri;

B) Batı Trakya'nın Müslüman sakinleri."

"1912 yasasıyla sınırlandırıldığı gibi, Konstantinopolis Şehri Bölgesinin seçim bölgelerinde 30 Ekim 1918'den önce kurulmuş olan tüm Yunanlılar, Konstantinopolis'in Yunan sakinleri olarak kabul edilecektir". "Batı Trakya'nın Müslüman sakinleri, 1913'te Bükreş Antlaşması ile kurulan sınır hattının doğusunda kurulan tüm Müslümanlar olarak kabul edilecek."²³⁸ şeklinde açıklanmıştır.

Mondros Antlaşması'yla Maarif Vekâlet'inin azınlık okullarını kontrol etme yetkisi sonlandırılırken, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra imzalanan Lozan Antlaşması'yla tekrar azınlık okulları denetim altına alınmaya çalışılmıştır.²³⁹ 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Lozan Antlaşması ile azınlıkların kendilerine ait eğitim kurumlarını kurmak ve yönetmek hakkı garanti altına alınmıştır.²⁴⁰ Lozan Antlaşması'nda gayrimüslimlerin haklarından bahsedilirken herhangi bir dinsel grup isim olarak anılmamıştır. Rum, Ermeni, Yahudi gibi dinsel azınlıkların direkt ismi antlaşmada geçmemiş, dinsel azınlık kavramı Antlaşma'da İslamiyet dışında kalan inanç topluluklarını kapsar şekilde bahsedilmiştir. Fakat diğer gruplar (Süryani, Êzidî vd.) göz ardı edilerek sadece Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar olarak anlaşılmıştır.²⁴¹ Sahip olduğu dini inanca göre azınlıkların belirlendiği Türkiye Devleti'nde Lozan Antlaşması ile Ermeni, Yahudi ve Rum kesim azınlık kabul edilirken, Hristiyan Bulgarların da azınlık olarak kabul edilmesi ise 1925 yılında imzalanan Türk Bulgar Dostluk Antlaşması ile olmuştur.²⁴²

Lozan Antlaşması'nda yabancı ve azınlıklara yönelik eğitim hakkını tanımlayan maddelere de yer verilmiştir. Devletlerin karşılıklı koruyacağı bu haklar

²³⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 5 - 30 - 7, Belge Tarihi: 30.01.1923, Kurum: 180-9-0-0, Genel, Dili: Fransızca, s. 3.

²³⁹ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 109.

²⁴⁰ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 11.

²⁴¹ Çapar, a.g.e., s. 404.

²⁴² İ. Aksoy, 'Lozan Antlaşmasında Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar', *Akademik Hassasiyetler*, cilt: 1, sayı: 1, Mayıs 2014, s.70.

devam eden ya da süreç içerisinde gelişen diğer siyasi olay ve durumlar neticesinde birtakım değişikliklere de uğramıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı okullar için ilk hukuki adım Lozan Antlaşması'nın kırkıncı maddesinde yer alan bu okulların devam etmesi için Türk okullarının kanun ve yönetmeliklerine bağlı olacağı şartı ile atılarak yeni bir statü belirlenmiştir.²⁴³

Azınlıkların Korunması Kanunu'nun 40. maddesinde “gayrimüslim ekalliyetlere mensup olan Türk tebaası hukuk açısından ve fiilen diğer Türk tebaaya tatbik edilen aynı muamele ve aynı teminattan müstefit olacaklar ve bilhassa masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü müessesatı Hayriye, diniye veya içtimaiyeyi, her türlü mektep ve sair müessesatı talim ve terbiyeyi tesis, idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve ayini dinilerini serbestçe icra etmek hususlarında müsavi bir hakka malik bulunacaklardır.”²⁴⁴ şeklinde geçmektedir.

Lozan Antlaşması'na göre azınlıkların kendi dillerinde eğitim hakkı çerçevesinde ilgili kanun ve yönetmeliklere uygun olarak anadilinde eğitim verebilecekleri ve hususi eğitim kurumlarını açabilecekleri belirtilmiştir.²⁴⁵ Azınlık eğitim kurumlarının açılması konusunda bir özgürlük olsa da bu kurumların Türkçe eğitimi, müfredatın eğitim bakanlığı tarafından uygun görülmesi, personel görevlendirmeleri gibi pek çok konuda mevzuat hükümlerine uymalarıyla imkan bulabilmiştir.²⁴⁶ Antlaşma'nın 41. maddesinde ise, “Tedrisatı Umumiye hususunda, Türkiye Hükümeti gayrimüslim tebaanın mühim bir nispet dahilinde mütemekkin oldukları şehirler ve kazalarda bu Türk tebaasının çocuklarının iptidai mekteplerde kendi lisanlarıyla tahsil etmelerini temin zımında teshilatı münasibe ibraz edecektir. Bu hüküm Türkiye Hükümetinin mezkur mekteplerde Türk lisanının tedrisini mecburi kılmasına mani olmayacaktır”²⁴⁷ şeklinde belirtilmiştir. Daha sonra Rumların eğitim faaliyetleri ile ilgili önemli gelişmelerden biri olan 1927 yılında 1151 sayılı İmroz ve Bozcaadaları Hakkındaki Mahalli İdareler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle adalarda

²⁴³ Gencer, a.g.e., s. 91.

²⁴⁴ İ. Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965, s. 48.

²⁴⁵ S. Seçen, ‘Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması’, Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2011, s. 47.

²⁴⁶ Seçen, a.g.e., s. 47.

²⁴⁷ Soysal, a.g.e., s. 48.

eğitimin Türkçe olacağı kararı²⁴⁸ için Rumlar tarafından Lozan Antlaşmasına aykırı diye yapılan itiraz madde 41’de yer alan “Bu hüküm Türkiye Hükümetinin mezkur mekteplerde Türk lisanının tedrisini mecburi kılmasına mani olmayacaktır”²⁴⁹ cümlesi gerekçe gösterilerek kabul görmemiştir.

Lozan Antlaşmasının hükümlerine göre Türkçeden başka bir lisanla eğitim vermesine izin verilen okullar belli dersleri Türkçe, diğer dersleri ise kendi lisanlarıyla okutabilmekteyken anlaşma sonrası hangi derslerin Türkçe hangi derslerin başka bir dille yapılacağı karşılıklı mevzuat ve uygulamalar çerçevesinde MEB tarafından belirlenmiştir.²⁵⁰ Türkçe’nin bu okullarda konuşulması sürekli bir denetime tabii tutulmuştur. Bu denetlenme durumu bazen gazete haberlerinde de yer almıştır. 1937 yılında Akşam Postası gazetesinde, “Türkçe konuşmak mecburiyeti” başlığıyla Yekta Ragıp Önen’in ismiyle verilen yazıda birkaç kişiyle görüşüldüğü ve bu kişilerin Türkçe’nin kullanılmasına yönelik fikirlerinin alındığı belirtilir. Bunlardan biri de Zoğrafyon Rum Lisesi müdürü Todori Vafyadis’tir; Vafyadis’in “Ben Galatasaray Lisesi mezunuyum. Görüyorsunuz ki güzel Türkçe konuşuyorum. Mektebimizde on beş Türkçe muallimi vardır. Bunlar da talebelere Türkçe öğretirler. Bizim mektebin öğrencileri hariçte değil aralarında bile Türkçe konuşurlar.” diyerek öğrencileri Türkçe konuşması için daha fazla tembihleyeceğini de belirtmiştir.²⁵¹

Lozan Antlaşması’nın 40 ve 41.maddelerine göre yine; Azınlıklar, kendi dilini serbestçe kullanabileceği okullar açmak, yönetmek ve kontrol etme hakkına sahiptirler, başka karşılıklı devletler bu konuda gerekli kolaylıkları sağlamak ve azınlık tedrisatı için genel ve yerel bütçelerden bir pay ayırmakla yükümlüdürler.²⁵² Lozan Antlaşmasına göre azınlık okullarının devlet bütçesinden de faydalanması gerekiyordu. Gayrimüslim Türkiye vatandaşlarının büyük ölçüde bulundukları kasaba veya kentlerde, azınlıklar devlet bütçesi belediye ya da benzeri bütçelerde eğitim, din, ya da yardım amacıyla genel gelirlerden verilecek paralardan istifade etmek ve ödenek

²⁴⁸T.B.M.M, Resmî Ceride ile neşir ve ilâm: 20/V11/1927, sayı: 638

²⁴⁹ Lozan sulh muahedenamesinin kabulüne dair kanunlar, No. 340,341,342,343, 'https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar.

²⁵⁰ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 112.

²⁵¹ Y. R. Önen, ‘Türkçe konuş mecburiyeti’, *Akşam Postası*, 2 Mart 1937, s. 6.

²⁵² B. Ünay, ‘Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi’, Yüksek Lisans, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2007, s.237.

ayrılması konusunda hakça bir pay alacakları ve bu bahsi geçen paranın ilgili kurumların, yetkili temsilcilerine ödeneceği belirtilmiştir.²⁵³ Ancak bu ödenek 1970'lere kadar sürmüş ve artan enflasyon neticesinde alım gücü düşen bu devlet bütçesi de artık azınlık okullarına verilmemiştir.²⁵⁴ Genelde bağışlarla varlığını sürdüren azınlık okullarının öğretmen kadrosunda da maaşlar, devletin karşıladığı ve okul tarafından karşılanan maaşlar olarak ikiye ayrılıyordu.

1935 Beyannamesi ile Lozan Antlaşması'nın 42. maddesi dahilinde azınlıklara ait vakıfların durumu değiştirilmiş ve bu tarihte tüm vakıflardan, ellerindeki taşınmazları listeleyen bir mal beyannamesi istenmiş, 1936 yılından sonra edinilen taşınmazlara da el konulmuştur.²⁵⁵ Gayrimüslimlerin eğitim kurumları da genelde vakıf statündeydi. Ve bu kurumlar bağışlar yoluyla varlığını sürdürüyorlardı.

3.1.2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Mustafa Kemal Dönemi'nde eğitim-öğretim alanında gerçekleşen ve öğretimin birleştirilmesini hedefleyen Tevhid-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 yılında ilan edilmiştir.²⁵⁶ Tevhid-i Tedrisat'ın 1. maddesinde, "Türkiye dahilindeki bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur" denilmiş ve 2. maddesinde ise; "Şer'îye ve Evkaf Vekaleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devir ve raptedilmiştir"²⁵⁷ denilerek bütün medrese ve okullar Maarif Vekaleti'ne devredilerek bağlanmış ve böylece mevcut eğitim sistemi değiştirilip yeni bir aşamaya geçilmiştir.

1924 senesinde ilan edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Cumhuriyet'in tedrisatla ilgili düşüncelerinin ne kadar kökten olacağını ve Türkiye'nin bu alanı tekeli altına almak konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstermiştir.²⁵⁸ 1923 yılının Mayıs ayında bütün azınlık okullarında ders veren öğretmenlerin Türkiye vatandaşı olması gerektiği

²⁵³ Lozan Barış Antlaşması Tam Metni, <https://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/>, E.T: 15.06.2024.

²⁵⁴ Kaya, Somel, a.g.e., s. 19.

²⁵⁵ Lale, a.g.e., s. 103.

²⁵⁶ Sezer, a.g.e., s. 20.

²⁵⁷ Tevhidi Tedrisat Kanunu, *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, cilt: 7, İçtima: 1, 3.3.1340, s. 26. Bkz: <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007002.pdf>

²⁵⁸ Fortna, a.g.e., s. 49.

ve Maarif Vekalet'i tarafından atanacak olan bu öğretmenlerden Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerini Türkçe olarak verenlerin Türk olmasının yanı sıra diğer öğretmenlerden daha yüksek olarak alacakları ücretin de azınlık okulları tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.²⁵⁹ Daha yüksek maaş ödeme şartı bu okulları zor durumda bırakmıştır. Türk öğretmenlerin maaşlarını ödemekte zorlanan bazı azınlık okulları kapatılırken, devam eden diğer okullar ise ekonomik zorluklar yaşamıştır²⁶⁰

Mustafa Kemal dönemi milli eğitim politikasının aslını oluşturan Tevhîd-i Tedrisât Kanunu²⁶¹ ile eğitime yönelik değişikliklerin devamı gelmiştir. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 1. maddesine göre, Türkiye'de bulunan kurumların hepsi İlmîye ve Tedrisiye Maarif Vekaletine bağlanmış²⁶² ve merkezileştirilen eğitim sistemine göre eğitim dili, yetiştirilecek öğretmenler, dersler, ders çizelgesi bütün okullarda aynı olup bütün yetki Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir.²⁶³ Bu değişim sadece Müslüman gruplara yönelik bir millileştirme ya da laikleştirme girişimi olmamıştır, çizilen sınırlarda kalan bütün bir topluma yönelik ve denetlenebilir bir eğitim olmuştur. Türkiye, politikası olarak belirlediği ve okullarda hayata geçirdiği laik eğitim neticesinde; bina ya da kitaplarda dini simge ve propagandaları yasaklamış buna karşı çıkan okulları da kapatmıştır.²⁶⁴ Uzun bir süre ve gittikçe azalan etkisine rağmen Patrikhane'nin denetimi ve yönetimi altında olan Rum okullarının durumu düşünüldüğünde alınan bu kararı kabul etmeleri kolay olmamıştır. Bu kararın uygulanması ve o günün işleyişteki hızı da düşünüldüğünde bunun devlet tarafından hedeflenen sonuca varması çok hızlı olmamıştır. 1963-1969 yılları arasında ortaokul ve liseyi Zoğrafyon Rum okulunda okumuş olan Nikolaos Uzunoğlu'nun: "Zoğrafyon'u kuran şahsın bir heykeli vardı. Bu daha sonra ortadan kaldırıldı. Sonra hibe verenlerin isimleri mermer bir levhada vardı onlar da kapatıldı. Hatta şu olay var; Milli Eğitim Bakanlığından Rumca levhalar kapatıldı mı diye kontrole geliyorlardı. Birisi giderken şeyi görüyor; Zoğrafyon'un çıkışında üçgen çatı içinde Meryem Ana'nın heykeli var. Bunu da kapatın diyor müdüre (o zaman müdür Dimitrios

²⁵⁹ Kaya, (cilt: 2), a.g.e., s. 7.

²⁶⁰ Kaya, (cilt: 2), a.g.e., s. 7.

²⁶¹ Sezer, a.g.e., s. 20.

²⁶² Tevhidi Tedrisat Kanunu, (3/3/1340), Resmi Gazete, sayı: 63, Kanun Numarası: 430, Tertip: 3, cilt: 5, s. 322.

²⁶³ Kaya, (cilt: 2), a.g.e., s. 7-8.

²⁶⁴ Gencer, a.g.e., s. 91.

Frangopulos idi). Müdür: ‘dikkat edin, birisi böyle bir şey yaptı Meryem Ana onu çarptı o yüzden dikkat edin’ dedi. Korktu gelen kişi de.” Nikolaos Uzunoğlu’nun bahsettiği bu duruma bakılırsa 1960’lı yıllara kadar da benzer durumlar devam etmiş ve denetlemeler de yaşanmıştır. Çünkü Dimitrios Frangopulos 1958-1993 yılları arasında görev yapmıştır. Bahsi geçen Meryem Ana heykeli bu üçgen çatının içinde yerini almaktadır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nu tamamlayan Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ise 22 Mart 1926 yılında çıkarılmış ve devletin izni olmadan hiçbir okul açılmayacağı bu kanunda düzenlenmiştir.²⁶⁵ Böylece bundan sonra açılacak yabancı ya da azınlık okullarına karşı da bir önlem alınmıştır. Kanun’un 3. maddesi, “Maarif Vekâleti veya diğer bir vekâlet tarafından açılmış veya lüzumuna göre açılacak mekteplerle bilûmum hususî mekteplerin derecelerinin tayini Maarif vekâletine aittir. Diğer vekâletlere merbut orta tedrisat derecesindeki mekteplerin programları alâkadar vekâletle Maarif vekâleti tarafımdan müştereken yapılır. Yüksek tedrisat mekteplerinin programları- Maarif vekâletinin mütaleası alınmak şart ile ait olduğu vekâlet tarafından tanzim ve Maarif Vekâletince tescil olunur.” ve 4. maddesinde ise, “Türkiye’de hiçbir mektep Maarif vekâletinin ruhsat ve muvafakati olmaksızın açılmaz. Vekâletler muayyen tahsil dereceleri haricinde kendi memur ve mensupları için muvakkat kurs ve talimgahlar açabilirler”²⁶⁶ şeklinde belirtilmiştir. Bununla birlikte Türkiye’deki eğitim kurumlarının açılması ve bu kurumların işlerliği açısından belli kurallar oluşturulmuştur. Türkiye Devleti’nin eğitim ve öğretim düzeninin kökleri bu kanunla oluşturulmuş ve ayrıca Maarif Vekaleti dahilinde bir Dil Heyeti ve Talim ve Terbiye Dairesi açılmış ve okulların eğitim müfredatları yeni sisteme uygun olarak yeniden hazırlanmaya çalışılmıştır.²⁶⁷

²⁶⁵ T. F. Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2020, s. 186.

²⁶⁶ Maarif Teşkilâtına Dair Kanun, Resmî Ceride ile neşir ve ilânı: 3/IV/1926 - sayı: 338, s. 522, Bkz: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400789.pdf

²⁶⁷ Sezer, a.g.e., s. 24.

3.1.3. 1928 Latin Alfabesine Geçiş

Arap harflerinin ıslahı ve değiştirilmesi hakkındaki ilk teşebbüsler, Tanzimat'ın ilanından sonraki yıllarda ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili olarak, Münif Efendi'nin (1862) ve Ahundzade Mirza Feth-Ali'nin (1863) ortaya koydukları çalışmaların ve önerilerin alfabe ıslahı konusundaki ilkleri teşkil etmiştir.²⁶⁸ Osmanlı'nın son döneminde konuşulan ya da uygulanmaya başlanan birçok değişiklik gibi harf değişikliği de konuşulmuş ancak uygulanmamıştır. Bu değişiklik 1928 yılında Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmiştir.

Yeni harflerin kabulüne ilişkin kanunun 5. maddesine göre 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren yeni harflerin kullanılması ve basılacak kitapların yeni harflerle basılması zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca kanunun 9. maddesine göre okullarda eski harflerle basılmış olan ders kitaplarının okutulması da yasaklanmıştır.²⁶⁹

“Ecnebi, ekalliyet ve Türk hususi mekteplerinin tairin evvel iptidasında içtimaları tensip edilmiştir. Mezkûr tarihe kadar Türkçe muallimlerinin yeni Türk harfleriyle tedrisat yapabilecek bir hale getirilmeleri esbabının istikmalini ve tebliğini temin ederim”²⁷⁰ şeklinde geçen 8 Eylül 1928 tarihli belgede bahsedilen tarihten itibaren yabancı, azınlık ve Türk okullarının artık yeni alfabeye eğitim vermesi ve bunun için eksiklerin tamamlanması, gerekli duyuruların yapılması istenmiştir. Bütün okulların Türkçe yapılan eğitiminde Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle basılmış kitaplarla eğitim verilmesi yasaktır denilmiştir.²⁷¹

1928 yılının Aralık ayında özel ya da resmi Türkçe olan tabela, sinema yazıları, ilanlar, levhalar, süresiz gazete, süreli yayın, dergi, kitapçıların Latin alfabesiyle yazılması ve basılması, 1929 Ocak ayı başlangıcından sonra Türkçe basılacak kitapların Latin alfabesiyle basılması zorunluluğuyla; tüm okulların Türkçe yapılan öğretimlerinde eski harflerle basılı öğretim yapılması yasaklanıp yerine Latin harfleriyle öğretim zorunluluğu getirilmiştir.²⁷²

²⁶⁸ M. Sarıkaya, Türkiye’de Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde “Türkçe Gazete”, *Atatürk Dergisi*, Yıl 2003, Cilt: 3 Sayı: 4, s. 237.

²⁶⁹ Gündüz, a.g.e., s. 165.

²⁷⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 24-130-2, Belge Tarihi: 8.9.1928, Kurum: 180-9-0-0/Genel.

²⁷¹ ‘Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’, *Resmi Gazete*, Kanun: 1.11.1928, sayı: 1030, Tertip: 3, cilt:10, sayfa:3, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1353.pdf>, E.T: 20.06.2024.

²⁷² S. Ballar, *Türk Ma’ârif Cem’iyyeti*, DER Yayınevi, 2020, s.78.

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin diplomaları Latin alfabesi kabul edilmeden önce Yunan alfabesi ya da Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Latin Alfabesinin kabulüyle artık diplomaların da Latin alfabesiyle Türkçe yazıldığı izlenmiştir. 1902 yılına ve 1906 yılına ait iki diploma örneğinde Yunan Alfabesiyle yazılmışken 1926-1927 öğretim senesine ait bir diplomanın bir tarafında bilgiler Yunanca, diğer tarafında ise Osmanlıca yazılmıştır. 1933-1934 öğretim yılına ait diplomada ise yeni Türk alfabesi kullanılmıştır. Bunun örneklerine ise Ek'te yer verilmiştir.

3.1.4. Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen San'at ve Hizmetler Kanunu

Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilene şekli farklı alanlara yayılmıştır. Ve bu alanlar üzerinden nüfus etkilendiği için doğrudan ya da dolaylı olarak okullar da etkilenemiştir. “Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen San'at ve Hizmetler Kanunu” çerçevesinde büyük bir Rum nüfusu göç etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Türk vatandaşlarına tahsis edilen san'at ve hizmetler hakkında 2007 numaralı ve 11/6/932 tarihli kanun ile bazı meslekler yabancılara yasaklanmıştır.²⁷³ Ancak bu kanundan önce Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktolunan “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun”, 30 Ekim 1930 yılında imzalanmış, 15 Mart 1930 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁷⁴ “Türkiye ile Yunanistan Arasında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşma hükümlerine uyarınca Türkiye’de yaşayan Yunan uyruklu Rumlar çoğunlukla ticaretle geçiniyordu. Bu kişiler İstanbul başta olmak üzere bulundukları yerlerde ticari hayatta son derece etkin olmuşlardır ve söz konusu Antlaşma hükümlerine göre herhangi bir Türk vatandaşının sahip olduğu tüm haklardan faydalanabilmişlerdir.²⁷⁵ Rumlar çoğunlukla İstanbul’da

²⁷³ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi.

²⁷⁴ ‘Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti arasında aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun’, *Resmi Gazete*, Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336, sayı: 1748.

²⁷⁵ H. Şimşek, ‘İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi’nin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)’, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (5: 1) 2007, s. 244-245.

ikamet etmiş ve 3.227 erkek ve 613 kadın çeşitli mesleklerde çalışmışlardır. İstanbul'da oturan Yunanistan uyruğuna sahip Rumların 101'i büyük ticari şirketlere ortak iken, 17'si ithalat ve ihracat işleri yapmışlardır. Buna ek olarak da 30'u deniz ticaretiyle meşgulken, 330'u ise çeşitli ticari teşebbüslerin sahibi olarak bulunmuşlardır. Bundan başka Yunan uyruğu Rumların 35'i gömlekçi, 16'sı bakkal, 108'i sobacı, 30'u fırıncı, 25'i hattat, 21'i şirketlerde memur, 74'ü muhasebeci ya da veznedar, 8'i mühendis ve teknisyen, 33'ü bahçıvan, 52'si aşçı, 14'ü şef garson, 21'i mücellit, 8'i tamirci 4'ü ticari ortaklık ajansı, biri gazeteci, 303'ü çeşitli işlerde usta, 206'sı çırak, 272'si çeşitli sanayici ya da ticari teşebbüsün patronu olarak bulunmuştur.²⁷⁶ Bu gibi mesleklerde çalışan Rumlar da 1964 yılına kadar devam edecek olan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain anlaşmasına rağmen zaman zaman olumsuz konuşmalar ve girişimlere maruz kalmıştır. 2 Ocak 1939 tarihli bir belgede “Bir vatandaşın şikayeti üzerine; 2007 numaralı kanunla münhasıran Türk vatandaşlarının çalışabileceği işlerde çalışan biri Macar diğeri Yunan tabiiyetinde olan iki kişi yakalanmış, haklarında kanuni takibat yapılarak mahkemeye verilmişlerdir.”²⁷⁷ Aslında bu bahsi geçen Yunan uyruğundaki kişilerin 1930 yılında imzalanan “İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Anlaşması” 1964 yılına kadar yürürlükte kaldığından “Türkiye Cumhuriyeti Dahilinde Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen San’at ve Hizmetler Kanunu” unun dışında tutulması gerekiyordu. Ancak anlaşılan diğer bazı anlaşmalar gibi bu anlaşma da göz ardı edilmiştir.

1929 İstanbul Garsonları Cemiyeti mührünün bulunduğu bir listede toplam 52 yabancı 29'u Yunandır. Aynı arşivin 25. sayısında ise 58 yabancı 58 yabancının çalıştıkları yerlerin ve yaptıkları işlerin listesinde ise 41 kişi Yunan, kalan kişiler ise Rus, Bulgar, Arnavut, İngiliz, İtalyan ve Sırp'tır.²⁷⁸ Cemiyet, Sinop Milletvekili Cevdet Kerim'e gönderdikleri yazıda İstanbul'da Garson olarak 1040 yabancının çalıştığını bunun da listeden anlaşılır olduğunu iletmış, buna müdahale edilmesi, bunların yerine Türklerin

²⁷⁶ Şimşek, a.g.e., s. 244.

²⁷⁷ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, sayı: 11

²⁷⁸ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, sayı: 26.

yerleştirilmesi talebinde bulunarak kanunun uygulanması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁹ Mübadele sonrası Yunan uyruğuna geçmiş yaklaşık 30.000 Rum İstanbul'da yaşamaya devam etmiştir.²⁸⁰ İstanbul'da yaşayan yabancı tabiiyetindeki garsonlara ait listeye bakıldığında da Yunanlı sayısı yüksektir.

Tablo 7. Elyevm İstanbul'da çalışan ecnebi tabiiyetindeki garsonlar

İsmi	Babası	Tabiiyeti	Tarih	Çalıştığı Yerin Adresi
İstilyanos	Anastas	Yunan	904	Kalyoncu Kulluk No.3
Yorgi	Dimitri	Yunan	887	Beyoğlu Bomonti Bahçesi
Vasil	Nikola	Yunan	887	Şişli Hoca Mensur Sokak No.88
Josef	Antuvan	Yugoslav	894	Büyükkada Yat Kulübü
İstepan	Pavlo	Rus	895	Beyoğlu Sıra Selvi No. 77
Filib	Damyan	Bulgar	902	Büyükkada Yat Kulübü
Mişel	İvan	Rus	894	Florya Plajı
Mina	Sotiri	Arnavut	895	Sinemköy No. 204
Vasil	Danyel	Arnavut	908	Majestik Lokantası
Kiryako	Ahilya	Yunan	889	Beyoğlu Cumhuriyet Bahçesi
Tanaş	Panayot	Yunan	879	Beyoğlu Abdullah Ef. Lokantası
Harilaos	Nikola	Yunan	881	Balıkpazar Lüleci So. No.5
Dimitri	İlya	Yunan	900	Tokatlı Lokantası
Frans	Bahus	Avusturya	905	Beyoğlu Alman Lokantası
Sotiri	İspiro	Yunan	905	Galata Tokatlı
Verenika	Andre	Rus mülteci	901	Beyoğlu Rejans
Yera	Yuvan	İspanya	898	Beyoğlu Rejans
Foti	Yani	Yunan	913	Beyoğlu Yorgi Lokantası
İstepan	Vasil	Rus	900	Tarlabaşı Halepli So. No. 26
Mihal Oğlu	Kostantin	Rus	908	Beyoğlu Rajans Lokantası
Mari	Beleviç Mitrafen	Rus mülteci	903	Taksim Belediye Bahçesi
Alfans	Cakama	İngiliz	908	Beyoğlu Mavi Tuna
Raissa	Muiz	Sovyet	904	Taksim Belediye Bahçesi

²⁷⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, sayı: 23.

²⁸⁰ Eryılmaz ve Bektaş, a.g.e., s. 31.

Telemakos	Yani	Yunan	889	Sirkeci Ştaynburg Lokantası
Ziso	Tanaş	Yunan	328	Tepebaşı Bursa Lokantası
Jorj	Engeni	Rus	892	Bebek Robert Kollej
Ojeni	İvan	Rus	907	Beyoğlu poskova lokantası
Niko	Eftim	Yunan	899	Moda Palas
Yani	Foti	Yunan	907	Arnavutköy Sefa Gazinosu
Tamara	Marko	Rus	898	Sakız Ağaç Mis Apartman
İstefan	Diyamandi	Yunan	881	Galata Bahriye Lokantası
Kozma	Filib	Yunan	894	Beyoğlu İstanbul Klübü
Yorgi	Gamivanda	Yunan	884	Beyoğlu İstanbul Klübü
Jak	Yorgi	Yunan	885	Beyoğlu Birstol Otel
Nikola	Sotiri	Yunan	881	Beyoğlu Yorgi Lokantası
İstepan	Vasili	Rus	897	Florya Plajı
İstelyo	Teodos	Yunan	900	Büyükkada Sümer Palas
Kalkerina	Avgenin	Yunan	901	Taksim Belediye Bahçesi
Yosef Lobil	Yosaf	Yugoslav	903	Beyoğlu Alman Klübü
Alfer	Petro	Yunan	880	Tepebaşı Ünyon Fransız
Nikola	İlya	Romanya	882	Perapalas Otel
Hiristo	Aleko	Yunan	887	Sultanhamam Kıryako Lokantası
Konstantin	Yorgi	Yunan	890	Zindankapı Pandeli
Kiman	Mişel	İngiliz	892	Sirkeci Ştaynburg Lokantası
Yani Burnazo	Mateo	Yunan	887	Küçük Çiftlik Parkı
A tas	Yakomi	Yunan	889	Beyoğlu Serkildoryan
Taşa	Kendra	Arnavut	911	Balıkpazar Lüleci So. No.5
İsteryos	İstefa	Yunan	901	Balıkpazar Lüleci So. No.2
Marko	Haralambo	Yunan	873	Beyoğlu Serkildoryan
Petro	Angeli	Yunan	305	Gardenbar
Veladimir	Markoni	Rusya	897	Galata Ancepulos Pastahanesi
Vasil	Niko	Yunan	894	Beyoğlu Yorgi Lokantası

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, sayı:25

Çıkarılan Kanun sonrası çalışan Rumlara karşı sık sık şikâyetler iletilmiş ve bu duruma müdahale edilmesi istenmiştir. CHP Katibi umumisi Kütahya Meb’usu’nun dahiliye vekili Şükrü Kaya’ya gönderdiği yazıda (7 T. Sani 1934); “Ankara erkek, kadın terziler cemiyeti idare heyeti reisi Osman zeki imzası ile gönderilen bir mektupta

2249 numaralı kanun hilafına olarak bankalar caddesinde Milas Makridis ve Anafartalar caddesinde Jorj Yanopolo efendilerin icrayi san'at etmekte oldukları bildiriliyor. Yenişehir'de Belçika sefarethanesi arkasında yabancı bir kadın terzisinin de çalışmakta olduğu söylenmektedir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerimizde ecnebi berberlerin evlerde veya gizlice dükkânlarda çalıştıkları veya muvazaa yaptıkları, diğer san'atlarda da bu nevi kaçamakların yapılmakta olduğunu işittik.”²⁸¹ denilerek şikayetlerde bulunmuştur.

Dönemin gazeteleri de Rum okullarından çıkan öğrencilerin edindikleri meslek alanlarına ve bu alanda Türklerin daha az bulunmasına yönelik haberlere yer vermiştir. 1932 yılında Milliyet gazetesinde yer alan “Dışçı mektebinde bugün Rum ve Ermeni idadailerinden aldıkları şehadetnamelerle girmiş talebe var. Bir Zoğrafyon mektebinin veya mesela bir Kasapyan idadisinin sertifikası bir lise diploması kıymetinde midir? Bunlarda yarın yetişecek ve mesleğe dahil olacaklar. Bugün dışçı mektebindeki talebenin ekserisini gayri Türkler teşkil ediyor. Yalnız 1. sınıfta 33 Bulgar, 19 Ermeni, 9 Rum talebeye karşı 3 veya 4 Türk talebe bulunmaktadır.”²⁸² haberi bu duruma bir örnektir

Anlaşmaların, kanunların, halk şikayetleri ve basın haberleri incelendiğinde genel olarak iş olanaklarının gayrimüslim ve diğer yabancılardan alınarak Türklere aktarılma isteği mevcuttur. Bu durum da mutlaka göçü tetiklemektedir. Zaten bu anlaşma sonrası da Rumların nüfusunda bir azalma yaşanmıştır. Doğrudan Zoğrafyon Rum Lisesi ile bu anlaşmadan kaynaklı öğrenci azalmasına dair bir belgeye ulaşılmasa da Rum okullarına kayıt yaptıran öğrenciler arasında Yunan uyruğuna sahip öğrencilerin de olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğunda bu okulların sınırdışı edilmelerinden etkilendiği düşünülebilir.

3.2. İsmet İnönü Dönemi

İsmet İnönü döneminde 2. Dünya Savaşı yaşanmış ve Türkiye her ne kadar bu savaşa girmemiş olsa da savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları yaşamış ve bu durum

²⁸¹ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, sayı:32.

²⁸² ‘Dışçı Mektebi’, *Milliyet*, 12 Teşrinievvel 1932, 6.

devletin aldığı kararlar neticesinde de toplumun bazı kesimlerine daha fazla yansıtılmıştır. Rumlar da bu dönemde Ermeni ve Yahudiler gibi; Varlık Vergisi ve Yirmi Kur'a Nafia Askerleri uygulaması çerçevesinde ayrımcılığa maruz kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu ekonomik sorunlar neticesinde öğrenci sayısında da düşüş meydana gelmiştir. 1942–1948 yılları arasında özellikle ortaokullardaki öğrenci sayısı oldukça azalmıştır. 1940–1941 öğretim yılında öğrenci sayısı 95.332 iken, 1947–1948 öğretim yılında ortaokul öğrenci sayısı 59.093'e düşmüştür. 1949'da yaşanan ekonomik sıkıntılar nedeniyle halk yoksulluktan çocuklarını okula gönderemez durumdaydı. 1944 yılında 25 bin olan ortaöğretim öğrenci sayısı 1949'da 19 bine kadar düşmüştür.²⁸³ Varlık Vergisi'nin özellikle azınlıklara yönelik oluşturduğu ağır yükümlülüklerin sonucunun Rumlara da yansması mutlaka eğitim alanı da etkilenmiştir. Okula giden öğrencilerin sayısındaki azalma bunun bir sonucu olabilir.

İsmet İnönü döneminin önemli isimlerinden Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olduğu dönemde farklı bakış açıları da gelişmiş ve bu çerçevede adımlar da atılmıştır. 1939'da yapılan I. Maarif Şûrası Hasan Âli Yücel pozitif ilim anlayışının ve millî kültürün, liselerin hümanizm ruhunu oluşturacağına vurgu yapmış. Bununla birlikte birçok ülkede ikinci yabancı dil olarak Latince ve Yunanca'nın öğretildiğini belirtmiş ve I. Maarif Şûrası sonrasında 1940–1941 ders yılı başından üç lisenin birinci sınıflarına klasik şube açılmıştır. Bu liseler; Ankara Atatürk Lisesi, Ankara Kız Lisesi ve İstanbul Galatasaray Lisesi'dir ve açılan şubelerde diğer yabancı dillerden başka Latince ve Yunanca okutulmuştur. Ancak milli duruşa zarar verdiği eleştirileri sonucu 1949'da Latin dilinin öğretilmesi faaliyetlerini yürüten klâsik kol kaldırılmıştır. Tercüme bürosu da 1950'den sonra neredeyse çalıştırılmamış, 1966 yılında kapatılmıştır.²⁸⁴ Bu gelişme İsmet İnönü döneminde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel başkanlığı sırasında eğitim sahasında Yunan dili ve kültürüne karşı bir yumuşama yaşandığının da göstergesidir. Ancak bu yumuşama yine millileşmeyi zayıflattığı iddialarıyla sürdürülememiştir.

²⁸³ F. Meseci Giorgetti ve B. Batır, *İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları*, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Ekim 2012, s.40- 44.

²⁸⁴ F. Meseci Giorgetti ve B. Batır, a.g.e., s. 43-45.

1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi nedeniyle İstanbul'daki Rumlara ait taşınmazların el değiştirmesi 6-7 Eylül olayları ve bunun neticesinde Rumların göç etmesi ve genç Rum vatandaşlarının yurt dışında yaşamayı tercih etmeleri gibi nedenlerle, 2020-2021 eğitim öğretim yılında İstanbul'daki Rum okullarının sayısı 6'ya düşmüştür.²⁸⁵

1948 yılında Heybeliada Rum Ruhban Ortaokulu ve Kumkapı Merkez Rum Ortaokulu olmak üzere 2 Rum ortaokulunda 66, 4 Rum lisesinin orta kısımlarında ise 392 olmak üzere toplam 458 öğrenci eğitim görmüştür.²⁸⁶

3.2.1. 1942 Varlık Vergisi

11 Kasım 1942 yılında 4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu²⁸⁷ Rumların mevcut ekonomik koşullarının değişimini etkileyen ciddi bir olaydır. İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu şartlardan dolayı Türkiye kaynakların yarısından fazlasını milli savunmaya ayırmış ve ekonomik sıkıntıları düzeltmek amacıyla da Tek Parti Döneminde 11 Kasım 1942'de 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu yayımlanmış ve savaş sürerken, 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu'yla yine azınlık okullarına yüksek vergi konulması sonucu bu vergileri ödemek zorunda olan okullar maddi açıdan ya zor durumda kalmış ya da eğitim faaliyetlerini sonlandırarak kapanmıştır.²⁸⁸ Bu vergi sonucunda mal varlığını kaybeden ailelerin çocukları daha sonra yaşanılacak ekonomik sorunlar nedeniyle okulu bırakarak çalışmak durumunda kalmıştır. İstanbullu Rum bir ailenin çocuğu olarak doğan ve 1963-69 yılları arasında ortaokul ve liseyi Zoğrafyon Rum Okulu'nda okuyan Nikolaos Uzunoğlu;

“Varlık Vergisi çok önemli. Çünkü Zoğrafyon'da, Rum okullarında 1944'ten sonra 1950lere kadar öğrenci sayısı yarıya düşüyor. Çünkü çocukların çoğu ailelerini desteklemek için çalışmaya mecbur kalıyorlar, liseye gidemiyorlar, ortaokula gidemiyorlar. Yani bu olaylar Yirmi Kura Nafia Askerleri olsun Varlık Vergisi olsun ondan evvel 1932'de meslek yasakları var. Bu meslek yasakları için 2007 numaralı kanun var. Bu tabi Yunan vatandaşlarına uygulanıyor ama bunlar mübadeleden

²⁸⁵ Çorbacı ve Er, a.g.e., s.108.

²⁸⁶ Yılmazlar, a.g.e., s. 96.

²⁸⁷ <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5255.pdf>, E.T: 17.06.2024.

²⁸⁸ Çorbacı, a.ge., s. 161.

istisna edilen nüfus. Yani hakları var bunların İstanbul'da kalmaya. 1932 yılında 2007 numaralı kanun ile 20 meslek yasaklanıyor. Yalnız Yunan vatandaşlarına değil yabancı vatandaşlara ama o zamanlar Türkiye'de tek büyük yabancı uyruklu olan Yunan vatandaşları var. Başka yabancı grup yok. 125 bin nüfusun 25 bini Yunan 100 bini Türkiye vatandaşı. Yunan vatandaşı olan nüfus gidiyor. Bu olayı bilimsel anlamda anlamak ve idrak etmek için önemli olan şu, bu azınlığın kaderi gerçekte Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişki ile ilgisi yok. Tek ilişki söyleyebilirim belki evvelden hazırlanmış bir planın ne zaman uygulamaya geçileceği ile biraz ilişkili” olarak değerlendirmiştir.

Varlık Vergisi'ne dair Rum gazetelerinde yapılan eleştiriler tepki çekmiştir. Örneğin, İstanbul'da çıkan Rumca Metapolitefsis gazetesinde Varlık Vergisi hakkında yayınlanan yazı üzerine Umum Müdürlük Yüksek Makamı'nın İç Yayın Dairesi Müdürlüğünün, Başvekalet Yüksek Makamına Metapolitefsis gazetesinin neşriyatı hakkında bir rapor sunmuştur ve bu raporda şöyle denilmiştir; “Bundan evvelki raporlarımızda da arzettiğimiz gibi, İstanbul'da çıkan Rumca Metapolitefsis gazetesi Varlık vergisi kanunu mer'iyet mevkiine girdiği günden bugüne kadar bu vergi aleyhindeki neşriyatına sistemli bir şekilde devam etmiştir. Gazete adeta Varlık vergisi mükelleflerinin bir organı haline gelmiş gibidir. Bir zamanlar tarhedilen verginin hatalı olduğundan, ekalliyet mekteplerinde Türk muallimlerinin talebelere fena muamele ettiğinden bahsederken, Varlık vergisi mükelleflerinin çalışma yerlerinden dönmesi üzerine mükelleflere “sizin için divani harplere verildim.” Diyecek kadar ileri gitmiştir. Şimdi ise, mükellefler için bir umumî af ilân edilmesini ve satışların derhal durdurulmasını talep etmektedir.”²⁸⁹ İç Yayın Dairesi Müdürü Server İskit tarafından gönderilmiş bu raporda Metapolitefsis gazetesinde, azınlık okullarında görev alan Türk öğretmenlerin öğrencilere kötü davrandığına yer verildiğini de belirtmiştir.

Varlık Vergisi bazı devletlerdeki kişi ya da kurumlar tarafından da azınlıkları ezmek ve mal varlıklarının ellerinden alınması amaçlı yapıldığı şeklinde değerlendirilmiştir. 1943'te Bükreş'te Büyükelçi iken Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu durumu şifreli bir telgrafla Hariciye Vekaletine iletmiş ve Almanya sefaretinin

²⁸⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 86-569-8, Dosya Ek: 86, Belge Tarihi: 24.01.1944, Kurum: Muamelat Genel Müdürlüğü

çıkardığı gazetede 10 bin kişinin Anadolu'ya götürüldüğü yazıldığını ve buna mani olmak için ne yapacağına dair emir beklediğini belirtmiştir.²⁹⁰

Sabit olmayan vergi oranları, malvarlıklarına el koyulması ve zorunlu çalışma kampları gibi uygulamalar, Ermeni, Rum ve Yahudilerden oluşan azınlıkları toplumsal ve ekonomik yaşamın dışına itmiştir.²⁹¹ Gerek nüfus mübadelesi gerek Varlık Vergisi ve gerekse 6-7 Eylül olayları neticesinde Türkiye'de yaşayan Rum nüfus günden güne azalmış hem okulların sayısı hem de bu okullardaki öğrenci sayısı da zamanla erimiştir.²⁹² Bu olaylar sonrası ortaya çıkan nüfus istatistiği de bu durumu desteklemektedir.

3.2.2. Yirmi Kur'a Nafia Askerleri

Türkiye'de yaşayan ve eşit yurttaş olarak kabul görmesi gereken azınlıklara yönelik olumsuz diğer bir karar ise yine İkinci Dünya Savaşı sırasında çıkarılan ve zihinlerde yer ediniş unutulmayan Yirmi Kur'a Nafia Askerleri kararıdır.

1939 yılında 20 Kur'a Askerlik Uygulaması ile gayrimüslimler ellerine silah verilmeden ve askerlik forması giydirilmeden fakat asker olarak çalışma kamplarında yol yapımı ve hizmet işlerinde çalıştırılmışlardır. 20 Kur'a Askerlik Uygulaması'nı Özgür Kaymak doktora tezinde “azınlıkların zihninde 1942'de uygulamaya konulacak olan Varlık Vergisi'nden daha “onur kırıcı” olarak yer aldığını belirtmiş ve Varlık Vergisi'nin çok sert yöntemlerle uygulanmış olması ile birlikte, bu askere alma biçiminin Nazilerin toplama kamplarını çağrıştıran “azınlık kampları” şeklinde uygulanmasının özellikle Yahudilerde ciddi bir travma yaratırken, genel olarak azınlıkların kolektif belleğine burada ‘güvenlikte olmadıkları’ algısını yerleştirdiğini belirtmiştir.²⁹³ “Nafia Vekâleti yol takımları kadrosunu artırmak ve bu suretle yol işlerindeki randımanı yükseltmek maksadile şimdiye kadar ihtiyat olarak hizmete alınmamış bulunan her doğumdan gayrimüslimlerin silâh altına celpleri; Nafia

²⁹⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 39087-158015-32, Belge Tarihi: 26.01.1943, Kurum: 568

²⁹¹ Ahmet Kızılkaya, ‘Ekonomik ve Siyasal Boyutlarıyla Varlık Vergisi’, *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, cilt: 5, Yıl: 5, sayı: 12 Yıl: Şubat 2016, s. 94.

²⁹² Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 111.

²⁹³ Kaymak, a.g.e., s. 138-139.

Vekilliğinin iş'arına ve Genelkurmay Başkanlığının muvafakatına atfen Milli Müdafaa Vekilliğinin 27/2/1942, 7/3/1942 tarin11 ve 33798, 33910 sayılı teklifleri üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 10 Mart 1942 tarihinde kabul olunmuştur.”²⁹⁴ Yirmi Kur’a Nafia Askerleri uygulaması sonucunda okulu bırakıp askere gitmek zorunda kalan öğrencilerin olup olmadığı ve bu durumun öğrencileri etkileyip etkilemediği, somut olarak ortaya konulmamış olsa da Rumların ayrımcılığa maruz kalmış olmaları sonucu kendini eşit ve güvende hissetme duygularının zedelendiği ve bundan olumsuz etkilendiği göz ardı edilemez.

3.3. Demokrat Parti Dönemi

1946’da çok partili sistemin ilk seçimleri yapılmadan önce Rumlarla hükümet arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İstanbul Rum Patrikhane’si Ankara’ya heyetler göndererek öneri ve şikayetlerini sunmuş ve CHP yönetimi dönemi boyunca yaşadıkları sorunları dile getirmiştir. Hükümet de heyetlerin taleplerine olumlu cevap vererek Rumlara her alanda yardımcı olacaklarını bildirmiştir.²⁹⁵ Özellikle Varlık Vergisi ve Yirmi Kur'a Nafia Askerleri uygulamaları Rumların mevcut iktidara karşı olumsuz düşünmesini son derece tetiklemiştir.

CHP iktidarına olumlu bakan azınlıklar, Varlık Vergisi nedeniyle siyasi tercihlerini değiştirerek Demokrat Parti’yi destekleyen bir politika izlemişlerdir. Aynı şekilde bu olay Türkiye’deki azınlıkların, Türkiye’den göç etmelerine gerekçe oluşturmuştur. Ülkenin demokratikleşmesi ve DP’nin CHP’ye göre daha liberal bir anlayışta olması sebebiyle kültürel farklılıklar bağlamında, azınlıklara karşı daha pozitif bir tutum sergilemesi beklenmiş ve çok partili dönemin ilk yıllarındaki bazı uygulamalar bu beklentiyi karşılar durumda olmuştur; Üniversite mezunu olan gayrimüslimlerin askerlik hizmetlerini yedek subay olarak yapabilmelerinin yolu açılmış ve Hahambaşılık, İçişleri Bakanlığı tarafından resmi bir kurum olarak tanınmıştır.²⁹⁶

²⁹⁴ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 97-129-3, Belge Tarihi: 18.03.1942, Kurum: 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-)

²⁹⁵ E. Baş, ‘Cumhuriyet Döneminde Gökçeada ve Bozcaada Rumları’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2020, s. 58.

²⁹⁶ Çorbacı, a.g.e., s. 66-67.

Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geldiği zaman da gayrimüslim azınlıklarla ilişkilerini olabildiğince iyi tutmuştur. İlk başlarda, gayrimüslim gruplar yeni iktidarın liberal politikasının ülkedeki azınlıklara yönelik yaklaşımının olumlu açıdan etkileyeceğine inanmışlardır. Parti programındaki demokrasi, özgürlük, eşitlik, ayrımcılığın reddedilmesini içeren ilkeler gayrimüslim oylarının partiye yönelmesini sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde azınlık cemaatleri TBMM’de temsil hakkına sahip olmuşlardır. 1948’de seçilen Patrik’in devlete bağlılığını ifade eden sözleri sonucunda Patrikhane’ye ve Rum okullarına imtiyazlar verilmiştir. 1950 ve 1953 yıllarında Yahudi ve Ermeni cemaatine merkezi cemaat meclislerini seçme ve birleştirme iznini veren Demokrat Parti gayrimüslimleri umutlandırırsa da 1953 yılından sonra gayrimüslim cemaatle iş birliğini sonlandırmıştır. Benzer sorunlarla Rum cemaati de karşı karşıya kalmıştır. Demokrat Parti’nin yönetici elitleri, daha önce CHP’nin yaptığı gibi azınlık cemaatlerinin, dini ve sosyal kurumlarını yönetmek için merkezi bir kurula sahip olmalarının gerekli olmadığını belirtmiştir.²⁹⁷

Başbakan İsmet İnönü’nün davet ettiği Venizelos, 27–31 Ekim 1930 tarihlerinde İstanbul ve Ankara’ya gelmiş ve bu ziyaretler sonucunda da Venizelos, Fener Rum Patrikliğini resmi olarak ziyaret eden ilk Yunanistan başbakanı olarak tarihte yerini almıştır. Çok partili dönemde de bu süreç devam etmiştir. 1952 senesinin başında Yunanistan Dışişleri Bakanı İstanbul ve Ankara’ya ziyarette bulunurken haziran ayında da Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın davetlisi olarak Yunanistan Kral ve Kraliçesi Türkiye’yi ziyaret etmişlerdir. 1952 yılının sonunda ise Türkiye Cumhurbaşkanı Yunan Kralına ziyarete bulunmuş ve Celal Bayar’ın adı Gümülcine’de bir Türk lisesine verilmiştir.²⁹⁸

Adnan Menderes Döneminde Rumlara yönelik politikaların da değiştiği görülmektedir. 1957 seçimlerinde Rumlar Başbakan Menderes’e blok halinde büyük destek vermiş ve Rum asıllı iki İstanbul milletvekili Demokrat Parti bünyesinde Ankara’ya gönderilmiştir.²⁹⁹ Darbe sonrası Adnan Menderes Döneminin bitişiyle İsmet İnönü hükümeti 16 Mart 1964 günü ani bir kararla 30 Ekim 1930 tarihinde yine

²⁹⁷ Lale, a.g.e., s. 105-106.

²⁹⁸ Şimşek, a.g.e., s. 240.

²⁹⁹ Türker, a.g.e., s. 89.

İsmet İnönü ve dönemin Yunan Başbakanı Venizelos tarafından imzalanmış olan Ankara Anlaşması'nı tek taraflı olarak yürürlükten kaldırmıştır.³⁰⁰ 1964 yılında adalardaki Rum okulları kapatıldığından burada okuyan ve imkanları uygun olanlar eğitimlerine devam etmek için ya İstanbul'a ya da Yunanistan'a gitmek zorunda kalınmıştır.

Özel okullarla ilgili yapılan düzenlemeler ve başka faktörler nedeniyle Türkiye'deki yabancı ve azınlık okul sayısı 1950'li yıllara gelindiğinde Cumhuriyetin ilk yıllarına göre önemli oranda azalmıştır.³⁰¹ Verilere göre 1955'lerde Rum mekteplerinde yaklaşık 5 bin 200 öğrenci bulunmaktaydı³⁰²

3.3.1. 6-7 Eylül Olayları 1955

Rumların her açıdan etkilendiği önemli olaylardan biri de 1955'te yaşanan 6-7 Eylül olaylarıdır. Bu olaylar neticesinde Kıbrıs meselesi neden gösterilerek başta Rumlar olmak üzere İstanbul'da yaşayan gayrimüslim kesimlerin ibadethanelerine, okullarına, evlerine, dükkanlarına yönelik yakıp-yıkma, yağma gibi durumlar yaşanmıştır. Demokrat Parti teşkilâtları, Kıbrıs Türktür Cemiyeti, gençlik teşkilâtları, öğrenci dernekleri, sendikalar ve meslek kuruluşları tarafından İstanbul ve İzmir'deki gayrimüslimlere yönelik 6 Eylül 1955 akşamı başlayan ve 7 Eylül sabahına kadar devam eden saldırı ve yağma eylemi gerçekleştirildiği belirtilmiştir.³⁰³

Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Milli Türk Talebe Birliği ve dönem hükümeti ile birlikte emniyet güçlerinin de olanlardan sorumlu tutulma nedenleri; olayların kontrolden çıkarak, bu duruma gelmesinde hem Taksim'de gerçekleşen mitinge gösterdikleri sempati hem de sonrasında gerçekleşen yağma ve yıkım olaylarında takındıkları pasif tavır, polisleri olaylar karşısında en büyük sorumlulardan biri yapmıştır. Menderes ise gerekli önlemleri almadıkları için İçişleri Bakanı Namık Gedik'i ve Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'i olayların sorumluları olarak göstermiş, sonrasında, hatasını telafi etmek, gerçekleşen zararı tazmin etmek için

³⁰⁰ Türker, a.g.e., s. 99.

³⁰¹H. Yılmazlar, 'Türkiye'de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950)', *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2007, s. 120.

³⁰² Kaymak, a.g.e., s. 157.

³⁰³ Çorbacı, a.g.e., s. 67.

Hükümet, Tazminat Kanunu çıkarmış ve zarar görenlere 30 milyon İsviçre frangı tazminat ödeme kararı almıştır. 6-7 Eylül 1955 Olayları, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinde de gündeme gelmiştir. Yassıada Mahkemelerinde Adnan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, olayların sorumlusu olarak gösterilmiş, ancak olaylarda aktif olarak bulunan ve olayların bu noktaya gelmesine sebep olan Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Milli Türk Talebe Birliği ve emniyet güçleri gibi taraflar yargılama dışında bırakılmıştır.³⁰⁴

Dönemin milletvekillerinden biri olan Aleksandros Hacıpulos meclis konuşmasında “Arkadaşlar; bizi en fazla üzen, maalesef itiraf mecburiyetindeyim, memleketin emniyet teşkilâtıdır. Bunu itirafta hepimiz müttetikiz. Emniyet teşkilâtı maalesef gafil avlanmış, maalesef uyumuş ve belki de; dilim söylemeye varmıyor; bâzı hâdiselere göz yummuştur. Misal söyliyeyim arkadaşlar; Büyükada'ya gece yarısı beş on kayık geliyor, içindekiler karaya çıkıyor. Polisler bunları görüyor. Bunlar 200-300 kişi idi. Silâhsız, topsuz, tüfeksiz kimseler. Polisle konuşuyorlar. Ondan sonra Büyükada'yı tahrip ediyorlar. Hiçbir mukavemet görmeden gerisin geriye dönüyorlar. Polis isteseydi 3, 5 kayığı tutup bunları fare gibi kapan içinde tutamaz mı idi? Taksim'in göbeğinde çapulcular Zapyon Lisesinin kapısını zorlarken oradan süvari polisleri geçiyor. Hâdiseyi görüyor, ne yapıyorsunuz utanmazlar, diyor ve geçiyor gidiyor”³⁰⁵ diyerek emniyet teşkilâtının sorumluluğunu yerine getirmediğini belirtmiştir. Bugün hala Beyoğlu'nda eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden Zapyon Rum Kız Lisesi'nin kapıları, camı çerçevesi dışında tiyatro salonundaki piyanosu parçalanarak, giriş holündeki merdivenlerde bulunan mermer heykelleri kırılarak okulun içine büyük zarar verilmiştir.³⁰⁶ Şehrin dört bir tarafında bulunan evler, kiliseler, işyerleri yağmalanmış, tahrip edilmiş, yakılmış; 8 ayazma, 73 kilise, 1 havra, 4340 dükkan, 2 manastır, 110 restoran veya otel, 21 fabrika, 27 eczane, 5 Rum kulübü, 3 Rum gazetesi, 2600 ev, 8 Ermeni ve 52 Rum okuluna zarar verilmiş veya yağmalanmıştır.³⁰⁷ Dilek Güven'in kitabında bulunan 6-7 Eylül olaylarında okulların listesi içinde Beyoğlu semtinde bulunan Zapyon Kız Lisesi, Aya Triada Okulu,

³⁰⁴ B. Eryılmaz ve M. Bektaş, a.g.e, s. 34.

³⁰⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: x, cilt: 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat, 12.ıx.1955 Pazartesi, İ.80, 12.9.1955, c. 1, s. 676.

³⁰⁶ Türker, a.g.e., s. 87.

³⁰⁷ B. Toprak, ‘Rum Azınlığa Yönelik 6-7 Eylül Terörü’, *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 268-271.

Evangelistria Okulu³⁰⁸ isimleri geçmişse de Zoğrafyon Rum Lisesi listede yer almamıştır. Bunun nedeni bu lisenin bulunduğu konum ve dış cephesi ile kapısının saldırılara müsait olmamasından kaynaklı olabilir.

1955 yılında, 6-7 Eylül olayları patlak vermeden önce, Türk basınında azınlıklara yönelik bir kışkırtma kampanyası başlatılmıştır. Saldırıları çoğunlukla Rum azınlığa yönelikti; ancak, Türk devletine sadakatsizlik suçlamaları “Rumların” şahsında tüm gayrimüslimlere yönelikti. Basının bu kampanyası özellikle İstanbul’daki Rum azınlık, Patrikhane ve Rum basını üzerinde yoğunlaşıyordu. Bilhassa Gayrimüslimler, “sadakatsiz vatandaşlar ve genç ulus-devletin gelecekteki hainleri” olarak görülmüştür.³⁰⁹ Rum Ortodoks cemaatine yapılan saldırılar üzerine Patrik Athenagoras’un Başbakan Menderes’e yazdığı yazıda, “Altı yedi Eylül Salı gecesi müddetince Rum Ortodoks cemaatine ait kilise, mektepler, ticaret ve iş yerleri melcelerine karşı sistemli bir şekilde vaki görülmemiş ve duyulmamış muamele³¹⁰ gerçekleştirildiğini belirtmiştir.

Orhan Türker’in, “O gece yaşanan ve geçmek bilmeyen birkaç saat içinde çok uluslu, çok dinli, çok dilli, imparatorluk başkenti İstanbul olgusu tarihe karışmış ve artık tek uluslu, tek dilli, tek dinli Cumhuriyet İstanbul’u ön plana çıkacak”³¹¹ diyerek tanımlamıştır. Yaşanan toplumsal değişim hiçbir devlet güvencesinin kalmadığı 6-7 Eylül 1955 gecesi birkaç saatte yaşanmış olan geniş çaplı tahrip olayları sonucunda Beyoğlu semtinde yaşayan yabancılar ve Rumlar, İstanbul’dan ve Türkiye’den ayrılmaya başlamıştır.³¹² 1955 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Beyoğlu ilçesinde toplam 208.158 kişi yaşamaktaydı ve bu sayının en az yarısını azınlıklar ve yabancı ülke vatandaşları oluşturmaktaydı.³¹³

Zoğrafyon Rum Lisesi, olaylar sırasında doğrudan bir saldırıya uğramamış olsa da yaşanan saldırılar sonrası nüfus hareketliliğinden etkilenmiştir. Bu etkilenme

³⁰⁸ D. Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejik Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 218.

³⁰⁹ Lale, a.g.e., s. 106.

³¹⁰ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 133-869-5, Dosya Ek: T1, Belge Tarihi: 11.09.1955, Kurum: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü.

³¹¹ O. Türker, *Pera’dan Beyoğlu’na (İstanbul’un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikâyesi)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016, s. 84.

³¹² Ç. Gülersoy, ‘Beyoğlu’nda Toplumsal Değişme’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar, vd. (ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, s. 218-220.

³¹³ Türker, a.g.e., s. 84.

öğrenci artışı olarak da değerlendirilebilir. Okuldaki öğrenci sayısının artışı o dönem İstanbul'un farklı semtlerindeki Rumların, 6-7 Eylül olaylarından kaynaklı Beyoğlu ve çevresinde toplanması sonucu da olabilir. Çünkü bazı kaynaklardan ve yapmış olduğum görüşmelerden Zoğrafyon Rum Lisesi'nin konumuna daha yakın semtlere doğru bir iç göç yaşanmış olduğu izlenmektedir. 6-7 Eylül olayları sırasında evleri Çengelköy'de olan fakat saldırıdan sonra Cihangir'e taşınıp bir daha Çengelköy'e dönmeyenler vardı.³¹⁴ Nikolaos Uzunoğlu;

“55'te bilhassa sur içi şehirde göç oldu. Çünkü olaylar çok daha ciddi ve feci şekilde Samatya'da, Unkapanı'nda, o sura yakın semtlerde, Edirnekapı gibi yerlerde oluyor. Ve büyük sayıda Rum aile 'bir daha güvenlik için Kurtuluşa gidelim, Beyoğlu'na gidelim ki daha güvenlik altında olabiliriz.' diyor. Öyle örnekler de var. Bu N. M. öyle Samatyalı, galiba sonra Cihangir'e taşıyorlar. Rum nüfusu Beyoğlu'nda yoğun, Kurtuluş'ta yoğun. Zoğrafyon oraya yakın tek erkek okulu. Zapyon kız okulu var ama erkek nereye gidecek? Bugün bile Fener'e gitmek o kadar kolay değil. Çoğu Zoğrafyon'a gidiyor. Erkek okulu iki tane o zamanlar. Zapyon kız lisesiydi. Merkez kız lisesi vardı Zapyona yakın. Bir de Yuvakımyon Fener'de. Erkek lisesi yalnız ikiydi; Zoğrafyon ve Fener Rum Lisesi” diyerek okulların konumuna vurgu yapmış ve iç göç sonucu eğitim için Zoğrafyon Rum Lisesi'nin tercih edildiğini belirtmiştir.

1966 yılında lise üçüncü sınıfı Zoğrafyon Rum Lisesi'nde okumuş ve sonraki yıllarda kütüphane görevlisi ve öğretmen olarak okulda bulunan Andonis Parisyanos, 6-7 Eylül olaylarına dair hatırladıklarını şöyle aktarmıştır;

“55'te çok giden olmadı. Şöyle oldu; Büyükkannem Balat'ta oturuyordu. Ben de Balat'ta doğdum. Benim ailem, babam 55 olayları olmadan önce Balat'tan ayrıldılar, çünkü eve sığınmıyorduk. Oraya gittik 55'te. Ve olayları Kurtuluş'ta yaşadık. Şey yokuşu vardı, Kurtuluştaki Sefa meydanı diye bir yer var. Oradan aşağı inince Kasımpaşa'ya doğru Mabel çikolata fabrikasının olduğu sokakta oturuyorduk. Ordaydık. Fazla bir zarar verilmedi ama geldiler, gördüm yani girdiklerini. Fakat yanımızda bir komşu vardı Arnavut, Türk Arnavut. Çıktı orda ve biraz sert konuştu: 'Bu ne böyle eğer

³¹⁴ Ç. Turan ve M. Pekin ve S. Güvenç, *Hasretim İstanbul: İstanbul Rumlarının Göç Öyküleri ve Özlemleri*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 54.

yandaki eve zarar verirsiniz benim evimde zarar görür.’ Neyse fazla uzatmadılar çektiler gittiler. Yani Kurtuluş’ta çok şey olmadı. Onun için o zaman herkes Balat’tan Fener’den Kurtuluş’a doğru göç etti. Yurtdışına gitmedi Kurtuluş’a doğru göç etti. Sonra esas göç 64’ten sonra bir de 74 Kıbrıs ile yaşandı.”

1955’ten sonra Rumların dış göç yerine iç göçü tercih ettikleri ve bunun nedeni olarak da Yunanistan’ın o dönemde zorlu bir süreç geçirmesi, göç edilecek bir yer olmamasına bağlanmıştır;

Nikolaos Uzunoğlu, 1955 sonrası göçün çok yaşanmamasını şu nedenlere dayandırıyor;

“İlkokula 57’de başladım. 1955’te dört yaşındaydım. Kadıköy’de olaylar sınırlı oldu. Büyük çapta olmadı. Ama daha sonra olayların tesiri var yani biliyoruz. Kilise harap edilmiş Bahariye’de. Kız kardeşimin vaftizi orda olamadı. Birkaç yıl sonra artık her şeyi öğreniyoruz. Nasıl bütün kiliseler yıkıldı, nasıl mezarlıklara saldırılar oldu. İşte büyük sayıda tecavüzler var kadınlara, çok büyük bir sayı. 55’te iç göç de var dış göç de ama dışarıya göç çok sınırlı. Yüzde on, yani 100 binden 90 bine iniyor nüfus. Birçok sebep var; İlk önce Patrikhane büyük çaba harcıyor gitmemeleri için. Sonra iki olay daha var: Yunanistan’da iç durum çok fena iç savaştan yeni çıkmış bir ülke, ekonomisi tamamen çökük ve ana sebep de şu İstanbul Rum toplumu çok tarihsel kökenli bir toplum. Bu komünal sistem yani bu okullar, hayır vakıfları işte kiliseler bütün bunlar çok eskiden kalma bir sistem. O varlığını gösteriyor ve toplum tutunabiliyor. Yani enteresan bütün kiliseler yakılıyor ve birkaç sene içinde tadilat oluyor kendi imkanlarıyla. Devletin verdiği çok kısıtlı yardım.”

Zoğrafyon Rum Lisesi’nin yıllık öğrenci sayısı incelendiğinde de 1955’teki olayların ciddiyetine rağmen öğrenci sayısının çok yüksek olduğu izlenmiştir. Bu artışın çok çeşitli sebepleri vardı ve bu sebepler birbirinden bağımsız düşünülemez.

1955 senesinden sonra Zoğrafyon Rum Lisesi’nin öğrenci mevcudiyetindeki artış; doğum oranlarının yükselişine, okul bünyesindeki değişikliklere dayandırılıyor. 6-7 Eylül olaylarına rağmen Beyoğlu’nda bulunan Zoğrafyon Rum Lisesi’ne talebin fazla oluşundan kaynaklı ek sınıf yapılmıştır. 1950’li yıllarda doğan ve okul çağına gelen çok sayıdaki Rum çocuk nedeniyle Pera’daki Rum okulları talebi karşılayamaz hale gelmiştir. Galatasaray’daki Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi’nin o yıllardaki müdürü

Bay Frangopulos aşırı öğrenci yığılması üzerine okula yeni sınıflar eklenmesi için ek kat çıkılmasını zor da olsa sağlayabilmişti.³¹⁵ Okulun resmi sitesinde ise bu artıştan; “Fen Lisesi olarak faaliyette bulunan Zoğrafyon Rum Lisesi bünyesinde 1948’de Ticaret Lisesi’nin kurulması ile Zoğrafyon Lisesi’nin öğrencileri zaman içinde artarak 1960-1961 öğretim yılında 712’ye ulaştığı yine aynı yıl okulda Edebiyat Bölümü’nün de açıldığı, daha sonra elli altmış kişilik sınıfları şubelere ayırmak ve çağdaş laboratuvarlar açmak için okul binasının acilen genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıktığı belirtilmiştir. Dönemin müdürü, Dimitrios Frangopulos (1958-1993)’un çabalarıyla 1962’de Zoğrafyon Rum Lisesi’nde büyük bir tadilat yapılmış, binanın üstüne bir kat çıkılmış, kalorifer tesisatı kurulmuş, yeni sınıflar, laboratuvarlar ve büyük tören salonu inşa edilmiştir. Okul tepeden tırnağa esaslı bir bakımdan geçirilerek şimdiki görünümüne kavuşmuştur.”³¹⁶

59-62 yıllarında Zoğrafyon’da Ortaokulu okumuş olan Yani Skarlatos ise öğrenci sayısının artışını başka bir nedene bağlamıştır;

Ben Zoğrafyon’da 59-62 yılları arasında ortaokulu okudum. O zamanlar Zoğrafyon’un en kalabalık olduğu günlerdi, bütün okulların en kalabalık olduğu günlerdi. Çünkü biliyorsunuz Baby boom³¹⁷ diye bir şey var. İkinci Dünya Harbi’nde herkes askerdeydi, dolayısıyla ekonomi kötüydü çocuk artışı yoktu, sadece Türkiye’de değil Amerika’da Avrupa’da falan her yerde. Harp bitince 1945’ten sonra 4 5 sene birdenbire herkes çocuk yapmaya başladı. Dolayısıyla demografide Avrupa’da da Türkiye’de de bir tepecik oluştu. O yıllarda, benim gittiğim ilkokulda benim sınıfımı da tek şubeden iki şubeye çıkardılar. Zoğrafyon’da da öyle oldu, benim gittiğim ilk senede şube artırmaya başladılar. Hatta ben ayrıldığım zamanlarda okula kat çıktılar çünkü yetmiyor dediler. Şimdi gidiyorsunuz bomboş gözüküyor. Ben orta bire gittiğimde üç kere 60 vardı. 180 kişiydik. Yani üç şube vardı. 80, 85’ten sonra oradaki hocalar emekli oldu başkaları geldi yerine falan. Şimdi o kalite düşüşiyle ilgili ama nüfus burada bitiyor. Yani orda tartışılacak bir şey yok, toplumun nüfusu biterse o zaman dışardakini alacaksınız, mecburun öğrenci sayısı da azalıyor. Ama Kırk olmuş,

³¹⁵ Türker, a.g.e., s. 98.

³¹⁶ ‘Okulumuzun Tarihçesi’, <https://www.zografyon.com/>, E.T: 18.06.24.

³¹⁷ İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya genelinde yaşanan doğum artışını ifade etmek için kullanılır.

sonra yetmişe çıkmış, bilmem yarın elliye düşer, bunlar dalgalanmalar.” Diyen Yani Skarlatos, şöyle devam etmiştir:

“1955’i hatırlıyorum, ilkokuldaydım. 55 çok etkilemedi toplumu. Tamam olacak bir şey değildi Türkiye için rezaletti. Yani Almanların “Kristallnacht”³¹⁸ diye bir şeyleri var 1930’larda Naziler gelir gelmez aynen o yapıldı. Şimdi devlet ne derse desin devletin planladığı bir şeydi. Bir etnik temizlemeydi. İşte Zorlu’nun talebiyle Menderes de veya onun altındakiler kraldan çok kralcı olmaya çalıştılar, ölçüyü kaçırdılar, dozu kaçırdılar. Mesela Kuleli askeri lisenin öğrencileriydi bunların arasında. Yani yok Anadolu’dan çapulcu gelmişti falan değil, onlar da getirildi ama hep emir komuta zinciri altında yapıldı bunlar. Bu buradaki Rum toplumunu biraz etkiledi tabi ama çok etkilemedi. Niye etkilemedi, işte Amerika’ya giden gitti o zamanlar, daha az sayıda İtalya’ya giden gitti, Avrupa daha şey almaya başlamamıştı daha yeni Avrupa toparlanıyordu. Yunanistan daha da beter 1953’e kadar iç harp vardı. Oraya kimse gitmek istemiyordu. Dolayısıyla işler burada zor da olsa kaldılar ve işte o yaraları bir şekilde sardılar. 55 dönüm noktası değil 64’tür dönüm noktası. İç göç yaşandı, nasıl yaşandı, bazı yerlerde şiddet daha büyük yaşanmıştı; Yedikule işte Haliç’te filan hatta Fener bile. Oralarda daha çok Beyoğlu’na, Kurtuluş’a böyle yerlere iç göç olmuştu. Birçok kıyılardaki köşelerdeki yerlerden merkeze geldiler. Çünkü orda herkes biliniyordu. ‘Şu Rum evidir gidin onu kırın, bu Rum evidir gidin onu kırın’ deniyordu. Dolayısıyla orda çok şiddet oldu, hatta insanlar orda öldürüldü de olayı sus pus ediyorlar. Biz tanıdıkların arasında çok fena dayak yiyen ömür boyu psikolojik travma yaşayan kişiler var, mesela babamın arkadaşı. Dolayısıyla onlar daha görünmedikleri yani toplum içinde daha sivrilmelikleri merkezi yerlere gelmeye çalıştılar. Ama bunun okulların nüfusunda hiçbir etkisi olduğunu zannetmiyorum. Çünkü mesela Kadıköy’den geldilerse bile Kadıköy’de zaten okul yoktu. Kadıköy’de oturan ya Zoğrafyon’a gidiyordu ya da Fener’e gidiyordu. Kızlar da işte Zapyon’a falan gidiyordu veya Fener’de de bir kız lisesi vardı oraya gidiyordu. İşte adalarda oturanlar onlar da daha çok Fener’e gidiyorlardı. Yani bir okulu öbür okula tercih edecek bir durum yoktu. Hepsi üç aşağı beş yukarı aynı yakınlıktaydı. Mesela Kurtuluş’ta oturanların neredeyse hepsi hatta benim okulun mezunlarından, Feriköy

³¹⁸ 9-10 Kasım 1938 gecesinde Nazi rejiminin Yahudilere karşı organize ettiği şiddet olayları.

okulundan mezun oldum, biz sekiz kişi Zoğrafyon'a gittik. Yaklaşık 65-70 kişi vardık bunların yarısı kız olsun 35 kişi. 8 kişi Zoğrafyon'a gittik. Birkaç kişi yabancı okullara gitti; 5, 10 kişi. Büyük çoğunluk Fener'e gitti. Fener'e gitmelerinin sebebi onların servisi vardı. Kurtuluş'tan başlıyordu Feriköy'e kadar. Eğer Kurtuluş'ta oturuyorsanız Zoğrafyon zor geliyordu size. Fener'in otobüsleri vardı hatta iki sefer yapıyordu. İç göç var ama Zoğrafyon'a hiçbir tesiri yoktu. Bütün okullara bakarsanız, nüfusuna hepsinin nüfusu paralel bir şekilde düştü.

Nikolaos Uzunoğlu, Zoğrafyon Rum Lisesi'nde 1962-1963 yıllarında yaşanan artışı başka bir nedene daha dayandırıyor; Ona göre Rumlar artık kendini güvende hissedemiyor ve Türkiye'den göç etmek zorunda kalacakları inancıyla eğitim durumlarını güçlendirmeye çalışıyorlardı:

“1962-63'te ciddi bir artış var. Çünkü artık anlıyoruz azınlık olarak bizim burada geleceğimiz yok, kimse de istemiyor. O zamanki devlet bizi istemiyor. Mademki gideceğiz gittiğimiz zaman elimizde diploma olsun ki iş yapabilelim. Bunun için de Zoğrafyon'da çok ciddi bir artış oldu 62-63'te. Ama tabi bunun şey sebebi de var Gökçeada'da okulların kapatılması da var.”

Özellikle Kıbrıs sorununun gittikçe daha çok konuşulması ve hareketliliğin daha da artmasıyla Türkiye'deki Rumlara yönelik olumsuz hava Rum göçünü daha fazla tetiklemeye başlamıştır ve öğrenci sayısının düşüşünü 1974 Kıbrıs Harekâtına bağlayan görüşler de olmuştur; “en parlak dönemini 730 öğrencisiyle 1961-62 yıllarında yaşamış. Öğrenci sayısının azalmasının en büyük nedeni ise sanıldığı gibi 1955 yılındaki 6-7 Eylül olayları değil. Asıl sıkıntı, 1974 Kıbrıs Harekâtı ile Türkiye'nin Yunan uyruklu vatandaşların oturma iznini yenilememesi üzerine baş göstermiş. Öğrenci sayısında yarı yarıya azalma olmuş. Okul, Rumların dışında öğrenci alamadığı için kapanma tehlikesiyle karşı karşıya.”³¹⁹

Bütün bu sebep ve sonuçlar birbirinden bağımsız değerlendirilemez. Gerçekleşen olaylar ve ortaya çıkan durumlar bir arada değerlendirildiğinde aralarındaki ilişki ve sonuç daha bağlayıcıdır. Yaşananlar birbirini tetiklemiş ve

³¹⁹Bilge Eser, <https://www.zografyon.com/tekogrenci.html>, Yayın Tarihi: 10.10.2011, E.T: 20.06.2024.

günümüzdeki nüfus dağılımı incelendiğinde de bu durum somut bir şekilde ortaya çıkarılabilmektedir.

3.4. 1960'lı Yıllar ve İmroz Adasındaki Okulların Kapatılması

1960'lı yıllarda Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler Kıbrıs meselesinden dolayı daha da gerilmiş ve iki ülkede yaşayan Türk ve Rum azınlıklar için durum daha da zorlaşmıştır. Ekonomisi, eğitimi, sosyal hayatları tamamen bu iki ülke arasındaki siyasi ilişkilere bağlı yaşayanlar ne yazık ki sürekli bir tedirginlikle ve her an yaşam alanlarından koparılma tehdidiyle yaşamıştır. 1960'larda devlet yönetiminin Türkiye vatandaşı olan Rumlara yönelik birtakım adımları olmuştur. Bunların en ilginç ancak 2004'te toplumun haberdar olacağı Azınlık Tali Komisyonu'dur.

Azınlık Tali Komisyonu 7 Aralık 1962 tarihinde gizli bir şekilde ³²⁰ Başbakanlığın 1962 tarihli talimatı ile Türkiye'deki azınlıkların kontrolü amacıyla, sekreteryası İçişleri Bakanlığı adına Emniyet Genel Müdürlüğünde olmak üzere MGK Genel Sekreterliği, Genelkurmay Başkanlığı, MİT Müsteşarlığı, Dışişleri Bakanlığından oluşturularak kurulmuştur. Başbakanlığın 2004 tarihli talimatı ile de bu Azınlık Tali Komisyonu lağvedilerek yerine Azınlık Sorunları Değerlendirme Kurulu kurulmuştur. Kurulun yapısı İçişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü temsilcilerinden oluşacak şekilde yeniden düzenlenmiştir.”³²¹ Bu komisyonun kurulmuş olması Türkiye'nin azınlıklara karşı sürekli bir denetim oluşturduğunu göstermektedir.

Türkiye'de yaşayan Rumların Mübadele, Varlık Vergisi, askerlik meselesi, 6-7 Eylül olayları, 1964 sınır dışı edilme durumlarının yarattığı çaresizlik, gittikçe kendini güvende hissetmeyen bu yurttaşların her geçen gün daha da azalacak nüfusundan da izlenebilmektedir. Zorla göç ettirilme; 1960'lı yıllarda adalarda (İmroz-Bozcaada) okulların kapatılması, daha önce imzalanan Ticaret sözleşmesinin 1964'te feshiyle kendini somut olarak gösterecektir. Kıbrıs meselesinin de Türkiye sahasında yaratacağı sorunlar Rumlara fazlasıyla yansıtılmıştır. Kıbrıs Meselesi'nin büyük bir

³²⁰ Şimşek, a.g.e., s. 245.

³²¹ T.B.M.M., B: 64, 1.3.2005, O:3,

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c076/b064/tbmm220760640271.pdf>

sorun haline geldiği 1960'lı yılların başlarında Türk kamuoyu, bütün dikkatini Kıbrıs'tan gelen haberlere vermişti. Kıbrıs meselesi, EOKA ve Yunanistan hakkındaki raporda da; "Halkın çocukluktan kalpleri Türk düşmanlığı ile zehirlenerek yetiştirildiği, Türkiye'de Türk vatandaşı olarak yaşayan Yunan Ortodoks halkın da böylece düşman yetiştirilmesi için Türk idaresinin din ve eğitimde sağlamış olduğu hürriyetten istifade ettiği"³²² şeklinde belirtilmiş olması aslında direkt Türkiye'deki Rumları hedef göstermiştir.

1964 yılında, genel başkanı üniversite öğrencisi Yüksel Çengel'in olduğu öğrenci derneği olan Milli Türk Talebe Birliği diğer derneklerle 'Türk'ten Türk'e Alışveriş' ve 'Vatandaş Türkçe Konuş' kampanyalarını düzenlemiştir. Bu kampanya kapsamında bu dernekler hükümetten üç maddelik bir istekte bulunmuşlardı; Yunanlıların sınır dışı edilmeleri, Patrikhane'nin düzeltilmesi, Rum okullarının Türk okullarının düzenine getirilmesiydi ve bu maddelerin hepsi de gerçekleştirilmiştir.³²³

Bu dönemde Zoğrafyon'da öğrenci olan Nikolaos Uzunoğlu, o dönemin atmosferinde öğrenci olarak yaşadıkları bir durumu şöyle aktarmıştır; "*Zoğrafyon Lisesi'ne hiçbir saldırı olmadı. Birkaç kere yürüyüşler oluyordu. Arkada Yunan konsolosluğu vardı onun için önleniyordu. Birkaç kere böyle şey o zaman nümayiş diyorduk. Gösteri olduğu zaman daha erken okuldan gönderildik eve. Birkaç kere ama ciddi bir saldırı yok. Hatırlıyorum şey vardı Kasım 1967'de yeniden bazı olaylar olmuştu Kıbrıs'ta. O günler işte savaş ortamı vardı bir gün okula gitmedik. Dediler ki durumlar kritiktir, gerilim var bir gün gitmeyin. Ama doğrudan saldırı yok.*"

Yani Demircioğlu, 1972- 78 yıllarında Zoğrafyon Rum Lisesi'nde ortaokul ve liseyi okuyan, 1993'ten bugüne de Zoğrafyon Rum Lisesi'nin müdürü olarak mesleğine devam eden Yani Demircioğlu ise Kıbrıs ya da diğer durumlardan kaynaklı okulun direkt saldırıya uğramadığını ancak Rumlara karşı kullanılan ayrımcı dilin bazı durumlarda okul ismindeki Rum ibaresinden dolayı hedef alındığını belirtmiştir;

"*Galatasaray Lisesi komşumuz, onların katkıları oluyor bazı çalışmalarımıza. Ama eskiden Galatasaray, Efes Pilsen, Eczacıbaşı ile Olympiakos, Panathinaikos gibi*

³²² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 64-394-29, Dosya Ek: E4, Belge Tarihi: 00.00.1964, Kurum, 30-1-0-0 / Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, sayı: 8.

³²³ Demir, H. ve Akar, R., *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 193-194.

bir Yunan takımı ile basketbol oynayacak. Orda Yunan takımı kazanınca bizim birkaç cam gidiyordu. Bir keresinde biz niye etkilendik? Kıbrıs Rum'unun önünden Kıbrıs'ı çıkartın, İstanbul Rum'unun önünden İstanbul'u çıkartın. Ve gazetenin bir manşet atıp 'canavar Rumlar' yazdığını, 'kahrolsun Rumlar' yazdığını düşünün. Hangi Rum? Tabelasında Rum yazan okul, tabelasında Rum yazan kilise. Yani bu sorunları yaşadık."

Kıbrıs'ta gelişen olaylar ve Batı Trakya'dan gelen haberlerin basına yansımaları toplumda büyük bir düşmanlığa sebep olmuştur. Bu düşmanlığın etkisiyle oluşan kamuoyunda yerli Rumlara ve Yunan uyruğu Rumlara karşı yapılacak yasal bir düzenleme için uygun bir ortam hazırlanmış, oluşan toplumsal ve siyasal atmosfer içerisinde 34 yıl yürürlükte kalan 1930 tarihli İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshi gerçekleştirilmiştir.³²⁴ 1964 yılında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshedilmesi ile birçok Rum sınır dışı edilmiş ve bu durum eğitim alanında da bir nüfus düşüşüne neden olmuştur. 1963-69 yılları arasında ortaokul ve liseyi Zoğrafyon Rum okulunda okumuş olan Nikolaos Uzunoğlu;

"64'te Zoğrafyon'dan ayrılma sebepleri çok. İlk önce sınır dışı olayları var. Geliyorsunuz sizin evinize Yunan vatandaşları için tabi bu. Diyorlar ki size 'zararlı faaliyetlerde' bulunuyorsunuz. İspat yok tabi hiçbir şey yok. Yarın şuraya geleceksiniz, 4. şubeye. Buraya gidiyor şahıs, önüne kapalı bir kağıt koyuyorlar. İmzala diyorlar. Nedir diye soruyorsunuz imzalamam gerek yoksa olmaz diyorlar. İmzalamak zorunda kalıyorsunuz. Bir kişi görmüş galiba. Epeyce sonra neticesini anlamış. Kağıtta yazıyorlar ki işte ben Türkiye'ye karşı eylemlerde bulundum, zararlı faaliyetlerde bulundum ve kabul ediyorum beni sınır dışı edilmelerini. Bir haftada diyorlar elinizde 20 kilo 20 dolar ile havaalanında bulunacaksınız ve sınır dışı edileceksiniz deniliyor. O zamana kadar bu adamların Yunan pasaportu yok. Çünkü Yunanistan ile ilişkileri tek vatandaş olmaları. Osmanlı devrinden kalan bir sistem. Sınırdaşı ediliyorlar. Banka hesapları, mülkleri bloke ediyor. Birçok ailede erkek Yunan vatandaşı diğer fertler eşi çocukları Türkiye vatandaşı ama tabi onlar da gitmeye mecbur kalıyorlar. Sonra panik ortamı var. Herkes sınır dışı ediliyor. Siz de korkuyorsunuz Türk vatandaşlarının da başına aynı şey gelecek. Sonra Nisan 1964'te boykot olayları var.

³²⁴ Şimşek, a.g.e., s. 248.

Bütün Rum mağazalarına gidiyorlar şeyler yapıştırılıyor levha; işte diyorlar bu dükkandan alışveriş yapmayın çünkü buralara verdiğiniz paralar kardeşlerinize Kıbrıs'ta kurşun olarak gidiyor. Kimse hakkını müdafaa edemiyor. Gidiyorsunuz polise şöyle şöyle olay var Türkiye vatandaşım vergimi veriyorum, askerliğimi yapıyorum. Yok hiçbir şeye önem vermiyorlar. Bu panik yaratıyor. Herkes bizi unutmuş diyorlar. Ne yapalım başımızın çaresini buluyoruz. Çoğu Yunanistan'a bazısı Avrupa'ya gidiyor. Nüfus 1964 martından 65 sonuna kadar 90 binden 30 bine iniyor. Ben şey hatırlıyorum, 1964'te Zoğrafyon'a başladığım zaman üç bölüm yani ortaokul birinci sınıfta 90 çocuktuk. 1964 eylülünde yeniden ikinci sınıfa gittiğim zaman öğrenci sayısı yarıya düşmüştü hatta iki bölüm vardı 25'lik yani 50 kişi olmuştu. 100 kişiden 50 kişi olmuştuk. Sonra bu göç dalgası devam etti. Kardeşim gidiyor, öbürüsü gidiyor, panik var.” Diyerek bu sürgünler sonucunda kendi çevresinin nasıl etkilendiğini belirtmiştir.

Rum cemaatinin asıl yıpranma sebebi 1964 yılında sınırdışı edilen Yunan uyruklulara da dayandırılmaktadır.³²⁵ Dönem gazetelerinde de on iki bin Yunanlının yurt dışına çıkarılacağı haberleri yer almıştır.³²⁶ 1964 yılında meydana gelen bu sürgünler öncesi zaten iki ülke arasındaki hareketlilik devam etmiş ve sonuçta toplumda da bir kırılma yaratacak olaylar doğurmuştur. Genel görüş Rumların ülkeden ayrılmasını daha çok 1964 sürgünlerine dayandırıyor. Bu sürgünler sonucu giden ailelerle birlikte elbette çocukların da gitmiş olması sonucu okul mevcudunda da bir hareketlilik meydana getirmiştir. 1963-1964 yıllarında sınır dışı edilen Yunan uyruklu vatandaşların gidişıyla okulların öğrenci sayısında 1400 kişi kadar azalma olmuş ve bu dönem üzerine çekilen filmlerde de bu konu işlenmiştir (Bir Tutam Baharat):³²⁷

Andonis Parisyanos, 1964'te başlayan sürgünlere dair anılarını şöyle aktarmıştır;

“64 sürgünleri Kurtuluştaydım ve annemin kız kardeşi, kocası Yunan uyrukluydu. Onlara da yazı geldi hemen 24 saat içinde gidin diye. Beni çok seviyorlardı. Üşenmediler taa yukarda şeye geldiler Ruhban okuluna ve bana selam vermek allahaısmarladık demek için. Yani o çok hoş olmayan bir durumdu. Bizim komşular

³²⁵ Kaymak, a.g.e., s.151-152.

³²⁶ ‘On İki Bin Yunanlı Yurt Dışına Çıkarılacak’, *Hürriyet*, 18 Mart 1964, s. 8.

³²⁷ Kaymak, a.g.e., s. 152.

vardı hemen yazı geldi ertesi gün, bazısı 24 saat içinde bazısı da normal olarak 15 gün içinde mi ne terk etmek zorundaydı. İstanbul'un Son sürgünleri kitabı var. Orada yazdıklarına göre aslında 10 bin civarında kişi sınır dışı edildi ama aileleri ile beraber 40-50 bin kişi gitti. Çünkü ailesini de alıp gidiyordu, tek başına gitmiyordu. Ondan sonra 64 sürgünleri oldu tabi ondan önce 55 pogromu vardı. 55'i geçen gün hatta TV'de baya gösterdiler bu şeyle biraz irtibat koydular 12 Eylül ile. 55 olayları ile ilgili Dilek Güven'in doktora tezi var yayınlandı bir de Fahri Çoker'in resim arşivi var. Yassıada'da başsavcıydı onun da bir resim koleksiyonu vardı."

1965 senesinde yayınlanan 625 sayılı Özel Öğretim Kanunu ile Rum toplumunun yeni bir okulu inşa etme ve yeni bir okulu açma durumları yasaklamış, Türkiye'de bulunan Rum okulları ile ilgili en son kanun ise 2020'de yeniden tasarlanan 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu olmuştur.³²⁸ 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre 1965'ten beri sadece Türkiye vatandaşı olan çocukların azınlık okullarında okumaları kabul edilmektedir. Rum okullarında okuldaki kontenjan öğretmenlerin çocukları, NATO görevlisi Yunanistan yurttaşı kişilerin çocukları ve Yunanistan Konsolosluğu'nda çalışan Yunanistan yurttaşlarının da çocukları okuyabilmektedir.³²⁹ Yine 1967 yılında Vakıflar Kanunu'nda yapılan bir değişikliğin de azınlıkların vakıflar sistemiyle yürütülen kültürel, dini ve eğitsel kurumların zayıfladığı da düşünülmektedir.³³⁰ 5580 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na göre Yunanistan yurttaşı kişilerin bu okullarda okuyor olması ve 1964 yılında İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin feshedilmesi sonucu Yunanistan yurttaşı kişilerin sınır dışı edilmesi okulların durumunu da etkilemiştir.

İki ülke arasındaki ilişkilerin yumuşadığı ve bu yumuşamanın iç siyasete de yansıtıldığı tarihler de olmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında 20 Nisan 1951'de imzalanan Kültür Anlaşması'nın 16. maddesine göre oluşturulan karma komisyonların, 1968 yılı Ekim ve Aralık aylarında Türkiye'nin başkenti Ankara ve Yunanistan'ın başkenti Atina'da bir araya gelerek, 20 Aralık 1968 tarihinde, Atina'da imzaladıkları Kültür Protokolü ile iki ülke sınırları dahilinde mevcut Türk ve Rum

³²⁸ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 109.

³²⁹ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 18.

³³⁰ Turan ve Pekin ve Güvenç, a.g.e., s. 13.

azınlıklara daha iyi ve modern bir eğitim vermeyi kararlaştırmışlardır.³³¹ 8-17 Aralık 1968 tarihleri arasında Yunanistan'ın Atina Şehrinde yapılan Türk-Yunan Kültür Komisyonu toplantısına ve Gümülcine Bölgesindeki Türk Azınlık Okullar hakkında temas ve incelemelerde bulunmak üzere Türkiye hükümetini temsilen, delege olarak Milli Eğitim Bakanlığı Başmüsteşar Yardımcısı Sıtkı Bilmen'in başkanlığında Dış Münasebetler Genel Müdür Muavini Asaf Özmen'den kurulu bir heyet katılmıştır.³³² Ayrıca, 20 Aralık 1968 tarihinde Atina'da düzenlenen Kültür Protokolü ile taraflar, azınlık eğitiminin daha iyi bir duruma getirilmesi için pek çok ortak görüş bildirmişler ve azınlık dilinde okutulan derslerin bundan sonra da devam etmesi tavsiyesinde bulunmuşlardır.³³³ Ancak iki devlet arasındaki gerilmeler özellikle Kıbrıs üzerinden devam etmiş ve anlaşmaların sonlandırılması ya da askıya alınmasına neden olmuştur. Aynı yıl içerisinde azınlık okullarına kayıt yaptıran ya da kaydı olan öğrencilere yönelik yeni şartlar getirilmiştir. 1968 yılında çıkarılan yasakla kimliğinde etnik bilgileri yazılmamış olan çocukların azınlık okullarına kaydedilmesi yasaklanmıştır ve bu yasak 2000 yılına kadar devam etmiştir.³³⁴ Okulların kapatılması ya da Rumlara açık saldırıların yaşanmasının yansırı okullardan öğrenci kaydının silinmesi ya da öğrencinin okula kabul şartlarında da değişiklikler izlenmiştir. 1978 tarihli bir belgede "Tarih 9-1-78 Athanasios İliadis baba adı Eleftherios, İstanbul 1962 doğumlu, adı geçen öğrenci 1977-1978 okul yılının başından derslerini eksiksiz takip etmiş ancak yerel makamların okulumuza kaydını yasakladığından tedrisatını kesmeye mecbur kalmıştır."³³⁵ denilmiştir. Öğrencinin kaydının silinmesi belgede belirtildiğine göre yerel makamların isteği üzerine yapılmıştır. 2000 yılına kadar sürdürülen kimlikteki etnik bilgilerden kaynaklı olabilir bu durum. Andonis Parisyanos, buna ilişkin şunları aktarmıştır;

"Bir de soy meselesi var. Eskiden bizim okullara babası Rum asıllı olan kişiler yazılırdı sonra o değişti. Tam yılını hatırlamıyorum. Babası ve annesi Rum olan kişiler, bugün de devam ediyor, annesi de Rum olan kişi kaydolabiliyor. Ondan

³³¹ Ünay, a.g.e., s. 194.

³³² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 228-89-15, Dosya Ek: 107-117, Belge Tarihi: 07.12.1968-00.00.0000, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928-)

³³³ Ünay, a.g.e., s. 237.

³³⁴ Turan ve Pekin ve Güvenç, a.g.e., s. 12-13.

³³⁵ Bahsedilen belge ektedir.

olabilir. Nüfus kaydında bir sorun çıkmış olabilir. Sen Rum değilsin ve ilişkisini kesiyoruz gibi. Hem siyasi ilişkiler hem de bu soy ağacı yüzünden. Bazen soyda bir sorun çıkıyordu ve hemen yani mühim olan buradaki öğrencilerin sayısını azaltmak. Yani politika. Aileleri ile beraber giden öğrenci çok oldu.”

Nikolaos Uzunoğlu ise 1968 yılında çıkarılan yasakla kimliğinde etnik bilgileri yazılmamış olan çocukların azınlık okullarına kaydedilmeme durumuna dair şu bilgiyi vermiştir;

“1968’de şu oluyor tamim geliyor. Şimdi genelge diyoruz. Bir genelge geliyor yardımcı müdürlerin çocukların kökenini araştırması için. O zamanki nüfus kağıtlarını biliyor musunuz? Eski nüfus kayıtlarını? Eskiden kimlik kart yoktu. Nüfus defteri küçük kitapçık gibiydi nüfus cüzdanı. İsmi, soyadı, baba adı, dini ve mezhebi vardı. Rumlara, Rum- Ortodoks yazıyordu tabi Rum din değil ama öyle yazıyorlardı. Bazı çocukların kayıtlarında Arnavut-Ortodoks yazıyordu. Neden; bunların dedeleri o zamanki Arnavut vilayetinden gelmişlerdi. O zaman Osmanlı Devleti’ne ait. Bu çocuklar Rum okullarına devam edemez deniyor. %20 öğrenciler böyle mecbur oldu, okuldan kayıtları silindi. Dedesi Yanya’dan olduğundan Arnavut diyorlar. Sen Rum okulunda okuyamazsın diyorlar. Bazı çocukların dedesi Ermeni onun için Ermeni-Katolik yazıyordu, onlar da gidiyordu. Böyle kaç çocuk mecbur oldu okuldan gitmeye. Bunların çoğu göç etti. Sonra 70’lerde sınav sistemi geldi. Rum okullarında sınav koyuyorlar, herkes başarısız, çocuklar göç etmeye mecbur kalıyorlar. Fakat bizim ilkokul zamanımızda böyle bir şey yoktu. Rum ilkokulunda okuduğunuz zaman okula kayıt yaptırıyorsunuz (ortaokul, lise) öyle bir sınav yoktu. Sınavı okul koymuyor sınavı MEB koyuyor. Ve bütün öğrenciler iyi öğrenciler bile 5’ten aşağı not alıyorlar. Mecbur kalıyorlar başka okula gitmeye veya çoğu Yunanistan’a göç ediyor. Artık şey var bıkmaya olayı var. Artık gidelim de kurtulalım diyorlar. 64 başında şu olay oluyor: Eğitim müdürlüğüne çağırıyorlar bütün Rum hocaları. Milli eğitim müdürü orda diyor ki ‘size fiziki olarak saldırmamamın sebebi Türkiye’ye karşı eğer bu olayı ben yaparsam Türkiye’ye karşı olacak onun için yapmıyorum’ yani düşünün ne durum. MEB’de oluyor bu. Buna dair tanıklık var bu olaydan sonra Diktabanis vardı Fener Rum okulunun müdürü adam terörize oluyor (ediliyor) ve istifa ediyor. Gidiyor, okulu tek başına bırakıyor.”

Yani Demircioğlu ise şöyle aktarıyor; “Bir ara 70’li yıllarda hatta 80’li yıllara kadar gitti bu. Bir tayinler durduruldu. Türkiye vatandaşı Rum öğretmenler atanmıyordu. İki Katolikler, Levantenler evlerinde Rumca konuşuyordu. Arnavutlar Rumca konuşurdu, Arnavut asıllılar. Arnavut asıllı, Katolik asıllı ailelerin çocukları okullarımıza gelmesi yasaklandı, bu 70’li yıllarda oluyor. Ve okullardan uzaklaştırıldı bu çocuklar. Bu yazısız bir kanun idi. Yalnız uygulandı. Bir de Bulgar asıllılar onlar da Rumca konuşurdu. Bu çocukların okullarımıza gelmesi yasaklandı. Bazı aileler, çok az sayıda, çocuklarını Türk okullarına gönderdiler. Bazıları da Türk okullarına göndermemek için Yunanistan’a gittiler. Bizim okullarımıza kayıt yapılabilmesi için 2000 yıllarına kadar aşağı yukarı belki de 2005’e kadar tam olarak hatırlamıyorum, babanın Hristiyan Rum Ortodoks olması gerekirdi. Şimdi bu dönemde anne babadan biri Rum ise çocuğunu okullarımıza yani Rum okullarına yazdırabiliyor.

1960’lı yıllarda yaşanan ve Rumları etkilen olaylardan biri de İmroz ve Gökçeada’da kapatılan Rum okullarıdır. 1927 yılından itibaren hayata geçirilen politikalar ve çıkartılan yasalarla doğrudan olmasa da dolaylı olarak adalarda yaşayan halk göçe zorlanmıştır. 1927’de İmroz ve Bozcaada Kazalarının Mahalli İdareleri Hakkında Yayınlanan Kanun’un 14. maddesi ile 1923 yılından itibaren fiilen uygulanmakta olan Türkçe eğitim resmileştirilmiştir.³³⁶ Daha cumhuriyetin başında adalardaki okullarda da eğitim alanında politikalar yürütülmüş ve adalardaki Rum okullarından bazıları kapatılmıştır. Merkez Rum Okulu 3 Kasım 1929 tarihinde resmi ilkokula dönüştürülmüş ve Cumhuriyet İlk Mektebi adını almıştır. Maddede öngörüldüğü şekilde coğrafya, tarih gibi dersler Türkçe olarak verilmiştir. Din dersi ve Rumca ise isteğe bağlı olarak müfredat haricinde ek derslerle öğretilmiştir. 1936-1937 yılında İmroz’da Dereköy, Tepeköy, Zeytinliköy ve Bademli’de toplam 617 öğrenci vardı. 1945’te Çanakkale Valiliği anadili öğretimini yasaklayan ve yalnızca Türkçe’nin öğretilmesini zorunlu kılan yazılı bir emir göndermiştir. Bu karar protestolar sebebiyle uygulanmasa da Rum okulları ile ilgili uygulamalar konusunda adalılar uyarmayı başarmıştı.³³⁷

1960 yılında gerçekleşen darbeden sonra oluşan ulusal ve uluslararası koşullar Rum okulları üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Kıbrıs meselesinin ülkedeki tüm Rumlara

³³⁶ Kaymak, a.g.e., s. 67.

³³⁷ Baş, a.g.e., s. 55.

yansıtılması ve Yunanistan ile ilişkilerin gerilmesi adalardaki eğitimi kısıtlayıcı en önemli sebep olmuştur. 1960'da Demokrat Parti iktidarının son bulmasıyla 1950-1960 yıllarında Rum okulları ile ilgili alınan kararlar iptal edilmiş ya da kısıtlanmıştı. 1952 senesinde Merkez Rum Okulu'nun idaresi için görevlendirilen İsak Anastasiyadis 7 Nisan 1961 tarihinde Rum çocuklarını Türk düşmanı olarak yetiştirmekle suçlanmış ve Çanakkale Ceza Mahkemesine sevk edilmişti. Şikayet edildikten sonra yolculuk esnasında trende öldürülmüştür. Anastasiyadis'in ölümü ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.³³⁸

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle İmroz ve Bozcaada Rumları için yapılan en büyük değişiklik 1951 yılında 1151 sayılı kanunun Türkçe eğitim zorunluluğu getiren maddesinin kaldırılması olmuştur. Ancak bu kanun 1964 yılında CHP tarafından tekrar yürürlüğe sokulmuştur.³³⁹ İmroz'da 1963-1964 eğitim-öğretim yılında 710 Rum öğrenci öğrenim görmekteyken 1967- 1968 eğitim-öğretim yılında Türk okullarına devam eden Rum öğrencilerinin sayısı 189'a kadar düşmüştü. İmroz'da 6 Rum İlkokulu ve Merkez Ortaokulu kapatılarak Rum Ortaokulu binası 50 öğrencinin barınabileceği Yetiştirme Yurdu'na çevrilmişti. Yetiştirme Yurdu'nda ortaöğretime devam eden öğrenciler barınıyordu. İmroz'da Rumca eğitim veren okullar resmi okul haline getirilip Türk öğretmenlerle Türkçe eğitim yapılmaya başlaması sonucu öğrencilerin çoğu İstanbul'daki Rum okullarına gitmiştir. Bozcaada'daki okullar da devlet okuluna dönüştürülmüştür. 1964 yılında Bozcaada Rum Okulu da kapatılarak öğrenciler Türk okuluna aktarılmıştır.³⁴⁰

“64'te İmroz'da okullar kapatılıyor. Okulun müdürü geçen sene vefat etti, 101 yaşında Anastaliasis tam Anadolu bir Rum. İmrozda Türkçe bilmiyorlar, adam MEB'e baskı yapıyor yani iyi anlamda baskı. Diyor 'bana Türkçe öğretmen yollayın. Burdaki çocuklar Türkçe bilmiyor öğrenmeleri lazım.' Fakat adamı da lağvediyorlar. Tabii bu Anadolu çocuğu diyor ne oluyor, tek başına mahkemelerde devamlı şey yapıyor, sürünüyor. Mahkemeyi kazanıyor ama hayatını mahvediyorlar. Sonra 70'lerde gitmiş zaten. İmroz'da okulları kapatarak nüfusu göçe zorlamak eritme planı.

³³⁸ Baş. a.g.e., s. 64.

³³⁹ Baş. a.g.e., s. 63.

³⁴⁰ Baş. a.g.e., s.67.

Azınlık Tali Komisyonunun arşivi maalesef kapalı, açılırsa bir gün bütün bunlar ortaya çıkacak.”

T24 gazetesinde yer verilen bir röportajda 1964 senesinde Gökçeada’da Rum eğitim kurumlarının kapatılmasıyla eğitim yaşamına İstanbul’da devam etmek zorunda kalan, o dönem 10 yaşındaki 3. sınıf öğrencisi Filikos, sabah okuluna gittiğinde “Tepeköy Rum Okulu” tabelası yerine “Tepeköy Türk İlkokulu” tabelasının asıldığını, bunun sonucunda da durumu iyi olmayan ailelerin çocuklarının okula devam edemediğini, kendisinin ise 3 ay bekledikten sonra eğitime devam etmek için İstanbul’a gelmek zorunda kaldığını belirtmiştir.³⁴¹ Rumların yaşanan durumlardan kaynaklı dış göç gibi yine bir iç göç hareketliliği de yaşadığı görülmektedir. Azınlıklara yönelik saldırılar, kurumların kapatılması, iş olanaklarının daraltılması, finansal değişiklikler sürekli iç-dış göç hareketliliğine neden olmuştur. 1964 senesinde adalardaki eğitim kurumlarının kapatılması, yine İstanbul’da yaşayan Rumların sınır dışı edilmesi eş zamanlılığı bunun açık örneklerindendir. Bu göç hareketliliği okulların durumunu, okullardaki öğrenci sayısını etkilemiştir. Yani Demircioğlu bu durumu şöyle aktarıyor:

“Ben hiçbir zaman kovulduk kelimesini kullanmadım, kullanamıyorum da. Çünkü kullansam, inansam burada hayatıma devam edemezdim. Gönderildik diyorum, bu gönderilmenin neticesinde okullarımızın öğrenci sayısı 1400, 1974’ten 1975’e geldiğinde ise 700 kadar azalıyor ve şu anda 66 okuldan 3 okul kalıyor. Bu üç okuldaki öğrenci sayısı, Gökçeada’daki okulların sayısıyla ki onlarda 45, 48 küsürdü 300 öğrenci kalıyor ki bir zamanlar öğrenci sayısı 12 bin 500’dü. Gökçeada’da da maalesef pek güzel olmayan durumlar baş gösterdi. 74’te özellikle ağır hapis cezası alan vatandaşlar Gökçeada’da yapılan açık cezaevine alındı. Neticesinde de hoş olmayan durumlar oluyor. Millet köylerinden uzaklaşmak zorunda kalıyor. Benim dönemimde kendi A ve B şubemiz vardı. A, B şubemizde bizim sınıfta 10 öğrenci vardı Gökçeada’dan gelen. Okullar kapandı orda. İlkokullar kapandı. Önce ilkokullara geldiler ondan sonra da tüm okullarımıza dağıldılar. Şimdi artık orada da öğrenci kalmadı.

³⁴¹M. Çapan, ‘1964’ün 54. yılında İmroz’dan Gökçeada’ya; Rum tanıklar anlatıyor: Kıbrıs’ta ne olsa ceremesini Gökçeada çekti”. t24.com.tr/haber, E.T: 09.05.2024.

Tablo 8. 1925-1926 Eğitim Öğretim Yılında İmroz Adası’nda Faaliyet Gösteren Rum Okulları

Okulun Adı	Kadın Öğretmen	Erkek Öğretmen	Toplam Öğretmen	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam Öğrenci
İmroz Rum	1	4	5	96	183	279
İmroz Ayatodori Rum	1	1	2	39	58	97
İmroz İskinit Rum	3	3	6	75	80	155
İmroz Ağrıdy Rum	1	2	3	64	96	160
İmroz Galiki Rum	1	1	2	53	47	100
İmroz Avlambios Rum	-	2	2	24	25	49
Toplam	6	13	20	351	489	840

Kaynak: Mustafa Serhan Yücel, ‘Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)’, Doktora Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik, 2016, s. 156.

Bozca Adaları Metropolitliği tarafından 1 Aralık 1953 tarihinde Adnan Menderes’e gönderilen bir belgede; “İmroz ve Bozcaadalarına karşı gösterdiğiniz yüksek alâkanıza ve bu iki adamızın halkına karşı ibzal buyurduğunuz sevgiye ve aciz şahsıma karşı beslediğiniz yüksek teveccühe güvenerek ve bu adalarımız hakkında tahaddüs edecek meseleler için doğrudan doğruya Zati Devletinize müracaat etmekliğim lütfen verilen emrinizi mevkii file vazederek işbu arızamı yazmağa cesaret ediyorum şöyle ki: Adalarımızın halkını senelerden beri işgal eden ve bu halkın canlarını sıkkan aşağıdaki iki meselenin haline vesatet buyurmanızı rica ediyorum. I. Malumu Devletleri olduğu üzere İmroz ve Bozcaada İkinci Askeri Yasak Bölge addolunmaktadır. Bu sebepten dolayı Belediye hudutları haricinde bulunan köylere ecnebilerin gitmeleri ve oralarda ikametleri menolunmaktadır. Halbuki malûm olduğu üzere bu iki ada ahalisinin yabancı memleketlerde ve bilhassa Amerikada, Afrikada, Yunanistanda ve Avustralyada çok akrabaları vardır. Yabancı memleketlerde bulunan bu İmrozlu ve Bozcaadalılar çok seneden beri adalarımızı terketmiş olduklarından ve bunların ekserisi bulundukları memleketlerde Türkiye Konsolosluklarına müracaatla

ikametgâh senetlerini tecdit etmek usulunu bilmediklerinden veya bulundukları yerlerde Türkiye Konsoloslukları bulunmadığından dolayı Türk Tabiiyetini zayi etmişlerdir. Bu eski vatandaşlarımız, adalarımızdaki Askeri Yasak Bölge sebebiyle doğdukları köylerini ziyaret edememekte ve halâ hayatta bulunan ihtiyar Ana ve Babalarını ve yakın akrabalarını görmekten mahrum olmaktadırlar. Bu hal çok seneden beri devam etmekte olduğundan dolayı halkımız daimi bir yeis içinde bulunmaktadırlar.”³⁴² denilmiştir. Bu belgeden de anlaşılacağı üzere daha önce adalarda yaşayan ve göç etmek zorunda kalan fakat bir süre sonra geri gelen kişilere yönelik zorluklar çıkarılmıştır. Adalardaki bu durum elbette Türkiye’nin adalara yönelik nüfus politikasının bir sonucu olmalıydı. İstanbul gibi adalar da gittikçe azalan nüfusa tanık olmuş ve burada özellikle eğitim alanında zorlukla karşılaşan kişilerin göç ettiği yerlerin başında İstanbul gelmiştir.

³⁴² *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 133 - 866 – 10, Dosya Ek: T, Belge Tarihi: 01.12.1953-00.00.0000, Kurum: 30-1-0-0 / Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü.

4. ZOĞRAFYON RUM LİSESİ'NİN EĞİTİM ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

Zoğrafyon Rum Lisesi bir azınlık okulu statüsünde olduğundan eğitim öğretim faaliyetleri birebir devlet okulları müfredatı ile aynı değildir. Türkçe, Tarih, Coğrafya dersleri gibi dersler özellikle devlet okulları müfredatı ile aynı iken diğer dersler ise okulun ihtiyacına göre şekillenebiliyor. Kuruluşundan günümüze devletin merkezileşme ve eğitimi birleştirme girişimleri üzerinden eğitim öğretim faaliyetleri birtakım süreçlerden geçerek şekillenmiştir. Özellikle Türkiye ile Yunanistan arasındaki anlaşmalar eğitim alanını da düzenlemiştir. Bundan dolayı okulun müfredat programı, öğretim kadrosu, ders kitapları diğer azınlık okullarda olduğu gibi birtakım yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiştir.

4.1. Müfredat Programı

Azınlık okullarında kullanılacak ders kitapları, araç ve gereçlerin MEB'in iznine tabii olmasıyla birlikte, bu okullarda MEB tarafından tespit edilip yayınlanan ders kitapları ve diğer araç gereçlerin dışında kalan kitap ve araçların kullanılma izni de yine MEB'e bağlanmış, azınlık okullarında ders program ve uygulamalarla ilgili iki yöntem kullanılmıştır: MEB'in resmi okullarda kullandığı müfredatın aynı şekilde bu okullarda uygulanması ve yine azınlık okulları tarafından hazırlanan müfredat ve ders dağıtım çizelgelerinin MEB'in onayından geçerek uygulanması³⁴³ gerekir.

1873 yılından 1902 yılına kadar, yani otuz yıllık süre boyunca Patrikhane Merkezi Eğitim Komitesi ve İstanbul Rum Cemiyeti Edebiyesi eğitimin yapısı, okulun türü, ders kitapları, öğretmenler, denetim, okul imtihanları, okulların kurulması, hazırlanan raporlar, okul düzenlemeleri ve müfredat programları alanlarını birlikte değerlendirmiştir.³⁴⁴ Bu süreç bir mecburiyet sonucunda da işletilmiştir ki asıl eğitime yön veren Patrikhaneydi; Rum eğitim içeriği, Patrik'in kontrolünde bulunan dini önderler ve halktan seçilmiş kişilerden oluşan meclis tarafından ve Encümen-i Teftiş ve Muayene'nin kabulüyle tayin edilmiştir.³⁴⁵ Özel, milli ve mahalle okulları şeklinde sınıflandırılan Rum okullarının müfredat programı Patrikhane'nin kabulüyle okul

³⁴³ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 112.

³⁴⁴ Liazos, a.g.e., s. 308.

³⁴⁵ Stathis, a.g.e., s. 18.

idareleri tarafından hazırlanmıştır.³⁴⁶ Fakat Patrikhane, müfredata müdahale etse de merkezi bir düzende içerik standart tutulmamıştır. 20. yüzyılın başlarını geçmesine rağmen hala 1882 yılından itibaren genel doğrultu dışında ortak eğitim programı düzenlenmediğinden öğretmenler derslerinde kullanacakları kitabı seçerek ortak bir ders kitabına uymak zorunda kalmadan derslerini verebilmiştir.³⁴⁷

1886’da azınlık okullarının müfredat planı ve kitaplarının denetlemek amacıyla Maarif Nezareti kapsamında “Mekâtib-i Ecnebiye ve Gayrimüslim Müfettişliği” dairesi kurulmuştur.³⁴⁸

Osmanlı’nın Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi’ni kurması ve 1869’da Eğitim Nizamnamesi ile eğitimin bütün kapsam ve basamakları yeniden tasarlaması modernleşmeye yöneldiğini göstermiştir.³⁴⁹ Dini etkinin kendini koruduğu, fakat artık ulus anlayışının da etkisine giren milletlerin eğitimleri de bundan etkilenmiştir. Özellikle çok uluslu yapısından kaynaklı Osmanlı Devleti de bu telaşa kapılmış ve eğitim yöntemlerini bunun üzerinden şekillendirmeye başlamıştır. Ve ulus anlayışının temelini oluşturan dilin artık önemli oluşuna da ayrı bir yer açılmıştır. Osmanlı Devleti, Patrikhane’nin onayından geçen okul idaresinin hazırladığı müfredat programına 1895 yılından itibaren Türkçeyi baskıyla Patrikhane’nin onayından geçirerek dahil etmiştir.³⁵⁰ Osmanlı’da Encümen-i Teftiş ve Muayene’nin her “millî” anlayışı üzerinden şekillenecek eğitim içeriğine karşı çıkmazken kullanacağı ölçütlerle ilgili, ortaya çıkan sorunlardan dolayı kısa sürede Osmanlı iktidarı, kitapları eleştirerek duruma el atmıştır. Bu dönemde Rum okullarının müfredatı, müfredatın belirleyicileri ve müfredatın yaşayıcıları kim olacağı sorunu ortaya çıkmıştır.³⁵¹ 1908 yılından sonra Osmanlı’nın milliyetçilik ve milliyetçiliğin olgucu kaynaklarından doğan isteklerine göre şekillenen eğitim sistemi bunun sonucunda da 1910’da yabancı öğretmenler ve askerlik ile ilgili sorunu olan öğretmenlerin, öğrencilerin işe kabul edilmemesi ve öğrencinin de öğretmenin de alacağı diplomanın devlet tarafından da onay alması zorunluluğu getirilmiştir. Ve Osmanlı Devleti, modern bir devlet var edebilmek ve

³⁴⁶ Liazos, a.g.e., s. 314-315.

³⁴⁷ Eksertzoglou, a.g.e., s. 87.

³⁴⁸ Çorbacı, a.g.e., s. 43.

³⁴⁹ Liazos, a.g.e., s. 314-315.

³⁵⁰ Liazos, a.g.e., s. 314.

³⁵¹ Stathis, a.g.e., s. 19.

bunun da yürütülmesi için eğitimin yeniden düzenlenmesi ve planlanmasını mecburi bir durum olarak görmüştür. Bundan yola çıkarak da eğitimin toplumdaki işleyişine yönelik değişimlere gitmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin 1909 yılından itibaren gayrimüslimlere yönelik haklarına aykırı olmasına rağmen, hayata geçirilmesi için teşvikte bulunduğu eğitim politikası ve önlemler, eğitimi Türkleştirme politikası amaçlı olmuştur. Daha sonra devlet, cemaat okullarının giderlerini karşılamaya başlamış, kilisenin okullar üzerinde kurduğu mali konulardaki müdahalesine son vermiş ve aynı zamanda cemaat okullarının müfredatı resmi devlet müfredatına uyarlanmıştır.³⁵² Bazen okullarda okutulan kitapların içerik olarak sakıncalı olduğu düşünüldükçe müdahalede bulunulmuştur. Bu müdahale ulus devlet anlayışı öncesi “din” kavramına yönelik sakıncalı bir söylem ya da harekete tekabül ederken ulus devlet anlayışından sonra ise “millet” kavramına karşı bir müdahaleye dönüşmüştür. Maarif Nezareti'nin gönderdiği bir mektupta bahsettiği üzere, Encümen-i Teftiş ve Muayene'ye göre, İslam inancı açısından uygun olmayan anlatım içeren Hristiyan dini kitabı, sorun oluşturmuştur.³⁵³ Bu müdahalelerin yanı sıra ulusun (devletin) sınırları, dili, kültürü istenilen ölçüde verilen bilgilere dahil edilmediğinde ya da karşı bir durum-savunu-bilgi içerdiğinde eğitim alanına hakim olan kişileri harekete geçirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlarında kapitülasyonları kaldıran Osmanlı Devleti, Mekatib-i Hususiye Talimatname'sini ilan etmiş ve azınlık mekteplerine yeni düzenlemeler getirmiştir. Talimatname ile Maarif Vekaleti'nin azınlık mektepleri üzerindeki kontrolü yeniden artırılmış, umumi ve hususi okullarda kendi Osmanlı eğitim müfredatı ve takvimi kullanılmıştır.³⁵⁴ İttihat ve Terakki döneminde, yani 1915 yılında yayımlanmış olan Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi Cumhuriyet Dönemi'nde de 30 Temmuz 1922 tarih ve 1718 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tanınmış ve kabul edilmiştir. Talimatname, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Umur-ı Maarif Vekaleti tarafından 1923'te yeniden yayımlanmıştır. Bu aşamada hayata geçirilmeye çalışılan ulus-devlet projesi, gayrimüslim azınlıkları sindirmeye ve kaçırmaya yönelik olmuştur. Bundan dolayı da eğitimin yeniden düzenlenmesi ve Türkleştirilmesi girişimleri azınlıklar üzerinde “baskı” oluşturmuştur.³⁵⁵ Milli

³⁵² Liazos, a.g.e., s. 314-315.

³⁵³ Stathis, a.g.e., s. 19.

³⁵⁴ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 103.

³⁵⁵ Çapar, a.g.e., s. 406.

Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde uzun süre aktif kalan Talimatnamenin; 2. maddesinde; yabancı cemaat, cemiyet ve şirketlerin kendi adına veya hile ile okul açmaları yasaktır denilmiş ve yine 3. maddesinde de; Hükümetçe tanınmış Türkiyeli Cemaatler tarafından açılan okulların o cemaate bağlı nüfusun yaşadıkları mahalle veya köylerde olmakla beraber inşaatlarının büyüklüğü ihtiyaçtan fazla olmaması ve bu okulların diğer cemaat okullarından uzak ve gürültüsünün işitilmemesi gerektiği belirtilmiştir.”³⁵⁶ Böylece yabancı ve azınlık okulları için belli kural ve kaideler getirilmiştir.

1927 yılında da başlayan uygulamaya göre azınlık okullarının ders programının MEB onayından geçmesi kuralı getirilmiştir.³⁵⁷

1935 yılında yürürlüğe giren Yabancı Okullar Yönergesine göre; Yabancı okullarda kullanılan ve Türkçe yazılmamış bütün kitaplar Bakanlığa bağlı özel bir komisyon tarafından incelenecek, uygun bulunmayan konu ve cümleler kitaptan çıkartılacak ve okul idaresi kitabı bu şekilde okutmak zorundadır ve hatta içindeki yazılar çoğunluklu olarak okutulamaz durumdaysa bakanlık tarafından okula sokulması yasaklanacaktır.³⁵⁸ Yabancı ve azınlık okullarında okutulacak ders kitaplarını inceleyen heyete de ücret ödenmiştir.³⁵⁹

22 Ocak 1947 tarihinde Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü’ne hitaben gönderilmiş bir belgede de Yunanistan’da basılmış tarih kitaplarının incelenmesine dair “İstanbul Mıntika müdürlüğümüz tarafından elde edilen ve Rum okullarında okunmak üzere Atina’da basılan 2 Rumca tarih kitabı ve bu kitaplar için düzenlenen rapor ilişik olarak sunulmuştur. Bu kitapların Türk ve Türkiye aleyhtarı mahiyet taşıdıkları anlaşıldığından yurdumuza sokulmaması için gerekli bakanlar kurulu kararının alınmasını yüksek tensiplerinize üstün saygılarımla arz ederim” denilerek, Umum müdür Nedim Veysel İlkin’den bu kitapların yasaklanması istenmiştir. Buna karşı gönderilen raporda da: “Yunan okullarında okutulan iki tarih kitabı tedkik edildi. Bunlardan yeni Yunanistan tarihi namındaki kitapta Yunanistan’ın Türkler tarafından nasıl zabtedildiği ve sonradan Yunan milletinin istiklaline kavuşmak için yaptığı

³⁵⁶ Sezer, a.g.e., s. 26.

³⁵⁷ Kaya, a.g.e., (cilt: 2) s. 23.

³⁵⁸ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 111.

³⁵⁹ *Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Belge Tarihi: 20.06.1927, Yer Bilgisi: 162-783-16, Kurum: 180-9-0-0/ Genel.

mücadelelerden ve ikinci dünya savaşının sonuna kadar Yunanistan'ın geçirdiği istihalelerden kısaca bahsedilmekte ve fakat her vesile ile Türk aleyhtarı bir lisan kullanıldığı bariz bir surette göze çarpmaktadır yapılan inceleme neticesinde bu kitabın baştan aşağıya kadar muzır yazılarla dolu olduğu kanaatine varılmıştır.³⁶⁰ denilmiştir. Azınlık ve Yabancı okullar hakkındaki en geniş hükümler ise 18 Haziran 1965 senesinde çıkarılan 625 Sayılı Kanun'la olmuştur.³⁶¹

Azınlık okullarında Yurt bilgisi, Türkçe, Sosyoloji, Tarih, Coğrafya ve Askerlik derslerini Türkçe olarak okumaya mecbur olan öğrenci bu derslerde ayırtmanların gözleminde sınava giriyor ve iki dersten kötü alınca da dersten kalıyordu.³⁶²

Eğitim alanında farklı yöntemler de kullanılmıştır. Örneğin: 1771-1838 yılları arasında yaşayan İngiliz Joseph Lancaster'in ismiyle ya da Alilodidaktik olarak geçen eğitim yönteminde, ilk iki sınıfın öğrencilerine kendilerinden daha büyük ve daha üst sınıftaki iyi öğrenciler tarafından ders veriliyordu.³⁶³ Bu yöntemin Zoğrafyon Rum Lisesi'nde de uygulandığı görülmektedir.

1936 yılında İstanbul'da bulunan Rum, Musevi, Ermeni okullarının yönetmelik ve ders öğretim programları verilen emirler doğrultusunda yeniden ortaklaşa dizayn edilmiş ve Kültür Bakanlığınca incelenmiş ve onaydan geçmiştir. 1936 yılında verilen emirlere göre; Kültür Bakanlığı tarafından onaylanan öğretmenler tarafından azınlık okullarında dersler, ders öğretim programına ve onaylı kitaplara göre Türkçe veya kendi dilleriyle okutulmuştur.³⁶⁴ Cumhuriyetin ilk yıllarında da uygulanan Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi'nin 6. maddesinde; Türkçe Tarih ve Coğrafya derslerinin Türkçe olarak öğretilmesi zorunlu tutulmuş ve bunun resmi dili Türkçe olmayan okullarda da geçerli olacağı belirtilerek, Türkçe dersinin de ilkokullarda haftada 4 saat, ortaokul ve lisede ise haftada en az 2 saat verilmesi şartı belirtilmiştir.³⁶⁵

³⁶⁰ Yer bilgisi: 87-576-5, Dosya Eki: 86, Belge tarihi: 22.01.1947-00.00.0000, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü.

³⁶¹ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 114.

³⁶² Ergin, a.g.e., s. 2079.

³⁶³ Stathis, a.g.e., s. 49.

³⁶⁴ Büyükkarcı, a.g.e., s. 196

³⁶⁵ Sezer, a.g.e., s. 26-27.

6581 sayılı yasa Türk kültürü derslerinin ve Türkçe dersinin Türk asıllı öğretmenler tarafından verilmeyi zorunlu tutarken, diğer dersleri ise belli bir kontenjan ile gelen Yunan uyruklu öğretmenler ile Rum asıllı öğretmenler vermiştir.³⁶⁶ 27 Mayıs 1955 senesi 6581 sayılı Azınlık Okulları Türkçe ve Kültür Dersleri Öğretmenleri Hakkında Kanun'da azınlık okullarında kültür ve Türkçe derslerine Maarif Vekâletinin atayacağı Türk öğretmenler tarafından okutulacağı konusu ve bu öğretmenlerin özlük haklarına dair hükümler içermektedir.³⁶⁷

Eğitim dili Rumca ve Türkçe olan Rum okullarında İngilizce de yabancı dil olarak öğretilmiş ve okullar tarafından seçilen ve “sözleşmeli öğretmenler” olarak geçen, Rumca dersi öğretmeni ve Rumca verilen derslerin öğretmenleri Milli Eğitim Bakanlığı onayından geçmiş ve maaşları da okul tarafından ödenmiştir.³⁶⁸

1937 İstanbul Okulları Kılavuzu'na göre azınlık okullarına kayıt düzeni şöyleydi;

- Bir azınlık okulundan diğer azınlık okuluna geçiş yapmak isteyen öğrenciler nakil için Kültür Direktörlüğüne ayrılacakları okuldan alacakları belgeleri vize ettirmesi gerekiyordu.
- Aynı dilde öğrenim yapan azınlık okullarında yönetmelik ve müfredat aynı olduğu için bu okullardan birinden diğerine geçiş yapmak isteyen öğrencilerin belgelerinde yer alan sınıfa sınav koşulu olmadan yerleştirilebilirdi.
- Orta dereceli azınlık okullarından okuyup Türk Özel Orta Okullarına girmek isteyen öğrencilerin resmî veya denkliği kabul edilenler öğretmenler kurulu önünde tasdiknamelerinde gösterilen sınıfın bir aşağı sınıfında sınava girdikten sonra gösterdikleri başarıya göre aynı sınıfa ya da bir alt sınıfa yerleştirilirdi.
- Azınlık okullarında öğrenciler kültür dersleri olan; Türkçe, Coğrafya, Tarih, Yurt Bilgisi, Askerlik ve Sosyoloji derslerini Türkçe okur ve sınav kurulu gözetiminde girdiği sınavdan 2 dersten düşük puan alırlarsa sınıfta kalırlardı.
- Azınlık ilkokullarının birinci sınıftan gayri sınıflarına girmek isteyenlerden özel öğrenim görenler, kendilerine ders okutandan 16 kuruşluk bir pullu öğrenim belgesi ile herhangi bir okula devam etmediklerine dair kamunbaydan

³⁶⁶ K. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 564-565.

³⁶⁷ Ertuğrul (1998), *a.g.e.*, 113.

³⁶⁸ Kaya ve Somel, *a.g.e.*, s. 12.

alacakları bir belge ile kültür direktörlüğüne baş vurdukları ve girmek istedikleri okulun müfettiş ve öğretmenler kurulu huzurunda yapılacak bir sınavda kazandıkları hem yaşlarının bulunduğu sınıftan bir aşağısına kabul edilirdi.³⁶⁹

Resmi bayram ve anma etkinlikleri bütün azınlık okullarında müfredata uygun bir biçimde düzenlenmiştir.³⁷⁰ Azınlık okullarından biri olan Zoğrafyon Rum Lisesi de müfredatta yer alan resmi bayram ve etkinlikleri düzene uygun bir şekilde uygulamaktadır.

Rum Lisesi ve Ortaokulları Talimatnamesi'nin 73. maddesinin tâdili hakkında Talim ve Terbiye Heyetince verilen karar Mâarif Vekilince 12.11.1941 tarihinde kabul edilmiştir. Rum Lise ve Ortaokulları Tâlîmatnâmesi'nin 73. maddesine göre: “Lise son sınıf talebesinin sınıf geçme durumu, her derse ait iki trimestr³⁷¹ notu imtihan notunun ortalaması alınarak tespit olunur. Ancak Türkçe ve dil kültür derslerinde ortalama notu alınabilmesi için imtihan notunun en az beş olması şarttır. İmtihanda olsun, ortalamada olsun, bu dersi ikisinden beşer numara alamayan talebe sınıfta kalırdı.”³⁷²

³⁶⁹ *İstanbul Okulları Kılavuzu 1937*, İstanbul Kültür Direktörlüğü Yayınlarından: 5, Marifet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 72.

³⁷⁰ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 22.

³⁷¹ 3 aylık dönem.

³⁷² Büyükkarcı, a.g.e., s. 524.

Tablo 9. 1951-1952 Zoğrafyon Rum Lisesi Haftalık Ders Dağılım Cetveli

Dersler	Lise 1	Lise 2	Lise 3 Edebiyat Kolu
Türkçe	3	4	4
Tarih	2	2	2
Coğrafya	2	2	1
Toplum-bilim	-	-	2
Felsefe	-	1	1
Milli Savunma	1	1	1
Din Dersi	1	-	-
Matematik	3	6	6
Kozmografya	-	-	2
Fizik	3	3	3
Kimya	2	3	3
Tabiat Bilgisi	2	2	2
Rumca	7	6	5
Fransızca	5	5	3
Beden Eğitimi	1	1	1
Resim ve Sanat Tarihi	1	1	1
Toplam Saat	36	37	39

Kaynak: Süleyman Büyükkarcı, *Türkiye’de Rum Okulları*, Yelken Yayınları, Konya, 2003, s. 528.

4.2. Azınlık Okullarının Öğretim Kadrosu

1869’da uygulanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’ne kadar azınlık okulları daha serbestti ve oluşturulan öğretim kadrosu (öğretmen tayinleri) devletin müdahalesine bağlı değildi. Ancak Nizamname’nin 129. maddesine göre atanacak öğretmenlerin diploma sahibi olma şartı ve bu diplomanın da merkezde Maarif Vekâleti tarafından, taşrada ise Maarif İdareleri tarafından uygun görülme şartı getirilmiştir.³⁷³

Osmanlı Devleti’nde Rumların hemen hemen yaşadıkları bütün yerlerde mektepleri bulunmuştur. Patrikhane ve metropolithaneler tarafından kurulan bu okulların ders programları, müdür, öğretmen diplomalarının Patrikhane ve metropolithaneler vasıtasıyla düzenlenmesi veya onayı Maarifin kararlarındandı. Ruhsatnameleri ise, sakıncalı görülen derslerin okutulmasına ve diplomasız muallim

³⁷³ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 144.

istihdamına meydan verilmemesi için hükûmet tarafından gerekli denetim ve kontroller yapıldıktan sonra verilmekte idi. Ayrıca ders programları, okutulan kitaplar, öğretmenlerin isimleri ve diplomaları mahallî maarif dairelerinin kayıt ve onayından geçmiştir.³⁷⁴

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi eksikliklerine rağmen yürürlükte kalmıştır. İkinci Meşrutiyet zamanında bu alanda yeniden çalışmalar başlatılmıştır. Osmanlı eğitimini yeniden biçimlendirmeyi hedefleyen 1909 senesinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Kanunu Tasarısı, Patrikhane ile ekalliyet vekillerince önlense de kapsam olarak daraltılıp 1913 senesinde Tedrisat-ı İptidaîye Kanun-ı Muvakkati ismiyle çıkarılmıştır.³⁷⁵ 1915'te çıkarılan ve Milli Mücadele ve Cumhuriyet döneminde de uzun süre kullanılan Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi'nde de öğretim kadrosuna yer verilmiştir. Talimatname'nin 7. maddesinde her okulun bir müdürü olacağı şartı getirilmiş, 8. maddesinde ise; Türkiyeli birey ve cemaat, cemiyet ve şirketler tarafından açılan özel okullarda Maarif Vekaletinden ruhsat alınmadıkça yabancı müdür ve öğretmenler ile muavin ve muavine çalıştırılamayacağı belirtilmiştir.³⁷⁶ 1915 senesinde çıkarılan *Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi* yabancı okullarını direkt ilgilendiren ilk önemli yönetmelik olarak kabul edilir. Bu Yönetmelik ile Coğrafya, Türkçe ve Tarih derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak okutulması mecburiyeti getirilmiştir.³⁷⁷

1938 yılında basılan “İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti” yayınlarından çıkan “Türk Hususi Azınlık ve Yabancı Okullarda İdare İşleri” kitabına göre azınlık okullarındaki öğretim kadrosunun görevleri incelendiğinde; “Azınlık okullarında müessisler (kurucu), okul direktörlerini İlbaylığa inha eder (öneri yazısı). Okulun tedris, terbiye ve idarî işleriyle kat'ıyyen meşgul olamaz. Yegâne vazifeleri okulun malî işleriyle alâkadar olmak, her yıl verilmesi icabeden ve okul direktörleri tarafından emirlere ve nümunesine göre hazırlanan okul bütçesini tetkik ve tanzim ederek Kültür

³⁷⁴ Nevzat Sağlam, ‘Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Gayr-i Müslim Mekteplerinde Lisân-ı Osmanî Muallimi İstihdamı’, *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 26-27 Nisan Kırıkkale, Ankara, 2016, s. 4.

³⁷⁵ Çorbacı ve Er, a.g.e., s. 103.

³⁷⁶ Sezer, a.g.e., s. 27.

³⁷⁷ M. Gündüz, *Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2023, s. 105.

Direktörlüğüne göndermek, bütçede muvazeneyi temin etmek, okula ait vergileri zamanında maliye ve belediye şubelerine yatırmak, okula vakıftan ayrılan ve diğer yerlerden gelen paraları tahsil ettikçe okul direktörü ile birlikte Devlet veya Ziraat Bankasında okul adına açılan hesabı cariye yatırmak ve buradan ihtiyaca göre direktörle birlikte para almak, okulun ihtiyaçlarına bütçe esası dahilinde sarfetmek, direktör; yarıdirektör, öğretmen ve işyarların aylık ücretlerinin her ay sonunda okul binasında tam verilmesini temin etmek, Müessis okul direktör veya öğretmenlerini, tescil edilmiş işyarları kendi kendine vazifelerinden çıkartamaz. Yerlerine başkalarını alamaz. Ancak bunlar hakkında mevzu usule göre Kültür Direktörlüğüne şikâyet ve ihbarda bulunur. Okullarda müessisler için oda bulunmaz. Bütün sarf müsbit evrakı ve kuyudatı mektepte muhafaza edilir.”³⁷⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Devamında ise kitap incelendiğinde verilen bilgiler şöyledir;

“Azınlık okullarında müdür ve yardımcıları ilk dereceli azınlık ve yabancı okullarında Direktör tayin edilecek kimselerin en az liseden mezun olması, orta ve lise derecesindeki azınlık ve yabancı okulları için yüksek okul mezunu olmaları şarttı. Azınlık ilk, orta ve liselerinde direktörlüğe seçilecek kimse neşet ettiği okulda Türkçe ve Kültür dersleri okumamış, sınav geçirmemiş ve diploması Kültür Direktörlüğünce tasdik edilmemiş ise Kültür Direktörlüğünde İspekterlerden kurulu bir sınav komisyonu huzurunda Türkçe dersinden İlkokullar Müfredat programına göre (Türkçe Tahrir, İmlâ, Okuma okuduğunu sözle ifadede) bir sınav geçirmek ve iyi derecede not almak mecburiyetindedir. Bu sınavı kazanmadığı takdirde diğer şartları haizse altı ay zarfında bir daha sınava girilebilir. Eğer orta ve lise derecesinde bir okula direktör tayin edilecekse orta veya lisede okunan Türkçe ve Edebiyat programı dahilinde Kültür Direktörlüğünün tayin edeceği bir komisyon huzurunda sınav geçirmek ve iyi derecede not almak mecburiyetinde olduğu”³⁷⁹

“Bakanlık emriyle orta ve lise derecesindeki yabancı ve azınlık okullarına Bakanlık tarafından Türk Yar direktörler tayin edilmiştir. Yar direktörler Kültür Bakanlığı tarafından resmi orta ve lise öğretmenleri veya bu okullarda Türkçe ve Kültür dersleri öğretmenleri arasında seçilerek tayin edilirdi. Bunlar Türkçe, Tarih Coğrafya, Yurt Bilgisi, Sosyoloji derslerinin fevkalade bir biçimde eğitimine vekâlet

³⁷⁸ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 10-11.

³⁷⁹ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 10-11.

etmek ve öğretmenler ile sık sık temas ederek bu derslerin ahenk ve intizam içinde devamını ve bu dersler için lazım gelen ders vasıtalarını temin etmek ve bu dersleri teftiş etmek ile de ilgilendiği”³⁸⁰ Türk Hususi Azınlık ve Yabancı Okullarda İdare İşleri kitabında belirtilmekte ve azınlık okullarında ders veren öğretmenlerin: “Orta ve lise derecesindeki azınlık okullarında öğretmen olacakların yüksek okuldan ve ilk kısma öğretmen olacakların da öğretmen okulları, kolej veya liselerden mezun olmaları şarttır. Ancak mezun oldukları okulda Türkçe ve kültür derslerini (Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, Sosyoloji) Türk öğretmenlerinden okumamış ve usulü dairesinde sınav geçirmemiş ve diploması Kültür Direktörlüğü ve Bakanlıkça onaylanmamış olan kimseler azınlık okullarında Direktör olacaklar gibi Türkçeden sınav geçirmeğe ve başarı göstermeğe mecbur”³⁸¹

Tarih, Yurt Bilgisi, Coğrafya ve Türkçe derslerinde çocuklara vatan terbiyesi verildiği belirtilmiştir.³⁸² Bu okullardaki finans işlerine dair ise “Azınlık okulları için kilise bütçelerinden ayrılan ve Vakıflar Direktörlüğünce kabul edilen para ile okulun diğer gelirleri okul adına Devlet Bankasında veya Ziraat Bankasında açılacak hesabı cariye günü gününe yatırılır ve ihtiyaca göre müessis ile okul direktörü tarafından sarf edilmek üzere bankadan alındığı, yabancı ve azınlık okulların Türkçe ve Kültür dersleri öğretmenlerinin ücretleri ders başına ilklere 75 orta ve liselerde 150 kuruştur. Fakat kıdemli bir öğretmen olmak itibarıyla bugün daha fazla ücret verilenlerin müktesep hakları muhafaza olunarak ücretleri azaltılamaz. Azınlık ve yabancı okullarında kültür ve Türkçe dersleri öğretmenlerinin ücretleri her ay dört hafta sayılmak suretiyle hesaplanarak tediye olunacaktır.”³⁸³ “Azınlık okullarında bulunan daimi öğretmenlere bütçelerinin müsaadesizliği Kültür Direktörlüğünce sabit olanlara 40 lira ücret verilmediği takdirde bu öğretmenlere verilecek ücret 30 liradan aşağı düşmez. Azınlık okullarında idare işlerinden başka ders de okutan ilkokul direktörlerine en az 40 lira; lise ve orta okul direktörlerine de en aşağı 90 lira ücret verilecek ve alacakları ders çıktarı ilkokullarda haftada 12; lise ve ortaokullarda haftada 15 saatten fazla olmayacaktır.”³⁸⁴ bilgisine yer verilmiştir.

³⁸⁰ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 15-16.

³⁸¹ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 12.

³⁸² Resmi İlkemektepler, a.g.e., s. 2.

³⁸³ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 18-19.

³⁸⁴ İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti, 1938, a.g.e., s. 20.

Yabancı ve azınlık okullarında okutulmak istenen Türkçe kültür derslerinin verilmesi ve bu derslerden hangilerinin Türkçe olacağı ve Türk öğretmenler tarafından haftada kaç saat verileceği kararlaştırılıp Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanmaya başlanmıştır.³⁸⁵ Müdür başyardımcıları, Türkçe ve Türkçe kültür derslerinin öğretmenleri MEB tarafından atanmış ve maaşları yine devlet tarafından ödenmiştir.³⁸⁶

Belirli şartları karşılayan kişiler, Türkiye'den Yunanistan'a Yunanistan'dan Türkiye'ye öğretmen olarak gönderilmiştir ve günümüzde de bu uygulama devam etmektedir. Yunanca olarak işlenen müfredatın öğretmenleri, hem Rumlar'ın yaptığı hem de Yunanistan Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı sınavı başarıyla verdikten sonra "kontenjan öğretmenler" olarak beş yıl boyunca azınlık okullarında öğretmenlik yapma hakkına sahiptir.³⁸⁷ Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kültür Anlaşması'na dayanarak Yunanistan'dan gelen bu "kontenjan öğretmenler"ın maaşı Yunanistan Devlet'i tarafından verilmektedir.³⁸⁸

1960'lı yıllarda Zoğrafyon Rum Lisesi'nde okumuş bazı eski öğrenciler, Kontenjan Öğretmen uygulamasını olumsuz değerlendirmiştir. Bu kişilere göre bu yöntem ile gelen öğretmenler İstanbul'da yaşayan Türkiye uyruklu Rum öğretmenlerin yerini tutamamıştır. Tarih, Coğrafya, Türkçe derslerine giren Türk hocaların ise genelde kendilerine iyi davrandığını, ayrımcılığa maruz kalmadıklarını fakat bazı istisnaların olduğunu belirtmiştir:

"Bu toplum söylediğim gibi eğitim seviyesi çok yüksek. Osmanlı son zamanlarında da Cumhuriyet devrinde de böyle. Kontenjan sistemi 1952'de ve 1962'deki anlaşma ve dayanışma benim kanımca hiç yararlı bir şey değil. Yani Rum toplumu için. Çünkü bizim hocalarımız çok yüksek seviyedeydi. İşte ruhban okulunu bitirenler vardı, İstanbul Üniversitesi'ni bitirenler vardı. Teknik üniversiteyi bitiren hocalar vardı. Fizik olsun matematik olsun çok iyi hocalarımız vardı. Öyle sıradan değil müthiş hocalar. Bilhassa Zoğrafyon meşhurdur. Şimdi ne oluyor ama? 64'te 65'lerde şeyde var. Çok ciddi sayıda Rum öğretmenin sebepsiz olarak, hiçbir sebep olmadan okuldan atılıyorlar. MEB'den bir yazı geliyor İşte "bu bu kişiler artık okulda

³⁸⁵ Büyükkarcı, a.g.e., s. 195.

³⁸⁶ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 12.

³⁸⁷ Markou, s. 28.

³⁸⁸ Kaya ve Somel, a.g.e., s. 12.

ders yapamaz” Neden? Hiçbir suçlama filan yok öyle. Bizim bir edebiyat hocamız vardı okuldan atıldı. Adam yaşayabilmesi için Apoyevmatini Gazetesinde çalışıyordu. Epeyce hoca vardı, Kadıköy’de okulda da aynı şey olmuştu. Müdür atılmıştı. Çok muhterem bir hoca vardı Pangaleres Dimitri. Pandaleres Yuvakimyon da müdürdü, adamı attılar.”

1960’larda Zoğrafyon Rum Lisesi’nde öğrenci olan 1970’li yıllarda ise öğretmenlik için başvuran ve o dönem ataması yapılmayan ve Özal döneminde ancak atanabilen Parisyanos, “1966 yılında Zoğrafyon’da lise 3. sınıfa kaydoldum. O zaman tabi müdür Dimitri Frangoplos çok muhterem bir adam. Benim hayatımı değiştiren bir adam diyelim. Ben 1966 yılından bugüne kadar Zoğrafyon Lisesinden çıkmadım. Niye dersen? Orada liseyi bitirdim, sonra üniversiteye gittim. Üniversiteyi bitirdikten sonra 1972 yılında Dimitri Frangoplos beni çok tutuyordu. Bana dedi ki gel seni buraya öğretmen alalım, Zoğrafyon’a. Fakat o zaman tayinler durdurulmuştu. Rum öğretmenlerin tayini yapılmıyordu. Kontenjan öğretmene ihtiyaç duyulsun diye o zaman bizlerin tayinini zorlaştırdılar. Yok Türk diploması bilmem ne bazı nedenlerden dolayı tayin etmiyorlardı. Bunu neden yapıyorlardı, politik nedenlerden dolayı. Kontenjan öğretmene ihtiyaç duyulsun diye. Buradan batı Trakya’ya fazla kontenjan gitsin. Türk diplomalı öğretmenleri almıyorlardı. Yalnız Yunan okullarından mezun olan, tabi Rumca için konuşuyorum benim branşım Rum dili ve edebiyatı, bunu niye yapıyorlardı. Kontenjan öğretmenlerine fazla ihtiyaç duyulsun ve artsın buradan giden Batı Trakya’ya giden öğretmenler artsın diye. Çünkü karşılıklılık vardı. Neyse bunlar bitmeyen şeyler maalesef. İyi kötü az çok hala devam ediyor. Onun üzerine Frangoplos şöyle bir çözüm buldu: beni kütüphane memuru olarak tayin etti. 1982’ye kadar kütüphanede çalıştım. Hem kütüphanede hem de muhasebedeydim. Orada veznedar oldum. Onun üzerine 1987 yılında Turgut Özal zamanında o yasaklar kalktı. Ve ben tayin oldum. 87 yılında esas tayinim çıktı ve ondan sonra 2015’e kadar. Ondan sonra emekli oldum. diyerek yaşadığı sorunun nedeni olarak Kontenjan Öğretmen atamalarının olması için başka atamaların engellenmesi olarak değerlendirmiştir.

Nikolaos Uzunoğlu, okulda müdür yardımcılarının daha yetkili olduğunu belirterek yaşadığı bir durumu anlatıyor:

“Müdür, her zaman Rum’du, salahiyet bakımından yani okulun idaresi bakımından müdür yardımcısı çok daha şeydi o zamanlar, iktidarı vardı okulun içinde. Genellikle hocalar (Türkçe, tarih, coğrafya) çok gerçek anlamda hoca ve hiçbir husumet genellikle yok, birkaç tane istisna var ama yardımcı müdürler maalesef okulu kapatmak için gönderiliyor. Bizim hocalarımız, Tarih hocası vardı Kevser Hanım şimdi hatırlıyorum Allah rahmet eylesin... Zoğrafyon’a gelen bir müdür yardımcısı ismi önemli değil. Adam tamamen yani mümkün mertebede okulun çalışmasına zarar vermek için çalışıyor o zamanlar. Devamlı sorunlar yaşıyor. Enteresan olan şey bir gün öğrencileri tek tek davet ediyor sorguya çekiyor. Diyor “Yunanistan için ne düşünüyorsunuz, Kıbrıs için ne düşünüyorsunuz?” ne ilgisi var bu anlamda. Eğitimle bir ilgisi yok ve sonunda, böyle sesli olarak raporu yazıyor. Sesli okuyor işte diyor ‘sağlıklı görüşlü bir gençtir’ yani fişleme oluyor. Ofise çağırıyor ve sorular soruyor. Sorulan soruları şöyle hatırlıyorum ‘işte siz ne hissediyorsunuz kendini, yani hangi millete ait hissediyorsunuz. Osmanlılık neydi,’ yani Cumhuriyet Osmanlı kıyaslaması yapılıyor. Sonra bide tabii Yunanistan ve Kıbrıs şeyi de soruluyor. Ve bir soru da galiba ‘komünizm hakkında düşünceniz nedir?’ Cevapları biliyorsunuz evvelden ne söyleyeceğinizi; çünkü herkese aynı sorular soruluyor ve ne cevap vereceğimizi biliyoruz. Ve sonunda da sesli diyor işte raporu yazıyor ve imzalamak için ‘sağlık görüşlü bir öğrencidir’ diyor. Genellikle Türk öğretmenler söylediğim gibi gerçek manada hocalardı. Birkaç tane istisna vardı. Bir şey vardı Vasfi Bey galiba şeydi jön Türklerden, ittihat ve terakkinin üyelerindendi. Şimdi 63’te ihtiyar çok yaşlıydı yani 70’lerindeydi herhalde o zamanlar. O bazı söyledikleri sözler işte 1919-22 dönemi için bazı sözler anlıyorduk ki bu şeydi yani ittihat terakkinin ciddi bir üyeleri idi işte. Alay eden şeyler de söylüyordu, sözde Rumlar o kadar bundan korkuyordu ki. Ama bu istisnaydı yani genellikle hocalarımız şeydi hatta hocalarımızın büyük kısmı Saint Joseph’de hocaydılar. Tarih hocası Yüksel Hanım, Münevver Hanım bunlar yabancı okullarda da ders veriyorlardı. Tabii resmi şey yapılıyor devlet görüşü veriliyor ama öyle husumetle filan değil. Birkaç tane istisna var tabii. O zamanlarda çok dayak işliyordu, Rum hocalar da aynı. İşin enteresan tarafı küçükken yani ilkokuldayken işte diyorlar ‘Osmanlı devrinde sınıflarda falaka vardı, hocaların uzun bir sopası vardı, kafana vuruyordu’ filan ama okullarda da düşen dayak çok daha fazlaydı o zaman göre.

Andonis Parisyanos okulda yaşadığı bazı zorluklardan şöyle bahsetmiştir:

“Tarih, coğrafya, Türkçe derslerine Türk öğretmenler giriyordu. Bazıları çok çok iyiydi, bazıları maalesef değildi. Etnik kimliği ve politikayı karıştırıyorlardı. Benim zamanımda da mesela bir iki öğretmenim vardı Fener Lisesinde. Edebiyattan not alıp geçmek bir mucizeydi. Bizde bir sürü öğrenci sırf edebiyattan, Türkçe ve edebiyattan not alamadığı için gitti. Yunanistan’da mecburen oradan dışardan girdi imtihanlara, lise bitirme imtihanlarına ve diplomayı oradan aldı. Bazısı, çok değil ama maalesef. Bazı öğretmenler çok iyiydi, benim mesela çoğu öğretmenlerim ilkokulda, hala rahmetle andığım öğretmenlerim var ama tam tersi not alamadığımız hele Zoğrafyon’da meşhur A. A. diye bir öğretmen vardı Edebiyat öğretmeni. En yüksek notu 10 üzerinden 0’dı. Ve 0 enteresan bir şey noktalı 0 koyuyordu, normal 0 koyuyordu. Ben ordan bi 10 üzerinden 5 alıp geçene kadar atla karayı geçiyordum. Zoğrafon’da müdür muaviniydi, A. A..

Öğrencilik döneminde yaşadığı sorunu bu şekilde ileten ve aynı okulda bir dönem öğretmenlik yaparken müdür olması için önerilen Andonis Parisyanos ise atanma konusunda yaşadığı sorunu şöyle aktarmıştır;

“Dimitri Fangopolos vefat ettikten sonra o zaman öğretmendim artık. Yönetim kurulu beni müdür olarak tayin etmek istedi. Bütün dosyaları yapıp evrakları Ankara’ya yolladılar. Dimitri Fangopolos da beni çok destekliyordu. Bugün ki müdür Bay Yani’dan önce. Ve ret cevabı geliyordu. Hiçbir gerekçe yok, uygun değildir. Bizim muavinimiz Ş. B. idi. Dedi ki ne demek uygun değil gayet uygunsunuz. Bunun üzerine bu gitti milli eğitime. Oradaki memur mu nedir artık dedi ki bir daha gönderin belki bir hata olmuştur. Bir daha gönderiyoruz, bu sefer İstanbul Milli Eğitim’den telefon açıp biraz da fırçaladılar ‘ne diye bizi meşgul ediyorsunuz’ diye ‘işte uygun değildir dedik bitti.’ Onun üzerine ben ısrarcı oldum. Bir arkadaş Fener lisesinin müdürüydü bana dedi ki ‘ben özel okulları müdürünü tanıyorum, Ankara’da. Gel gidelim soralım.’ Gittik Ankara’ya orada enteresan bir şey oldu. Özel okullar bölümüne gittik. Oradaki müdürü tanıyorduk hakikaten. Konu nedir dedi. Böyle böyle dedik. Bir dakika dedi gitti benim dosyayı çıkardı. Aldı dosyayı, yalnız kapağını açtı, kapattı. Arkadaşa diyor ki gel biraz dışarı, söyle diyor o arkadaşına ‘boşuna uğraşmasın bu iş olmayacak.’ Kim bilir orda kim ne dedi benim için. Belki de bizim aramızdan da vardı böyle kişiler.

Ve orda ne yazıyorsa benim için uygun değildir. Basit yani uygun değildir. Ben hatta dedim ki neden uygun değilim gerekçeyi söyleyin. Dedi söyleyemeyiz. Tayin olamadık müdür olarak ama ben 2 sene müdürlük yapmadım da yönetim kurulu dedi ki yeni müdür atanana kadar sen üstlen bazı şeyleri. Öyle yardımcı olduk. Ondan sonra bugün ki müdür tayin oldu.

Rum öğretmen ve öğrencilerin yukarıdaki tanıklıklarından yola çıkılarak zaman zaman ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu ayrımcılığın sonucunda da alanlarının daraltıldığı söylenebilir.

4.3. Ders Kitapları ve Diğer Materyaller

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesinde; azınlık okullarında adaba ve politikaya aykırı ders okutmamak için öğretimi yapılmış ve derslerin cetveli ve kitapları Maarif Nezareti'nden veya Mahalli Maarif İdaresi tarafından onaylanmak üzere, taşrada ise Vilayet Maarif İdaresi ile vilayet valisi tarafından ve Dersaadette Maarif Nezareti tarafından ruhsatı verilmiştir. Yine Nizamname'ye göre okullarda okutulacak kitapların bir listesinin resmi makamlara verilme koşulu ve bu kitaplardaki konular, hangi sınıflarda okutulacağı, nerede basılacağı bilgisinin verilme şartı yer almıştır.³⁸⁹

Zoğrafyon Lisesi'nin ilk aşaması olarak kabul edilen Panagia Okulu'nun 1864-1865 yılına dair bir raporda birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar alınan dersler 70 öğrencinin bulunduğu birinci sınıfta Özlü Sözler ve Deyişler, Teknoloji, Matematik, Kaligrafi (Güzelyazı), Mitoloji, Eski Ahit, Beden Eğitimi, Ezop Masalları; 65 öğrencinin bulunduğu ikinci sınıfta ise Yeni Ahit, Arkeoloji, Teknoloji, Matematik, Yunan Tarihi, Ksenofon'un Anabasis'i; 50 öğrencinin bulunduğu üçüncü sınıfta Yunan Tarihi, Etimoloji, Osmanlıca, Fransızca, Büyük Vasiliu ve İsostratis'ten İncil Tefsiri, Yunanca Dil Bilgisi, Lisias'ın Sözleri; 20 öğrencinin bulunduğu dördüncü sınıfta Din Bilgisi, Dimostenes, Eflatun, Dil Bilgisi, Genel Tarih (Orta Çağ'a kadar), Osmanlıca, Fransızca, Teorik Matematik, Thukidides Tarihi, Likurgos Felsefesi, Cebir; 16 öğrencisi bulunan beşinci sınıf öğrencileri ise Din Bilgisi, Homeros'un

³⁸⁹ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 146-147.

Odiseası, Heredot Tarihi, Genel Tarih, Kozmografya, Osmanlıca, Fransızca dersleri yer almıştır.³⁹⁰

Yunan okullarında okunan kitaplar hiç değiştirilmeden Türkiye’deki Rum okullarında okutturulmuştur.³⁹¹ 1938’de İstanbul Öğretmenleri Yardım Cemiyeti Yayınları tarafında hazırlanan kitapçığa göre resmi dil dışında eğitim verecek okul için kitapların ve müelliflerinin adlarını ve basılış yerleriyle tarihlerini gösterir üç nüsha pullu kitap cetvellerini ve her kitaptan üçer nüshasını bulundurmak³⁹² gerekiyordu.

Gayrimüslim okullarında Türkçe dersinin verilmesi şartı karşısında gayrimüslimler Türkçe'nin memleketlerinde okutulmasının zorunlu ve gerekli olmadığını ve bu dersi verecek hocaya ödeyebilecek paralarının olmadığını, eğer hükümet resmi dili gayrimüslim okullarında okutmayı gerekli görüyorsa ancak masrafını karşılayarak bunu yapabileceğini belirtecekti. Bunun karşısında da Osmanlı Devleti 28 Şubat 1895 yılında Anadolu ve Rumeli’de 6 şehirde rüştiye kademesinde bulunan gayrimüslim okullarında çalışacak Osmanlıca öğretmenlerinin maaşlarının her vilâyetin maarif ödeneğinden ödenmesine karar vermiştir.³⁹³ İlk mekteplerde okutulan Tarih dersinin hedeflerinden biri çocuklara Türk milletinin geçmişi hakkında bilgi verip onlarda “ulusal bilinç” uyandırmaktır.³⁹⁴ Coğrafya dersinin hedeflerinden biri ise; çocuklara doğup büyüdükleri memleketi tanıtmak ve “Türk vatanını” sevdirmektir.³⁹⁵ 1869 Nizamnamesi’yle Osmanlı Devleti azınlık okullarına Türkçe, Tarih ve Coğrafya derslerinin Türkçe verilmesi konusuna müdahil olmuştur. Bu da aslında günümüzde azınlık okullarındaki belli dersler ve öğretmen müdahalesinin Osmanlı’da başladığını göstermektedir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle başlatılan öğretmen diplomaları denetimi Türk öğretmenlerin atanmasıyla devam etmiştir.³⁹⁶

³⁹⁰ Şabudak, a.g.e., s. 41.

³⁹¹ Ergin, a.g.e., s. 1028-1029.

³⁹² İstanbul öğretmenleri yardım cemiyeti yayınlarından sayı: 5, *Türk Hususi Azınlık ve Yabancı Okullarda İdare İşleri*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1938, s. 7.

³⁹³ Ergin, a.g.e., s. 1028-1029.

³⁹⁴ *Resmi İlkmekepler: Talimatname ve Müfredat Programından Azınlık ve Yabancı Okulları Kültür Dersleri Okutanlarını Alâkadar Eden Madde ve Kısımlar*, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1935, s. 20-21.

³⁹⁵ Resmi İlkmekepler, a.g.e., s. 22.

³⁹⁶ Ertuğrul (1998), a.g.e., s. 148.

Türkiye ve Yunanistan arasındaki azınlık okul sistemine yönelik yaptırımlar; kendi etnik ve ideolojik konumlarını güçlendirme ve dayatmaları öğretmen atamaları, ders kitapları ve müfredat şekillenmesi, kontenjan öğretmenler ve öğrenci kayıtları üzerinden uygulanmaktadır.³⁹⁷ İki ülke arasındaki belli anlaşmalar ve yine birbirine karşı tepkisel olarak atılan adımlar üzerinden eğitim alanına sürekli bir müdahalede bulunulmuştur. Yani Demircioğlu’da, bunu şöyle aktarıyor;

“Okullarımızda tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, edebiyat ve Türkçe dersleri haricinde tüm dersler Rumca okutuluyor. Öğretmenler milli eğitim tarafından atanıyor. Türkçe, kültür dersleri de milli eğitim tarafından okullara atanıyor. 16 sayıda Yunanistan’dan kontenjan öğretmen geliyor. 16 öğretmen de Türkiye’den Batı Trakya’daki okullarımıza gidiyor. Her şey Türkiye ve Yunanistan arasındaki hava durumuna bağlı. Eğer havalar iyi değilse mesela tam olarak hatırlamıyorum ama yanlışım yoksa 1990 yılında bütün sene boyunca hiç öğretmen gelmedi. Daha doğrusu izin verilmedi. Ne geldi ne gitti. Demek ki o dönem havalar elektrikliydi Türkiye ile Yunanistan arasında.” Bütün bu müdahaleler sonucunda da okulların günümüzdeki mevcut durumu incelendiğinde genelde olumsuz bir sonuca varıldığı görülmüştür.

4.4. Başarılı Öğrenci Profilleri

Yenilikçi eğitim sistemine sahip olan Zoğrafyon Rum Lisesi, Fen ağırlıklı verdiği eğitimle bilim insanları, iş insanları ve mühendisler yetiştirmiştir.³⁹⁸ İstanbul’da bulunan üç Rum lisesinden biri olan Zoğrafyon Rum Lisesi, verdiği eğitim ve mezun ettiği kişilerin başarılarıyla da sık sık isminden bahsettirmiştir. Atletizm, yüzme ve masa tenisinde uzun yıllar başarı gösteren Zoğrafyon Rum Lisesi’nden³⁹⁹ çıkan öğrencilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu lisenin 1970’li yıllarda yetiştirdiği iki büyük şampiyon olan ve Türkiye milli takımında yer alan masa tenisçilerinden Vasili Aleksandiris ve Fani Aleksandiris, Türkiye’nin Avrupa birinci

³⁹⁷ K. Markou, ‘Türkiye’de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi’, *İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın* içinde, F. Benlisoy ve A. Aslanoğlu (Ed.), İstos Yayınları, İstanbul, 2012, s. 30.

³⁹⁸ Öymen, Dadyan, Akbaş, Marmara, Alpman, Çokona, Süsin, Molinas, Yüce, Özkarabekir, Tunç, a.g.e., s. 201.

³⁹⁹ Büyükkarcı, a.g.e., s. 162.

liginde yer almasını sağlamış ve Akdeniz Oyunları'nda da Türkiye'ye madalya kazandırmıştır.⁴⁰⁰

Okulun başarılı ve tanınan öğrencileri arasında Zoğrafyon Rum Lisesi'nde 1,5 yıl okuyup ayrılan Patrik Bartholomeos, Türkiye'nin ilk çevre mühendisi Kriton Curis, milli masa tenisi sporcuları Fani ve Vasil Aleksandridis kardeşler ile gazeteci Yorgo Kırbağı de yerini almıştır.⁴⁰¹

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Biyoloji sınıfı aslında bu lisede ne kadar aktif ve öğretici bir eğitim yürütüldüğünü gösteren somut bir örnektir. Sınıfta birçok canlı türünün iskelet yapısı bulunmaktadır. 1907-1908 yıllarına ait fotoğraflar incelendiğinde okulun bando takımı, jimnastik, biyoloji sınıfı, fizik dersinden görüntüler yer almıştır. Görsellerden bu sınıfın erken dönemlerde de var olduğu görülmektedir.

4.5. Zoğrafyon Rum Lisesi'nde Sosyal- Kültürel Faaliyetler (2000'li Yıllar)

Zoğrafyon Rum lisesi, geniş bir kültür-sanat alanına sahip, resim, sergi, tiyatro, dans, müzik gibi alanlarda etkinliklere açık olan okul, öğrenciler için geniş ve aktif bir alan yaratmakta. Bu etkinlikleri de ülke içinde ve ülke dışında gerçekleştirmektedir.

Rum okulları da diğer azınlık okulları gibi kendi dillerinde düzenleyeceği etkinliklerin (şarkı, şiir, tiyatro vd.) Türkçe çevirisini önce Milli Eğitim Müdürlüğü'ne göndermektedir.⁴⁰² Zoğrafyon Rum Lisesi'nde tiyatro, konser, sergi, dans gösterisi ve diğer sanatsal-kültürel faaliyetler doğrultusunda etkinlikler düzenlenmiştir. 2000-2021 yılları arasında Zoğrafyon Rum Lisesi'nde 160 konser, 54 seminer, 18 sempozyum, 29 kültür sanat içerikli yarışma, 9 kitap tanıtımı, 29 sanatsal sergi, 9 film gösterimi, 46 yurt içi gezisi, 34 yurt dışı gezisi, 46 tiyatro performansı ve diğer etkinliklerle toplam 549 etkinlik gerçekleştirilmiştir.⁴⁰³ 21 yılda gerçekleştirilen bu etkinliklerden de

⁴⁰⁰ Çalışkan, a.g.e., s. 303-304.

⁴⁰¹ T. Salcı, 'Rum cemaatinin kalbi bu okulda atıyor', www.aa.com.tr, E.T:17 Mayıs 2023.

⁴⁰² Kaya ve Somel, a.g.e., s. 20.

⁴⁰³ Şabudak, a.g.e., s. 78.

anlaşılabacağı gibi sosyal ve kültürel alanda Zoğrafyon Rum Lisesi aktif bir okuldur. Okulun resmi sitesi incelendiğinde de yapılan etkinlikler hakkında geniş bilgiye ulaşılmaktadır; Okulun daha önceki mezunlarıyla ilişkisi devam etmiş ve bazen bu öğrenciler 50. Mezuniyet yıldönümü töreni kutlaması⁴⁰⁴ gibi etkinlikler de düzenlenmektedir.

Yunanistan ziyaretleri yapılarak öğrenciler için tarihi alan gezileri düzenleniyor. Başka okullardan öğrenciler de Zoğrafyon Rum Lisesi'nde etkinlikler düzenlemiştir. Buna örnek olarak: 6- 13 Şubat 2010 Cumartesi Selanik Fransız Kalamari Lisesi öğrencileri Çağdaş Müzik Konseri⁴⁰⁵ düzenlemişlerdir.

Zoğrafyon Rum Lisesi geçmişten günümüze bağışlarla varlığını sürdüren bir okul olduğundan da sürekli etkinliklere açık bir alan olarak sayısızca etkinliğe ev sahipliği yapmıştır.

4.6. Öğrenci Sayısı

Zoğrafyon Rum Lisesi'nin resmi sitesinde 1899-2020 yıllarındaki öğrenci sayısı incelediğinde okulun öğrenci sayısı zaman zaman yükselse de daha çok günümüze doğru düşüş göstermiş ve özellikle bazı siyasi durumlardan sonra bu düşüş daha belirgin olmuştur. Zoğrafyon Rum Lisesi Müdürü Yani Demircioğlu, 1960'lı ve 70'li yıllardaki ciddi düşüşlerden sonra okulun öğrenci sayısının 1996'dan bugüne kadar 40-50 civarında seyrettiğini söylemiştir.⁴⁰⁶

Tablo 10. 1923-2009 Yılları arasında Zoğrafyon Rum Lisesi Öğrenci Sayısı

Yıl	1923	1948	1957	1960	1964	1967	1972	1978	1985	1992	1998	2009
Öğrenci sayı	276	302	659	708	631	455	388	180	97	74	57	48

Kaynak: M. Arkunlar, 'Azımsanmayacak Kültür', www.zografyon.com, E.T: 24 Aralık 2023.

⁴⁰⁴Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 2009-2010 Eğitim Öğretim Yılı Etkinlikleri', <https://www.zografyon.com/>, E.T: 20.06.2024.

⁴⁰⁵Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 2009-2010 Eğitim Öğretim Yılı Etkinlikleri', <https://www.zografyon.com/>, E.T: 20.06.2024.

⁴⁰⁶Salcı, T. 'Rum cemaatinin kalbi bu okulda atıyor', www.aa.com.tr., E.T:17 Mayıs 2023.

Türkiye’deki azınlık okullarında genel olarak bir düşüş mevcut. Başta Rumlar olmak üzere okullarındaki bu düşüşün sürekli devam eden bir baskı durumunun sonucu olduğu, tarihsel süreç içerisinde yaşanan olaylardan da izlenebilmektedir. Zoğrafyon Rum Lisesi’nin eski öğrencilerinden Yani Skarlatos, bu durumu şöyle aktarmıştır;

“Hep kötü şartlar vardı Türkiye’de azınlıklara karşı. Onun için dedim ittihat terakki zihniyeti devamlı vardı; 1920’lerde vardı 30’larda vardı 40’larda vardı, o zamanlar mesela 1940’ların başında o Varlık Vergisi falan onlarda en az bunlar kadar ciddiymi ama ne yapacaksın hiçbir şey yapamazsın. Burada da ne yapıyor zorlaştırmak için; ‘sen zararlı faaliyette bulundun’ diyor, ‘48 saat içinde ülkeyi terk edeceksin’ diyor. İşte yanına ancak 20 dolar mı al diyor ne. O da mahsus diyor işte adamı rezil etmek için. Kötülük olsun diye yapıldı. Uzak akrabam veya tanıdık var böyle giden. Yunan vatandaşı olup da ömür boyu burada yaşadı ama o zaman git dediler gitti.

Seneleri unuttum bunu ordaki hocalar daha iyi bilir, devlet çok büyük baskılar yaptı bütün Rum okullarına, sadece Zoğrafyon’a değil. Mesela bir ara şunu istiyorlar; bir anlaşma var 1953’te galiba imzalanmış. Türkiye ve Yunanistan arasında öğretmen mübadelesi olmuştu. Bu Yunanistan’dan gelen öğretmenler var ya Türkiye’den de Yunanistan’a gidiyor. Şimdi Türkiye oraya daha çok milliyetçi kişiler gönderiyor. Oradaki gaye, Türkiye’de Yunanistan’da bilmem 100 bin Türk var deniliyor ya onlar aslında hepsi Türk değil. Onların çoğu Türk ama önemli bir kısmı Pomak, daha az bi kısmı da roman. Bunlar Müslüman. Dolayısıyla hepsi Müslüman azınlığına giriyordu. Türkiye bunları Türkleştirmek istiyordu. Pomakların kendi dili vardı, kendi bilmem neleri vardı. Bunları işte o öğretmenler sayesinde başardılar. Yani şu anda Pomaklar da Türküm diyor. Yunanistan bunun farkına vardı ve anlaşmayı durduruyoruz demek yerine başladılar zorluklar çıkarmaya. İşte gelecek Türk öğretmenlerin izinlerini geç çıkarıyorlar falan. Türkler de aynı şeyi yapıyorlar. Komik durumlar oluyor. Mesela mayısta öğretmenler geliyor buraya. Öğretmenler geliyor 10, 15 gün ders yapıyor sene bitiyor. Bir de Türkler bu sayıyı artırmak istiyorlar. Ama Rumlar için böyle bir gereksinim kalmadı artık Rum okullarının çoğu kapandı, o kadar çok öğretmene gerek yok. Türkler onu zorlamak için mesela diyorlar ki İngilizce öğretmeni Yunanistan’dan gelen bir öğretmen olmalı. Bir seferinde de Zoğrafyon’un başından geçen; Beden eğitimi öğretmeni olmaz diyor. Bütün sene beden eğitimi dersi yapılmadan geçiyor.

Bunu Milli Eğitim Bakanlığı yapıyor. Diyorlar ki Türklerden birisini alalım tayin edelim, olmaz diyor. O zaman başka okullar var Anadolu'da, orada beden eğitimi görmüş lisanslı sporcular beden eğitimi öğretmenliği yapıyorlar yani emsali var, Zoğrafyon da diyor ki bizde de lisanslı basketbolcular var onlardan birisini getirelim. Ona da olmaz deniliyor. İşte mahkemeye gidiyorsun mahkeme geciktiriyor cevap vermiyor. Neticede bir sene jimnastik yapamadan geçiyor, lise diplomalarını alamıyor öğrenciler. Üniversiteye gidecek, kazanmışlar üniversite sınavlarını hatta 5 kişi vardı; üç kişi İstanbul Üniversitesi fen fakültesi, bir kişi Yıldız Makine Mühendisliği, bir kişi de Marmara mı yoksa o da mı Yıldız unuttum şimdi, kaydını yaptıramıyorlar. Çünkü siz o dersi yapmadınız, bitiremezsiniz o zaman okulu dediler. O zamanlar Milli Eğitim Bakanı MHP'nin elinde galiba. Koalisyon Hükümetleri var, Bakan, televizyona çıkıyor işte bunu soruyorlar yani bunlar bir beden eğitimi dersi yapamadılar diye üniversiteye gidemeyecekler mi diye. Bir şeyler söylüyorlar şimdi unuttum tam ırkçı bir şey söylüyor, keşke hatırlasaydım. Öyle baskılar oldu tabi ve bazı kişiler bundan dolayı gittiler. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin, Cumhuriyet Dönemi boyunca bazı nedenlerden kaynaklı sınırlı da olsa tercih edilmesini zorlaştıran başka durumlar da olmuştur. Özellikle günümüze doğru eğitim sisteminin sınavlar etrafında daha da merkezileşmesi bu durumlardan biridir. Türkiye'deki eğitim sisteminden kaynaklı; özellikle üniversite sınavlardaki başarının Türkçe alınan eğitimde daha fazla başarılı olmak açısından önem taşıması bu tercihi belirleyen bir noktada olmuştur. Ailelerin üniversite sınavlarına girişte zorlanana öğrencisini yeniden bir kursa yazdırmaktaki ekonomik ve zaman kaybı sebepleri ailenin direkt bir Türk okulunu tercih etmesini etkilemiştir. Bundan dolayı İstanbul'da yaşayan Rumların Zoğrafyon Rum Lisesi ya da diğer Rum liselerini nadiren de olsa tercih etmediği de olmuştur. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin öğrenci sayısı kendi sitesindeki verilere göre en yakın tarihli olan 2019-2020 eğitim döneminde: Ortaokul kademesinin 1. sınıfında 7, 2. sınıfında 14, 3. sınıfında 1, 4. sınıfında 5, lise kademesinin; 1. sınıfında 6, 2. sınıfında 6, 3. sınıfında 5, 4. sınıfında 6 öğrenci olup, okulun toplam 50 öğrencisi bulunmaktadır.⁴⁰⁷

Yaşanan siyasi olaylarla eş güdümlü bir düşünüş gösteren ve 70'li yıllarla okullardaki ciddi öğrenci azalmaları Zoğrafyon Rum Lisesi kayıtlarına bakıldığında

⁴⁰⁷ www.zografyon.com, 'Yıllara Göre Öğrenci Sayımız', E.T: 17 Mart 2024 .

90'lı yıllardan günümüze okulun öğrenci sayısı hiçbir zaman 100 kişi olmamıştır. Hatta üç kademedeki eğitim veren okulun ilköğretim kademesi öğrenci olmadığı için kapanmış ve ortaokul ile lise kademesi olarak devam etmiştir. 2024-2025 eğitim öğretim yılı için 73 öğrencisi bulunan Zoğrafyon Rum Lisesi'ne kayıt yaptıran öğrencilerden 3 kişi 6 Şubat Depremlerinden etkilenip İstanbul'a göç etmek zorunda kalan öğrencilerdir.

Tablo 11. Lisenin Yıllara Göre Öğrenci Sayısı

Eğitim Öğretim Yılı	İLKOKUL		ORTAOKUL				LİSE				TİCARET				TOP.
	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
1899-1900	98	75	44	38	24	-	24	9	6	-	-	-	-	-	318
1900-1901	124	82	54	46	24	-	19	19	9	-	-	-	-	-	377
1901-1902	142	100	60	36	38	-	20	18	17	-	-	-	-	-	431
1902-1903	122		66	50	32	-	13	5	13	-	-	-	-	-	301
1903-1904	-	-	105	57	38	-	26	8	5	-	-	-	-	-	239
1938-1939	-	-	50	57	36	-	21	21	19	-	-	-	-	-	204
1939-1940	-	-	64	41	50	-	31	18	21	-	-	-	-	-	225
1940-1941	-	-	67	53	32	-	37	28	19	-	-	-	-	-	236
1941-1942	-	-	75	55	46	-	33	38	30	-	-	-	-	-	277
1942-1943	-	-	81	73	49	-	54	23	37	-	-	-	-	-	317
1943-1944	-	-	107	69	57	-	47	39	19	-	-	-	-	-	338
1944-1945	-	-	89	86	67	-	49	40	31	-	-	-	-	-	362
1945-1946	-	-	71	74	71	-	41	38	30	-	-	-	-	-	325
1946-1947	-	-	54	47	56	-	56	33	26	-	-	-	-	-	272
1947-1948	-	-	64	39	45	-	48	29	30	-	-	-	-	-	255
1948-1949	-	-	67	34	42	-	17	34	26	-	-	-	-	-	242
1949-1950	-	-	87	86	31	-	26	18	34	-	-	-	-	-	319
1950-1951	-	-	88	75	53	-	10	26	20	-	-	-	-	-	329
1951-1952	-	-	87	69	31	-	21	11	30	-	-	-	-	--	313
1952-1953	-	-	87	86	77	-	27	19	12	-	-	-	-	-	385
1953-1954	-	-	109	76	72	-	30	18	21	-	-	-	-	-	409

Eğitim	İLKOKUL		ORTAOKUL				LİSE				TİCARET				TOP.
Öğretim Yılı	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
1954-1955	-	-	108	95	73	-	40	24	21	-	-	-	-	-	456
1955-1956	-	-	125	83	84	-	34	34	24	-	39	32	26	-	481
1956-1957	-	-	121	108	90	-	52	32	24	-	42	31	26	-	526
1957-1958	-	-	142	112	90	-	50	39	19	-	35	27	17	-	531
1958-1959	-	-	158	127	85	-	58	40	28	-	40	30	13	-	579
1959-1960	-	-	173	132	111	-	61	44	36	-	33	26	28	-	644
1960-1961	-	-	170	140	124	-	54	38	38	-	44	24	24	-	636
1961-1962	-	-	148	133	136	-	66	37	47	-	39	31	22	-	622
1962-1963	-	-	132	118	116	-	68	47	29	-	39	35	27	-	611
1963-1964	-	-	135	94	110	-	74	50	40	-	37	25	34	-	599
1964-1965	-	-	142	79	65	-	43	37	31	-	18	21	18	-	454
1965-1966	-	-	131	93	60	-	40	36	33	-	19	12	17	-	441
1966-1967	-	-	105	105	60	-	37	21	32	-	21	19	10	-	410
1967-1968	-	-	94	96	86	-	44	29	19	-	18	15	13	-	414
1968-1969	-	-	131	81	81	-	39	36	26	-	25	17	12	-	448
1969-1970	-	-	112	103	53	-	46	40	25	-	35	17	13	-	444
1970-1971	-	-	102	85	72	-	44	26	36	-	25	20	15	-	425
1971-1972	-	-	67	88	66	-	40	37	19	-	18	13	15	-	363
1972-1973	-	-	90	65	63	-	32	37	32	-	29	16	10	-	374
1973-1974	-	-	96	57	54	-	36	27	34	-	17	20	15	-	356
1974-1975	-	-	95	53	48	-	17	45	23	-	20	12	19	-	332
1975-1976	-	-	54	62	40	-	27	19	26	-	7	19	13	-	267
1976-1977	-	-	48	29	52	-	22	28	18	-	7	7	18	-	229
1977-1978	-	-	35	36	27	-	21	15	26	-	15	6	7	-	188
Eğitim	İLKOKUL		ORTAOKUL				LİSE				TİCARET				TOP.
Öğretim Yılı	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
1978-1979	-	-	39	31	33	-	7	22	15	-	10	11	6	-	174
1979-1980	-	-	25	26	25	-	15	7	22	-	12	9	11	-	152

1980-1981	-	-	23	23	23	-	10	11	7	-	8	10	7	-	122
1981-1982	-	-	29	18	20	-	10	9	11	-	6	6	10	-	119
1982-1983	-	-	27	19	17	-	7	13	8	-	10	6	4	-	111
1983-1984	-	-	23	20	16	-	8	10	12	-	5	7	6	-	107
1984-1985	-	-	25	17	17	-	8	12	8	-	9	5	7	-	108
1985-1986	-	-	20	20	17	-	8	7	12	-	6	8	5	-	103
1986-1987	-	-	15	20	19	-	9	7	7	-	7	5	8	-	97
1987-1988	-	-	27	13	15	--	15	8	6	-	1	7	4	-	96
1988-1989	-	-	20	22	19	-	8	11	8	-	5	-	7	-	100
1989-1990	-	-	13	19	24	-	6	8	11	-	8	4	-	-	93
1990-1991	-	-	13	11	19	-	12	7	8	-	10	6	3	-	89
1991-1992	-	-	15	13	10	-	10	10	6	-	6	10	6	-	86
1992-1993	-	-	10	12	14	-	3	9	10	-	5	6	10	-	79
1993-1994	-	-	7	12	10	-	9	2	9	-	4	4	6	-	63
1994-1995	-	-	9	7	12	-	6	9	2	-	8	2	3	-	58
1995-1996	-	-	5	9	8	-	6	6	9	-	5	6	2	-	56
1996-1997	-	-	5	5	9	-	4	7	6	-	8	3	6	-	53
1997-1998	-	-	10	8	5	-	6	5	6	-	4	8	4	-	56
1998-1999	-	-	13	9	7	-	2	6	4	-	4	4	8	-	57
1999-2000	-	-	7	11	10	-	5	2	5	-	2	4	4	-	50
2000-2001	-	-	12	6	11	-	8	5	2	-	2	2	4	-	52
2001-2002	-	-	5	13	6	-	7	8	5	-	5	2	2	-	53
Eğitim	İLKOKUL		ORTAOKUL				LİSE				TİCARET				TOP.
Öğretim Yılı	4	5	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
2002-2003	-	-	10	8	15	-	4	7	8	-	2	5	2	-	61
2003-2004	-	-	7	9	8	-	12	4	6	-	2	2	5	-	55
2004-2005	-	-	2	9	9	-	8	12	4	-	3	-	2	-	49
2005-2006	-	-	2	4	10	-	8	10	12	-	-	3	-	-	49
2006-2007	-	-	11	2	4	-	13	7	10	-	-	-	3	-	50
2007-2008	-	-	2	12	4	-	6	13	7	-	-	3	-	-	47

2008-2009	-	-	5	4	10	-	6	6	12	4	-	-	3	-	50
2009-2010	-	-	4	6	5	-	9	3	7	10	-	1	-	3	48
2010-2011	-	-	2	6	6	-	6	8	3	8	-	1	1	-	41
2011-2012	-	-	5	2	8	-	6	3	10	4	-	2	1	1	42
2012-2013	-	-	2	10	6	2	7	7	4	10	-	-	-	1	49
2013-2014	-	-	1	2	9	5	3	6	6	3	-	-	1	2	38
2014-2015	-	-	5	2	2	10	5	2	7	7	-	-	-	7	47
2015-2016	-	-	5	4	4	8	11	5	3	8	-	-	-	-	48
2016-2017	-	-	5	4	5	3	7	12	7	3	-	-	-	-	46
2017-2018	-	-	2	5	7	6	6	7	11	7	-	-	-	-	51
2018-2019	-	-	13	1	5	6	6	6	5	11	-	-	-	-	53
2019-2020	-	-	7	14	1	5	6	6	5	6	-	-	-	-	50

Kaynak: <https://www.zografyon.com/>, E.T: 18.06.2024

Azınlık okullarında azalan öğrenci sayısını farklı nedenlere bağlamak mümkün olsa da bu nedenler kendi içinde bir bütünlük oluşturmaktadır. 6-7 Eylül olaylarından 1964 sürgünlerine, bu sürgünlerden 1974 Kıbrıs meselesine giden yol bir devamlılık teşkil etmektedir. Andonis Parisyanos, 1974’te okuldan ayrılanlara ilişkin şunları aktarmıştır;

“Esas öğrenci azlığı 74’ten sonra oldu. 64 tabi oldu ama onlar mecburen gitti, esas 74’ten sonra yavaş yavaş, çünkü artık herkes gitmeye başladı. Yunanistan’a giden öğrenciler vardı, okuldan belge alıyorlardı. Çünkü Yunanistan’a gittiği zaman o belgeyi tercüme edip orada okula devam ediyorlardı. O zaman 74’ten sonra sayı o kadar azalmaya başladı ki artık bu konulara fazla önem vermiyorlardı. 80 şeyini hatırlıyorum ben, Kenan Evren ihtilali. Bizim toplumda fazla bir yansıması olmadı diyelim. Çünkü o zaman 80’de bizim sayımız çok çok azalmıştı. Bizimle çok uğraşmadılar. Ama okuldan tabii ki öğrenciler falan gitmeye devam etti. Aileleri gidiyordu onlar da mecburen gidiyordu.” Bu nedenlerden kaynaklı azalan öğrenci sayısının artırılması ve okulun kapanmaktan kurtulması için bazı yollar düşünülse de buna pek olumlu yaklaşılmamıştır.

2015 yılında verdiği bir röportajda Zoğrafyon Rum Lisesi Müdürü Yani Demircioğlu, öğrenci olarak okula kaydolmanın ön koşulunun Rum asıllı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı anne veya babaya sahip olmak olduğunu, yabancı uyruklu öğrencilerin okulda sadece özel statüde ve misafir öğrenci olarak okuyabildiğini ve diploma da alamadığını belirtmiştir. Demircioğlu, Türkçe öğrenmek isteyen Yunanistan vatandaşları ile Rumca öğrenmek isteyen Türklerin okula öğrenci olabilmelerinin yolunun açılması halinde, öğrenci sayısının artabileceğini dile getirmiştir.⁴⁰⁸ Ancak bu duruma ne Türkiye ne de Yunanistan sıcak bakmamıştır.

1993 yılından bugüne Zoğrafyon Rum Lisesi müdürü olan Yani Demircioğlu'nun iki ülke arasındaki sorunlardan ve bu sorunların aşılması gereken noktalarda ülke vatandaşı olan kişilere karşı uyguladıkları ayrımcı politikalar sonucu kendi okulundaki öğrenci sayısının azalışını şöyle aktarmıştır; *"1972 yılında orta bire 92 öğrenci kayıt yaptırdık. Yani 7. sınıfa. Rum okullarında ilk okul 6. Sınıfa kadardı. Türkiye ile Yunanistan arasındaki iyi ve kötü günleri ve Kıbrıs'ta cereyan eden olayları ödeyen bir kesim olduk Rum cemaati olarak. 1972'de 92 öğrenci ile kayıt yapan Zoğrafyon Rum Lisesi öğrencilerinden bugün İstanbul'da yalnız 4 kişi yaşamını sürdürmekte. Bunun sebeplerinden biri de 1974 Kıbrıs'ta cereyan eden olaylar. Kıbrıs Barış Harekatı 74'ten 75'e tüm okullarımızda öğrenci sayısının 700 kadar azalmasına neden oldu. 78'de 37 kişi bitirdik okulu. Ve şu an İstanbul'da 4 kişi hayatımızı devam ettirmekteyiz. Bizim öğrenciler özellikle Yunanistan'a gitti. Yani görüyorsanız 37'de 4 kişi kaldık ya da 72'deki 92 öğrenciden 4 kişi kaldık. Yani bir bakıma bu dahi, bu oran, bu sayılar bile bahsettiğim iyi ve kötü günleri ödeyen bir kesim olduk cümlesinin ispatı için bir örnek teşkil ediyor. Bir bakıma 55, 64, 74 artık film kopmuş oluyor, filmin sonu olmuş oluyor. Ben 93'te müdür oluyorum. 63'ten 93'e kadar tek bir öğrenci bile artmıyor. Aşağı doğru dikey bir iniş var. 93'ten bugüne kadar öğrenci sayısı yukarı aşağı 40, 50lerdeydi. 40 öğrenci ile başladık 38 olduk. Bugüne kadar gidişat 60'ı görür müyüm diyordum emekli olana kadar. Şu an 73 öğrencimiz var. Fakat bu bir şey ifade etmiyor. Ben bunu bir kardiyograma benzetiyorum okuldaki öğrenci sayısını ve diyorum ki madem nabız atıyor hayat devam ediyor. Daha doğrusu kendi kendimi ben*

⁴⁰⁸ Salcı, T. 'Rum cemaatinin kalbi bu okulda atıyor', www.aa.com.tr., E.T:17 Mayıs 2023

bana güç verecek, moralimi üst düzeyde tutacak, bazı örnekler ile belki de matematik-fizik branşında okuduğum için böyle grafiklerle kendimi avutuyor olabilirim. Fakat benim bütün çalışmam yapmış olduğumuz faaliyetler, ki ben bunlara çok inanıyorum yani halen sosyal-sanatsal faaliyetlerle hem gençlerin hem cemaatin moralini üst seviyede tutmaya çalışıyoruz. Burs yaratarak gençlerin gitmesini engellemek, yarın öbür gün Rum cemaatinin vakıflarını okullarını yönetecek gençlerin İstanbul'da kalmasını sağlayarak Türk Yunan dostluğuna katkı sağlamaya çalışıyoruz” diyerek okullarda öğrenci sayısı düşüş gösterse de aslında iki ülke arasındaki ilişkinin dostluk seviyesinde tutulması için çabaladığını belirtmiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitim kurumlarının ve eğitim düzeninin merkezileştirilme girişimleri, azınlık okullarının da denetim altına alınması, bu okulların girdi ve çıktılarının devlet ile çatışmayan ve devletin ideolojisiyle ters düşecek araç-gereçlerden-öğretmenlerden arındırılması hedeflenmiştir. Osmanlı Devleti, tüm girişimlerine rağmen tam istenilene ulaşamamışsa da Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla yapılan anlaşmalar çerçevesinde bu okulların varlığına izin verilmişse de bir daha yeni bir okulun inşasına izin verilmemiş ve müfredat programı neredeyse tamamen devlet okullarıyla uyumlu hale getirilerek sıkı bir denetlenmeye alınmıştır.

1789 Fransız İhtilali ile değişime giden dünya artık daha fazla insan hakları odaklı bir yönetim benimsemeye başlamıştır. Özellikle Fransız İhtilali sonucu doğan milliyetçilik anlayışının çok uluslu imparatorlukları tehdit etmesi Osmanlı gibi çok uluslu bir imparatorluğun da yapacağı yeniliklerde bütünü kapsayan bir yaklaşım sergilemeye zorlamıştır. Bunun için Osmanlı Devleti son döneminde yönetimden kültüre, ekonomiden eğitime kadar birçok alanda yenilikler gerçekleştirilmiştir. Bu yenilikler sadece Müslümanlara yönelik olmamış, millet sistemi (din) anlayışından kaynaklı genelde belli kısıtlamalarla hak tanıdığı gayrimüslimlere yönelik de yapılmıştır. Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ile yapmış olduğu yenilikler içerisinde eğitime de yer vermiştir.

Osmanlı Devleti dünyadaki değişimin getirdiği sonuçların kendisi için yaratacağı yıkımın önüne geçmek için bu değişime ayak uydurmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda da son döneminde yeniliklere kapı açmış ve siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik alanda bütün vatandaşlara yönelik daha fazla hakka erişim adımları atmıştır. Özellikle Islahat Fermanı ve Tanzimat Fermanı sonucu eğitim alanının gayrimüslimler için genişlemesiyle okul sayılarında artış yaşanmıştır. Islahat Fermanı ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle verilen eğitim haklarının denetim kısmı da dile getirilmiştir. Özellikle Islahat Ferman'ıyla öğretmen ve eğitim programlarının denetimi belirtilmiş, Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle de eğitim daha çok merkezileştirilmeye çalışılmıştır. Nizamname ile birlikte azınlık okullarında

Osmanlıca dersinin verilmesi, öğretmenlerin atanmasında bazı kuralların getirildiği gibi birtakım değişimlere de gidilmiştir.

II. Abdülhamit dönemi, Osmanlı Dönemi içerisinde en fazla okulun açıldığı dönemdir. Bu dönemde her millettten ilk, orta ve lise düzeyi okullar açılmış ve bu okullarda verilen eğitim, dönemin şartlarıyla da şekillenmiştir. Özellikle artan milliyetçilik-ulus hareketi sonucu, Osmanlı Devleti'nin dağılma endişesiyle ve batılı devletlerin de dayatmasıyla yeniliklere gittiği bir dönem olmuştur. II. Abdülhamit Dönemi de çoğu zaman yapılan ile söylenenin kendi içinde bir zıtlığa düştüğü zemine dönüşebilmektedir. Örneğin millileşmenin bu dönemde artması ve şekillenmesi Rumların, Ermenilerin, Yahudi ve yabancıların en fazla okul açtığı dönem olması itibarıyla zıt bir zeminedir. Ancak bunun temeli; kaldırılan yasaklar, sağlanmaya çalışılan eşitlikler ve dünyadaki değişime ayak uydurma girişimleri üzerinden kurulduğunda aydınlatılabilmektedir. Sonuçta II. Abdülhamit döneminde eğitime verilen önem istenen değişimin ancak Avrupa'yı anlamak ve anlamlandırmak üzerinden gerçekleşeceği düşüncesiyle yurtdışına gönderilen birçok öğrenciyle kendini göstermektedir. Osmanlı Devleti'nde de bu değişim artık eğitimle mümkündü ve bu duruma yönelik olarak birçok askeri okul başta olmak üzere devlet kurumlarını güçlendirecek okullar açılmıştır. Ayrıca II. Mahmut döneminde kaldırılan yasak ile de "Gayrimüslim"ler artık okul açmak konusunda bir kısıtlılıkla karşılaşmıyordu. Onların açtığı okullar sadece daha fazla nasıl devlet çatısına dahil edilebilir noktasında kanun ve yasalarla düzenlenmeye çalışılmıştır. Okullardaki bu "milli"lik Osmanlı Devleti'ne ait bir millilik zeminine çekilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yaşanan siyasi olayların neticesinde azınlık eğitim sisteminin de gittikçe daraldığı ve sayılı mekânlara sıkıştığı görülmektedir. Rumlar, Yunanistan ve Türkiye arasındaki siyasi olaylar sonucunda göç etmiş ve bu göç mevcut kurumların kapanmasına, açık kalanların da çok az bir nüfusa hizmet veren mekanlara dönüşmesine neden olmuştur. Bugün İstanbul'daki tarihi üç Rum lisesinin her birinde okuyan öğrenci sayısı ortalama 50'ye yakındır. Osmanlı'nın son döneminde özellikle açılan birçok Ermeni, Musevi, Rum okulları kapanmış ve günümüze çok az bir sayıda okul ulaşabilmiştir. Özellikle 1. Dünya Savaşı ile başlayan ve Cumhuriyet Tarihi boyunca devam eden bu milletlere ait nüfus azalmasıyla okul sayıları da azalmış ve kapanmıştır. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin de

günümüzde çoğu sınıfında tek bir öğrenci eğitim görmektedir. Kuruluşundan 1998 yılına kadar Zoğrafyon Rum Lisesi sadece erkek öğrencilere hizmet verirken 1998-1999 Öğretim senesinde artık kız öğrencileri de alarak karma eğitime geçiş yapmıştır. Bunun nedeni hızla düşen öğrenci sayısını bu yol ile durdurmak olsa da çok etkili olduğu söylenemez. Bugün Zoğrafyon Rum Lisesi de diğer Rum okulları gibi yılda sadece üç beş hatta bazen tek öğrenci mezun etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde yabancı ve azınlıklara ait eğitim kurumlarının daha fazla denetlenmesi için önlemler alınmaya çalışılmış fakat dönem şartları ve devletin ulus yapısı bunu pek mümkün kılmamıştır. Bu girişimler, Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiş ve daha fazla kanun ve yasa ile düzenlemeye gidilmiştir. Hatta eğitim alanında belirleyici bir yere sahip olan Mekâtib-i Hususiye Talimatnamesi Cumhuriyet Döneminde de devam ettirilmiş ya da daha önce konuşulan fakat hayata geçirilmeyen dilde sadeleşme gibi girişimler Cumhuriyet Döneminde hayata geçirilmiştir.

Türkiye, azınlıkların yeni bir okul açmasını yasaklamış sadece var olan okulların bildirme ve izin sonucu onarılmasına müsaade etmiştir. İki devletin birbirine karşı gerilmiş ilişkiler üzerinde tutumu eğitim alanına da yansımıştır. Bu yansıma zaman zaman pozitif bir ilişkilenenin sonucu olmuştur; 2 Aralık 1952 yılında iki ülke arasındaki dostluğun temsili olarak Yunanistan'da Celal Bayar Azınlık Lisesi açılmıştır.

Zoğrafyon Rum Lisesi 1804 yılında açılan Fermeneciler Okulu ve devamında Meryem Ana (Panagia) Okulu (1831) ile eğitim hayatına başlamış zaman içinde gelişen değişimlerden etkilenmiş, mekan olarak zaman zaman bina değişikliği yaşansa da Beyoğlu sınırları dışına çıkmadan günümüze kadar gelmiş köklü bir eğitim kurumu olarak bugün hala Türkiye ve Yunanistan kültürlerinin taşıyıcısı konumundadır. Tarihsel süreç içerisinde ilkokul, ortaokul, lise kademelerinde; Fen, Ticaret ve Edebiyat alanlarında eğitim vermiş olan bu kurum başarılı isimler ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin Avrupa birinci liginde yer almasını sağlayan ve Akdeniz Oyunları'nda da Türkiye'ye madalya kazandıran Türkiye milli takımında yer alan masa tenisçilerinden Vasili Aleksandiris ve Fani Aleksandiris gibi başarılı isimler Zoğrafyon Rum Lisesi'nde okumuştur.

Zoğrafyon Rum Lisesi bünyesinde orta öğretim ve lise; ticaret, edebiyat ve yabancı diller bölümünü de barındırmıştır. Zoğrafyon Rum Lisesi, Türkiye tarihinde 6-7 Eylül, 1942 Varlık Vergisi, 1964 sürgünleri gibi yasa ve olaylardan etkilenen kurumlardan biri. Çıkarılan yasalar ve yaşanan olaylar neticesinde Rumlar göç ettikçe Zoğrafyon Rum Lisesi de öğrenci sayısının azalmasına tanıklık eden okullardan biri olmuştur. Zoğrafyon Rum Lisesi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında farklı devletler tarafından askeri amaçlar için kullanıldığından bu yıllarda eğitime ara vermiştir.

1893 yılında Beyoğlu'nda açılan Zoğrafyon Rum Lisesi, İstanbul'da bulunan üç tarihi Rum lisesinden biri olarak hala eğitim hayatına devam etmektedir. Zoğrafyon Rum Lisesi Rumların eğitim hayatında önemli bir yere sahip olup zaman içerisinde yaşanan değişime uyum sağlayarak laik bir eğitim sistemine kavuşmuştur. Okul özellikle biyoloji sınıfının eşsizliğiyle Türkiye'deki eğitim kurumlarından farklı bir yerde duruyor. Okul binası büyük bir bina olmasına karşın çok az öğrenciye hizmet veriyor. Yalnızca Rum öğrencilere açık olan bu okulda, Türkiye'deki Rumların Yunanistan ve Türkiye arasındaki olumsuz siyasi atmosferden kaynaklı ve özellikle milliyetçilik anlayışını farklı bir noktada benimseyenlerin düzenlediği kampanyalar ve bu kampanyalar neticesinde oluşan olumsuz hava neticesinde olumsuz muameleye maruz bırakılan Rumların göçüyle sürekli azalan bir öğrenci grafiği ortaya çıkmıştır. Zoğrafyon Rum Lisesi'nin günümüzdeki en büyük sorunu azalan öğrenci sayısıdır. Eğer bazı çözüm yolları üretilmezse diğer birçok azınlık okulu gibi Zoğrafyon Rum Lisesi'nin de kapanma ihtimali yüksektir.

Okullardaki azalan öğrenci sayısı, Türkiye ve Yunanistan arasındaki siyasi gelişmelerden bağımsız değildir. Osmanlı Devleti'nin son döneminden günümüze ulus-devlet anlayışı çerçevesinde şekillenen dünya düzenine ayak uydurulmaya çalışılırken, eğitim alanı ayrıca önemli bir rol üstlenmiştir. Okulların yönetici-öğretmen kadrosundan ders müfredatına, kitaplardan okulların tasarımı içinde yer alan dini figürlere kadar bir müdahale alanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu müdahale sırasında mevcut konumunu ve işleyişini korumaya çalışan okullar ve yöneticiler bir direnç gösterse de bugün bakıldığında Türkiye, 19. yüzyılda başlanan ve her dönem daha da genişletilip artırılan denetimlerle istediği sonuca fazlasıyla yaklaşmıştır. Bugün Rum, Ermeni, Yahudi ya da diğer vatandaşlara ait okullarda olabildiğince denetim sağlamış ve bu okulların öğretmen-yönetici kadrosunu, müfredatını,

faaliyetlerini, kullandıkları materyalleri sürekli denetim altında tutmuştur. Ne yazık ki bunun sonucunda da bugün Zoğrafyon Rum Lisesi'ndeki öğrenci sayısı okulun geleceğine yönelik olumlu bir öngörü oluşturamamaktadır.

Sonuç olarak Zoğrafyon Rum Lisesi, ülkedeki birtakım olaylardan etkilenmiş ve bunun neticesinde de ya iç göç ya da başka ülkelere göç ile öğrenci kaybı yaşamıştır. Eğitim öğretim faaliyetlerine devam eden Zoğrafyon Rum Lisesi, çok az öğrencisine rağmen aktif bir eğitim alanı oluşturmuş ve olabildiğince mevcut öğrencilerin oluşan olumsuz şartlardan etkilenmesini azaltmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmet, İ.K. ‘Yunanistan’da (Batı Trakya’da) Azınlık Eğitim Sistemi İçinde İki Dilli (Türkçe-Yunanca) Azınlık İlkokulları’, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, cilt: VI, Sayı 1, Mart 2006, 1-12.
- Aksoy, İ. ‘Lozan Antlaşmasında Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar’, *Akademik Hassasiyetler*, cilt: 1, sayı: 1, Mayıs 2014, 69-87.
- Arı, A. ‘Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim’, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt: 22, sayı: 2, Haziran 2002, 181-192.
- Atatürk, M. K. *Nutuk*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015.
- Azap, E. Y. ‘I. Dünya Savaşı Yıllarında ve Sonrasında El Konulan Mektepler Üzerine Bir Değerlendirme’. *Belgi Dergisi*, cilt: Kış 2023/I, sayı: 25, Kasım 2022, 19-37. DOI: 10.33431/belgi.1085658
- Ballar, S. *Türk Ma’ârif Cem’îyyeti*, DER Yayınevi, İstanbul, 2020.
- BOA, BEO, Yer Bilgisi: 2945-220866 Belge Tarihi: H-29-09-1324
- BOA, MF.MKT., Yer Bilgisi: 918-12, Belge Tarihi: H-13-06-1324
- BOA, MF.MKT. Yer Bilgisi: 945-15, Belge Tarihi: H-13-06-1324
- Büyükkarcı, S. ‘Türkiye’de Rum Okulları’, Yelken Yayınları, Konya 2003.
- Baş, E. ‘Cumhuriyet Döneminde Gökçeada ve Bozcaada Rumları’, Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2020.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Belge Tarihi: 20.06.1927, Yer Bilgisi: 162-783-16, Kurum: 180-9-0-0/ Genel.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 24-130-2, Belge Tarihi: 8.9.1928, Kurum: 180-9-0-0/Genel.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 86-569-8, Dosya Ek: 86, Belge Tarihi: 24.01.1944, Kurum: Muamelat Genel Müdürlüğü.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 133-869-5, Dosya Ek: T1, Belge Tarihi: 11.09.1955, Kurum: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 5 - 30 – 7, Belge Tarihi: 30.01.1923-00.00.0000, Kurum: 180-9-0-0, Genel, Dili: Fransızca, s. 3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 885-474-1, Belge Tarihi: 28.08.1948, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi, 23. Belge.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer bilgisi: 87-576-5, Dosya Eki: 86, Belge tarihi: 22.01.1947-00.00.0000, Kurum: 30-10-0-0/ Muamelat Genel Müdürlüğü.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi BCA, Yer Bilgisi: 82-21-8, Belge Tarihi: 21.03.1938, Dosya Ek: 88-159, Kurum: 30-18-1-2/ Kararlar Daire Başkanlığı (1928).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 97-129-3, Belge Tarihi: 18.03.1942, Kurum: 30-18-1-2/Kararlar Daire Başkanlığı (1928).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 133 - 866 – 10, Dosya Ek: T, Belge Tarihi: 01.12.1953-00.00.0000, Kurum: 30-1-0-0 / Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 64-394-29, Dosya Ek: E4, Belge Tarihi: 00.00.1964, Kurum, 30-1-0-0 / Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, sayı: 8.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 228-89-15, Dosya Ek: 107-117, Belge Tarihi: 07.12.1968-00.00.0000, Kurum: 30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 1438-3-3, Belge Tarihi: 29.03.1940-00.00.0000, Kurum: 490-1-0-0/ Cumhuriyet Halk Partisi.

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, Yer Bilgisi: 39087-158015-32, Belge Tarihi: 26.01.1943, Kurum: 568.
- Çalışkan, T. 'Cumhuriyet Döneminde Azınlık ve Yabancı Okulları (1923-1980)', Doktora Tezi, *Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla, 2021.
- Çapar, M. 'Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Azınlık Okulları ve Eğitim', *Kebikeç*, sayı: 17, 2005, 404.
- Çapanoğlu, M. S. 'Bugün bir milyon Türk çocuğu ilk okullardadır', *Vakit*, 29 Ekim 1944, 8. <https://www.gastearsivi.com/gazete/vakit/1944-10-29/8>.
- Çorbacı, O. K. ve Er, H. 'İstanbul'daki Rum Okullarının Tarihi ve Bugünü', *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 22, sayı: 1, Haziran 2022, 100-115.
- Çorbacı, O. K. 'Azınlık Örgün Eğitim Kurumlarında Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi ve Müfredatları: İstanbul-Ermeni Okulları Örneği', Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2022.
- Çokına, Ç. *20. Yüzyıl Başlarında Anadolu ve Trakya'daki Rum Yerleşimleri*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2016.
- Demir, H. Akar, R. *İstanbul'un Son Sürgünleri*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- 'Dişçi Mektebi', *Milliyet*, 12 Teşrinievvel 1932, 6.
- Eksertozoglou, H. *Osmanlı'da Cemiyetler ve Rum Cemaati (Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- Erdoğan, K. 'Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* N. Bayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, Y. Yusufoglu (Ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, 564-565.
- Ergin, O. *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, Ocak 1977, cilt: 5, 1605-2228.
- Ergin, O. *Türk Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İstanbul, Ocak 1977, cilt: 3-4, 839-1597.
- Eren, E. 'Osmanlı Devleti'nde Yabancı Okullar', *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: ICOMEP 2017 Özel Sayı, Aralık 2017, 88.

- Erkan, P. ve Ödekan, A. ‘İstanbul’da Tanzimat Sonrası Galata-Şişli Hattında Rum Cemaati ve Eğitim Yapılarının Arka Planı’, *İTÜ Dergisi*, cilt: 9, sayı: 2, Eylül 2010, 41-50.
- Ertan, T. F. *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, Ekim 2020.
- Ertuğrul, A. ‘Tanzimattan Cumhuriyete Eğitimde Millileşmeye Yönelik Politika ve Uygulamaların İncelenmesi (1839-1938)’, Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Gaziantep, Şubat 2018.
- Ertuğrul, H. *Azınlık ve Yabancı Okulları Türk Toplumuna Etkisi*, Nesil Basım Yayın, İstanbul, Ocak 1998.
- Eryılmaz, B. ve Bektaş, M. ‘Lozan Perspektifinden Türkiye’de Azınlık Politikaları (1923-2016)’, *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, cilt: 5, sayı: 2, Eylül 2017, DOI: 10.14782/sbd.2017.64.
- Eyice, S. ‘Galata Bankerleri’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, Y. Yusufoglu (Ed.), Ana Basım AŞ. İstanbul, 1993.
- Fortna, B. C. *Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Okumayı Öğrenmek* (Çev. M. Beşikçi), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Gencer, T. ‘Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları ve Uygulamaları’, *100. Yılında Atatürk ve Cumhuriyet içinde*, A. Yazar (Ed.), İBB, cilt: 2, İstanbul, 2023.
- Gülersoy, Ç. ‘Beyoğlu’nda Toplumsal Değişme’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, Y. Yusufoglu (Ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, 218-220.
- Gündüz, M., *Türkiye’de Ders Kitapları Tarihi*, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2023, 6-458.
- Güven, D. *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejik Bağlamında 6-7 Eylül Olayları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

- Güllü, R. E. ‘Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Rumların İdaresi’, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt: 5, Türk-Yunan İlişkileri Özel Sayısı, 2021, s. 160, DOI: 10.30692/sisad.970791.
- Güler, Ö. R., ve Subaşıoğlu, M. ‘Özel Zoğrafyon Rum Lisesi’, *Beyoğlu Dergisi*, Eylül 2012, sayı: 17-73.
- Hesapçıoğlu, M. ‘Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası ve Felsefesi’, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, cilt: 29, sayı: 29, Ekim 2009, 121-138.
- İbrahim, A. Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Tebaasının Hukuki Durumu, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, sayı: 1, 2022, s. 70. DOI: 10.51120/NEUHFD.2022.38.
- İnal, O. *Pera’ dan Beyoğlu’ na*, E Yayınları, İstanbul, 2014, 140.
- İnalcık, H. ‘Galata’, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, Y. Yusufoglu (ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, 350.
- İstanbul Okulları Kılavuzu 1937*, İstanbul Kültür Direktörlüğü Yayınlarından: 5, Marifet Basımevi, İstanbul, 1937.
- İstanbul Okullar Kılavuzu*, İstanbul Kültür Direktörlüğü Yayınlarından: 2, İstanbul, 1936.
- İstanbul öğretmenleri yardım cemiyeti yayınlarından sayı: 5, Türk Hususi Azınlık ve Yabancı Okullarda İdare İşleri, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1938.
- Kaya, N. *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Tarih Vakfı, cilt: 2, İstanbul, Eylül 2013.
- Kaya, N., Somel, S. A. *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, *Geçmişten Günümüze Azınlık Okulları: Sorunlar ve Çözümler Projesi Özet Raporu*, Tarih Vakfı Yayınları, cilt: 3, İstanbul, Haziran 2013, 3-104.

- Kaya, A., Çakmak, F. 'Milli Türk Talebe Birliği'nin Yayın Organı: Birlik Gazetesi', *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı: 65, Güz 2019, 227-262.
- Kaymak, Ö. 'İstanbul'da Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatlerinin Sosyo-Mekansal İnşası', Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, İstanbul, 2016.
- Koyuncu, A., Yangınlar, Kiliseler ve Havralar: Osmanlı Döneminde Saraybosna'da Gayrimüslim Mabetlerinin Meşrulaşma Süreci, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, cilt: 10, sayı: 1, Temmuz 2021, 179-220.
- Kılıçoğlu Cihangir, Ç. 'İkinci Meşrutiyet'ten Milli Mücadele'ye Anadolu'da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Rum Örgütlenmeleri (1908-1922)', Doktora Tezi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü*, Ankara, 2017.
- Kılıç, S. 'Cumhuriyet Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)', *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: 21, sayı: 61, 2020, 259-80.
- Lıazos, N. 'Batılaşma Döneminde İstanbul'da Rum Cemaatinin Eğitimi', *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 9, sayı: 17, Mart 2021, <https://doi.org/10.20304/humanitas.859637>.
- Lale, A. 'Demokrat Parti Dönemi Azınlık Olayları ve Türk Demokrasisine Etkileri', *Bayterek*, cilt: 2, sayı: 2, 2019.
- 'Maarif Vekilimiz Bu Sabah Ankarada', *Vakit*, 21 Teşrinevvel 1331, 3.
- Meseci Giorgetti, F. ve Batır, B. *İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları*, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Ekim 2012, 27-55.
- Markou, K. 'Türkiye'de Azınlık Eğitim Sistemi Çerçevesinde İstanbul Rumlarının Eğitimi', *İstanbul Rumları: Bugün ve Yarın* içinde, F. Benlisoy ve A. Aslanoğlu (Ed.), İstos Yayınları, İstanbul, Ağustos 2012, 7-263.
- Mehmet, S. 'Yakın Dönem Osmanlı Rum Basını: Neologos Örneği (1873-1874)', Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2021.

- Millas, H. 'Rumlar', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, N. Bayar, E. Işın, N. Sakaoğlu, O. Baydar, M. B. Tanman, M. S. Koz, B. Aksoy, A. Batur, Y. Yusufoğlu (Ed.), Ana Basım AŞ, İstanbul, 1994, 365
- Okutan M. Ç. *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.
- 'On İki Bin Yunanlı Yurt Dışına Çıkarılacak', *Hürriyet*, 18 Mart 1964, 8.
- Osmanağaoğlu K. C., 'Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Fener Rum-Ortodoks Patriğinin Sahip Olması Gereken Nitelikler ve Seçilme Koşulları', *Adalet Dergisi*, 2019, 62-63 , ORCID ID: 0000-0003-1495-2339, 313-332.
- Önen, Y. R. 'Türkçe konuş mecburiyeti', *Akşam Postası*, 2 Mart 1937, 6.
- Öymen, A., Dadyan, S., Akbaş, P., Marmara, R., Alpman, N., Çokona, A., Süsin, S., Molinas, İ. V., Yüce, M., Özkarabekir, C., Tunç, S., *İstanbul'un Renkleri* içinde, S. Dadyan (Ed.), Kültür AŞ. Yayınları, İstanbul, Aralık 2020, 4-405.
- Özcan, T. *Merkezi ve Modern Eğitim Kapsamında Osmanlı Gayrimüslim Cemaat ve Yabancı Okulları*, Gece Kitaplığı Yayınları, Birinci Basım, Ankara, 2017.
- Özeçoğlu, H., 'Modernleşme Sürecinde İzmir'de Müslim ve Gayrimüslimlerin Eğitimine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım (1856-1908)', Doktora Tezi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, İzmir, 2009.
- Polat, H., '1869 Maarif Nizamnamesi'ne Göre Osmanlı Devleti'nin Azınlık ve Yabancı Okulları Denetim Altına Alma Girişimleri', *Asia Minor Studies*, cilt: 9, sayı: 2, Haziran 2021, 775-785.
- Resmi İlkemektepler: Talimatname ve Müfredat Programından Azınlık ve Yabancı Okulları Kültür Dersleri Okutanlarını Alâkadar Eden Madde ve Kısımlar*, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1935.
- Nevzat Sağlam, 'Arşiv Belgeleri Işığında XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Gayr-i Müslim Mekteplerinde Lisân-ı Osmanî Muallimi İstihdamı', *Bütün Yönleriyle Osmanlıca ve Mirası Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 26-27 Nisan Kırıkkale, Ankara, 2016, 1-17.

- Sakaoğlu, N. 'Eğitim', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 1994, 138.
- Sarıkaya, M. *Türkiye'de Latin Alfabesine Geçiş Sürecinde "Türkçe Gazete"*, *Atatürk Dergisi*, Yıl 2003, Cilt: 3 Sayı: 4, 237-249.
- Seçen, S. 'Anadilde Eğitim ve Türkiye Uygulaması', Yüksek Lisans Tezi, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2011.
- Sezer, A. *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923-1938)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- Soysal, İ. *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1965.
- Stathis, P. *19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayrimüslimler* (Çev. F. Benlisoy- S. Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yayınları 87, İstanbul, 1999.
- Şakacı, B. K. 'Türkiye'nin Göç ve İskân Politikaları: 1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu İncelemesi', *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi*, cilt: 1, sayı: 3, 2020, 44.
- Şabudak, Ö. *Geleceğe Yürüyen Gerçek Bir Beyefendi: Zoğrafyon Rum Lisesi*, Tsoukatou Yayınları, Atina, 2021.
- Şenyurt, O. *İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2012.
- H. Şimşek, 'Kamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi'nin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)', *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (5: 1) 2007.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, C. 7, İçtima:1, Devre: 2.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, C. 1, İçtima:1.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, C. 2, İçtima:1.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, C. 1, İçtima:1.
- TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: x, cilt: 7, İçtima:1, Sekseninci İnikat, 12.ıx.1955 Pazartesi, İ.80, 12.9.1955, C. 1.

TBMM Zabıt Ceridesi, içtima: 148, 10.2.1337, Devre: 1, C. 1, İçtima:1.

‘Tevhidi Tedrisat Kanunu’, (3/3/1340), *Resmi Gazete*, sayı: 63, Kanun Numarası: 430, Tertip: 3, C. 5.

Resmî Ceride ile neşir ve ilâm: 20/V11/1927, sayı: 638

‘Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun’, *Resmi Gazete*, Kanun: 1.11.1928, sayı: 1030, Tertip: 3, cilt: 10. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1353.pdf>, E.T: 20.06.2024.

Toprak, B. ‘Rum Azınlığa Yönelik 6-7 Eylül Terörü’, *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*, cilt: 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 268-271.

Tuna, T. *Taksim’den Tünel’e Adım Adım Beyoğlu*, E Yayınları, İstanbul, 2014.

Turan, Ç. ve Pekin, M. ve Güvenç, S. *Hasretim İstanbul: İstanbul Rumlarının Göç Öyküleri ve Özlemleri*, Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010.

Türker, O. *Pera’dan Beyoğlu’na (İstanbul’un Levanten ve Azınlık Semtinin Hikâyesi)*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2016.

‘Türkiye’de İlk Tahsillerini Mektepte Yapacak Türk Vatandaşı Çocukların Türk Mekteplerine Girmelerine Dair ve 23 Eylül 1329 Tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanununa Müzeyyel Kanun, (23/3/1931), *Resmi Gazete*, sayı: 1778, s. 346.

‘Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Hükümeti Arasında Aktolunan İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun’, *Resmi Gazete*, Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336, sayı 1748.

Toker, H. *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2006.

Toprak, G. N. Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri, Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyon, 2008.

Ünay, B. ‘Türk-Yunan İlişkilerinde Temel Sorunlar ve 1999 Sonrası Yumuşama Dönemi’, Yüksek Lisans Tezi, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, 2007.

- M. Ünver, ‘Midilli Adası’nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1914)’, Doktora Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2012.
- Vahapoğlu, H. *Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Vurgun, A., Pamuk, A. ‘Cumhuriyetin İlk Yıllarında Azınlık ve Yabancı Okullarında Tarih ve Coğrafya Dersinin Yeri’, *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, sayı: 43, Aralık 2020, 64-79. <https://doi.org/10.32003/igge.815805>
- Ahmet Vurgun, ‘19. Yüzyıl Türkiye’inde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış,’ *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, cilt: 13, sayı: 37, 2024, 185-208.
- Yılmazlar, H. ‘Türkiye’de Özel Okulların Gelişimi (1923–1950)’, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul, 2007, 4-122.
- Yücel, M. S. ‘Türkiye’de Yabancı Okullar ve Azınlık Okulları (1925-1926)’, Doktora Tezi, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bilecik, 2016.
- Zengin, Z. S., ‘II. Abdülhamit Döneminde Yabancı ve Azınlık Mekteplerinin Faaliyetleri’, *Belleten*, 2007, cilt: 71, sayı: 261, 613 – 652.

İnternet Kaynakları

Arkunlar, M. ‘*Azımsanmayacak Kültür*’. <https://www.zografyon.com/> , E.T: 24 Aralık 2023.

Çapan, Ç. ‘*1964’ün 54. yılında İmroz’dan Gökçeada’ya; Rum tanıklar anlatıyor: Kıbrıs’ta ne olsa ceremesini Gökçeada çekti*’. <https://t24.com.tr/haber/1964un-54-yilinda-imrozdan-gokceadaya-rum-taniklar-anlatiyor-kibrista-ne-olsa-ceremesini-gokceada-cekti,604197> , E.T: 21 Mayıs 2024.

Eser, B. ‘*Sınıfta Tek Başına*’, <https://www.zografyon.com/tekogrenci.html> , E.T: 20 Haziran 2024.

Salcı, T. ‘*Rum Cemaatin Kalbi Bu Okulda Atıyor*’. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/rum-cemaatinin-kalbi-bu-okulda-atiyor/87409> , E.T: 20 Haziran 2024.

www.kulturenvanteri.com, ‘*Zoğrafyon Rum Lisesi*’, E.T: 18 Mayıs 2023.

www.cumhuriyet.com, ‘*3 Rum okulu kapatıldı*’, E.T:20 Nisan 2024.

<https://www.zografyon.com/tarihce.html>, ‘*Okulumuzun Tarihçesi*’ E.T: 02 Şubat 2023.

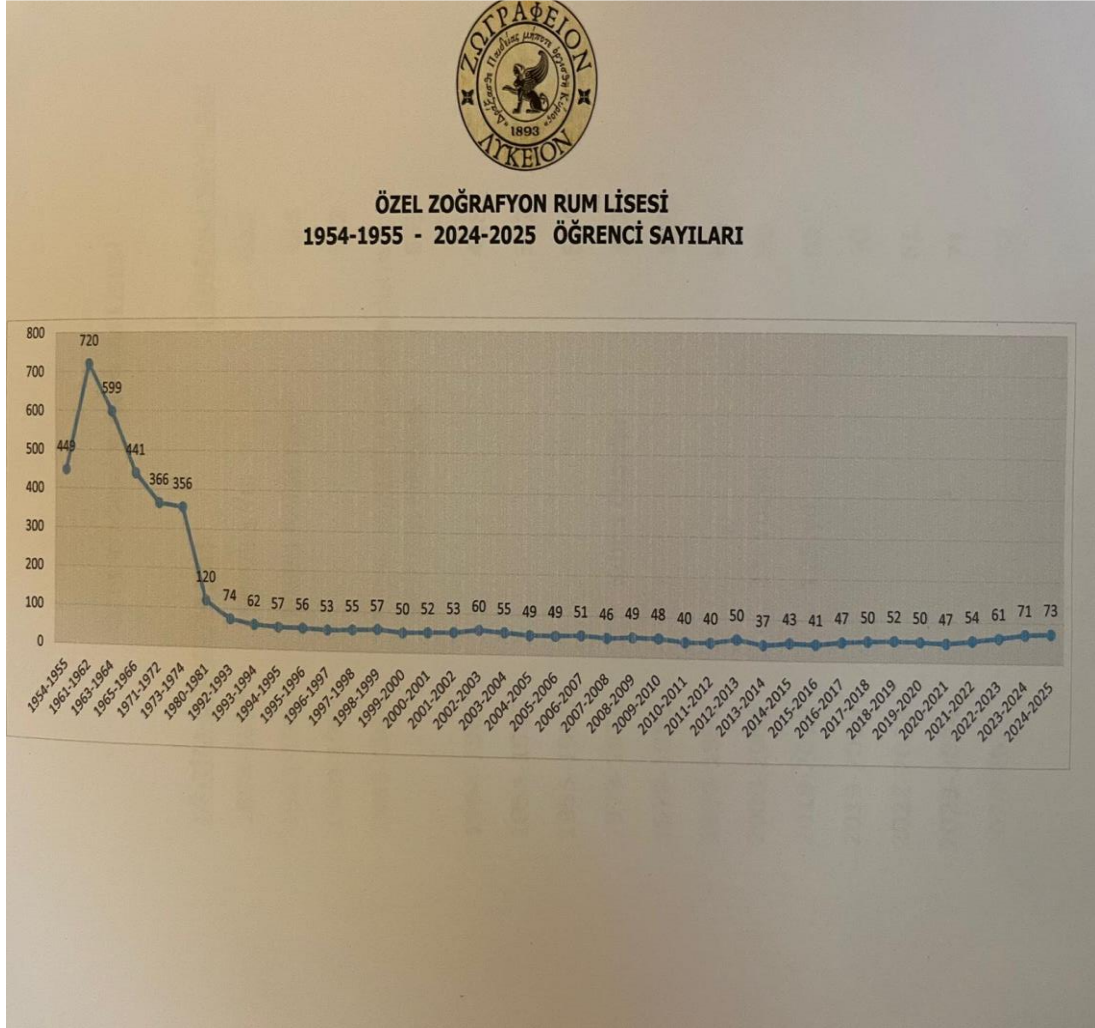
<https://www.zdergisi.istanbul/makale/syllogos-kutuphanesi-692> , ‘*Syllohos Kütüphanesi*’ E.T: 07 Nisan 2023.

<https://www.ismetinonu.org.tr/lozan-baris-antlasmasi-tam-metni/>, ‘*Lozan Barış Antlaşması*’, E.T: 28 Nisan 2023.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/sinod>, ‘*Sinod*’, E.T: 07 Nisan 2024.

EKLER

Ek-1: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 1954-2025 Öğrenci Sayıları

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi arşivinden alınmıştır.

Ek-2: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi Öğrenci Sayıları

ÖZEL ZOĞRAFYON RUM LİSESİ		
<u>EĞİTİM-ÖĞRETİM YILI</u>		<u>ÖĞRENCİ SAYILARI</u>
1893-1894	Kuruluş Yılı	522
1923-1924	Lozan Anlaşması	438
1960-1961		712
1963-1964	Yunan uyruklu vatandaşların sınır dışı edilmesi	653
1964-1965		498
1954-1955		522
1955-1956		554
1973-1974	Kıbrıs Olayları	382
1979-1980		156
1990-1991		88
2000-2001	21. Yüzyıl	50
2018-2019	125.yıl	53
2019-2020		50
2022-2023		61
2023-2024		71
2024-2025		73

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi arşivinden alınmıştır.

Ek-3: Özel Zoğrafyon Rum Lisesi 2001-2024 Kùltür ve Sanat Etkinlikleri

ÖZEL ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
21. YÜZYIL

ATİNA AKADEMİ ÖDÜLÜ 2023

ÖZEL ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
2001-2024 KÜLTÜR VE SANAT ETKİNLİKLERİ

	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	* 2019-2020	** 2020-2021	2022-2023	2023-2024	TOPLAM
Müzik etkinlikleri	6	4	4	2	2	18	16	5	16	6	8	6	6	7	5	11	12	16	10	1	6	14	181
Konferans	5	2	4	1	2			7	4	2		3	1	4	7	3	1	13	1	1	1	61	
Sempozyum						2		1		1	2	2	1		3	4	2		3	1	3	25	
Seminer						1	1	1						1			1	3		1	1	10	
Öğrenci Buluşmaları																						0	
Yarışma						3	4	3		1	1	1	2	4	3	2	3	2	1	2	4	36	
Çalıştay							1		2	1	1			2	1	3	3		3	3	2	22	
Kitap Tanıtımı												1		2		5	1			2	1	12	
Resim Sergisi	1		3			1	2	5	2	2	1	2		2	1		2	1		1		26	
Belgesel Sunumu				1					1	1		2	1	1				1				9	
Dini Etkinlikler	5	5	5	5	5	5	9	5	5	5	6	5	5	5	9	5	6	4		5	5	114	
Yurt içi gezileri	6	2	5	2	2	1	3		1		7		1	2	2	4	4	3	1	3	3	52	
Yurt dışı gezileri		1		1		2	2	2	2		2	1	1	1	3	5	5	4	2		2	5	41
Tiyatro gösterileri (Zoğrafyon)	2	3	1	5		5	1	2	1													20	
Tiyatro gösterileri (Diğer okullar)				2		1		1	1	3	2		1		1							12	
Profesyonel Tiyatro gösterileri					2		1	1		1	1					3	1			1	2	13	
Amatör Tiyatro gösterileri						1						2		1				1				5	
Etkinlik (Tören, Kutlama, Kermes vs)	10	10	10	12	11	11	10	12	10	10	10	12	11	11	10	10	11	12	5	5	12	12	227
TOPLAM	35	27	32	31	22	45	51	45	49	27	42	39	31	33	40	56	56	55	30	26	40	53	866

* 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılı etkinliklerimiz covid pandemisi nedeniyle 2020 Mart'ına kadar gerçekleşti.

** 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı etkinliklerimiz online / canlı olarak gerçekleştirildi

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi arşivinden alınmıştır.

Ek-4: 1999-2000 – 2022-2024 Türkiye ve Yunanistan Üniversitesinde Mezunlarımızın Başarıları

ÖZEL ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
21. YÜZYIL

ATİNA AKADEMİ ÖDÜLÜ 2023

1999-2000 - 2022-2024
Türkiye ve Yunanistan Üniversitelerinde Mezunlarımızın Başarıları

	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	2016-2017	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022	2022-2023	2023-2024	TOPLAM
Beden Eğ. ve Spor Yüksekokulu																	1									1
Uluslararası ilişkiler				2						1	2					1							1			7
İşletme, Basın ve Halkla ilişkiler	3	2	1	1	2	2	5	3	2	6	2		3		1	3		2	1	1	2	1				43
Tiyatro Eğitimi									1																	1
Fen Bilimleri			2	1		1	2	1		1		1	1		3						2			1		16
Sosyal Bilimler		1							2		2	2	1	1	1		1	2					1			15
Doktorluk / Dış Hekimliği					1	1	2	2		1			2		1		1	1	2			1				15
Fizik Tedavi																						1				1
Eczacılık			1																			1	2			4
Psikoloji					1															1				1		3
Güzel Sanatlar																1			1			2				4
Hukuk					1					1	1		1		1											5
İktisat	2	1		3	4						1				2										1	14
Teknik Üniversite	1		1	1	2		1		2	2	2			1			2	2	3			1				21
Lojistik					1	1							1													3
Metalürji	1							1																		2
Turizm İşletmeciliği	1					1						1	2							1						6
Kurgu, Ses ve Görüntü Yönetimi							1	1																		2
İç Mimarlık							1				1	1											1			4
Liman İşlet. ve Navigasyon											1															1
Makine Mühendisliği	1																									1
Gastronomi																			1						1	2
Sivil Havacılık Yönetimi																			1							1
Denizcilik İşletmeleri									*														1			1
TOPLAM	9	4	5	8	12	6	12																			

Ek-5: Umum Müdürlük Yüksek Makamına Yazılmış İstanbul'da Rumca çıkan Metapolitefsis Gazetesi'ne İlişkin

86/68
Ankara: 21.1.1944

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Umum Müdürlük Yüksek Makamına

Bundan evvelki raporlarımızda da arzettiğimiz gibi, İstanbul'da çıkan Rumca Metapolitefsis gazetesi Varlık vergisi kanunu mer'iyet mevkiine girdiği günden bugüne kadar bu vergi aleyhindeki neşriyatına sistemli bir şekilde devam etmiştir. Gazete adeta Varlık Vergisi mükelleflerinin bir organı haline gelmiş gibidir. Bir zamanlar tarhadilen verginin hatalı olduğundan, akalliyet mekteplerinde Türk muallimlerinin talebelere fena muamele ettiğinden bahsederken, Varlık Vergisi mükelleflerinin çalışma yerlerinden dönmesi üzerine mükelleflere "Sizin iğın divaniharplere verildim." diyecek kadar ileri gitmiştir. Şimdi ise, mükellefler iğın bir umumî af ilân edilmesini ve satışların derhal drdurulmasını talep etmektedir. Saygılarımla arz ederim.

İç Yayın Dairesi Müdürü

(Server İskit)

Aslı gibidir.
22.1.1944
A. Cmr

030	10	86	569 18
-----	----	----	--------

2

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 86-569-8, Dosya Ek: 86, Belge Tarihi: 24.01.1944, Kurum: Muamelat Genel Müdürlüğü.

Ek-6: İstanbul'da Rumca çıkan Metapolitefsis Gazetesi'ne İlişkin Evrak

86
68

T. C.
Başvekkâlet
BASIN ve YAYIN UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Daire : İç Yayın
Sayı : 3786

Ankara: 24.1.1944

719

T. C.
BAŞBAKALIK
CUMHURİYET . 24.1

Başvekkâlet Yüksek Makamına

Umum Müdürlüğümüz İç Yayın Dairesi Müdürlüğünün, İstanbulda münteşir Rumca Metapolitefsis gazetesinin neşriyatı hakkındaki raporunun ilişik olarak sunulduğu üstün saygılarımla arz ederim.

1/...

Basın ve Yayın Umum Müdürü

Selim Sarper
(Selim Sarper)

Selim
Basın Yayın 26. No. ne
telefonla ıalemeden cevap
verilmektedir; hıfzı
18.2 - 1944

İlişigi: Bir suret

premiere
Verilen cevaplarda : Daire ve şube adının yazılması

25-1-1944 4/12

- 2 -

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 86-569-8, Dosya Ek: 86, Belge Tarihi: 24.01.1944, Kurum: Muamelat Genel Müdürlüğü

Ek-7: 6-7 Eylül 1955 Saldırılarına İlişkin Evrak

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
P. T. T. İ. G. M.

Devlet telgraf muhaberatından
dalavası mesuliyet kabul etmez

TELGRAF

(11.9.1955)
(Örnek : B. 2)
Yol

Adres : _____ Servis İşaretleri

= ACELE EKSELANS BAŞBAKAN ADNAN MENDERES ANKARA =

Sıra No	Tele Merkez	No.	KELİME	VERİLMİŞ	RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI	İMZA
4656	İSTANBUL	4372	16 8	11/9 1315	HUSUSİ	İSTANBUL	Tarih	Saat

= ALTIYEDİ EYLÜL SALI GECESTİ MUHDETİNCE RUM ORTODOKS CEMAATINA AIT KİLİSE
MEKTEPELER TİCARET VE İŞ YERLERİ İLE MUKADDES AİLE MİLLETLERİNE KARŞI
SİSTEMLİ BİR ŞEKİLDE VAKİ GÖRÜLMEMİŞ VE DUYULMAMIS MUAMELEYİ SEDDEYİ KEMALİ
TEESRİLE UYANIK KALARAK FASILASIZCA İSTİHBAR EYLEMEKET E İDİK STOP YETMİŞE
YAKIN İBADETHANE TAHRİP VE YAĞMA EDİLEREK KİSMİ AZANISI ATESE VERİLMİŞ
BULUNMAKTADIRLAR .STOP DİNİMİZİN MUKADDESATI VEHARİMLERİ GADRU TANKİRE

030 01 133 869 5 1

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 133-869-5, Dosya Ek: T1, Belge Tarihi: 11.09.1955, Kurum: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü.

Ek-8: 6-7 Eylül 1955 Saldırılarına İlişkin Evrak

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
T. C.
P.T. İ.U.M.

Devlet telgraf muhaberatından

TEL GRA F

(Örnek : İEB, 1)
Y O L

UGRAMIS VE KIYMETİ BİCİLMEZ TARIHI VE MUKADDES TASVIRLERLE MUNTALIF
MUKADDES ESYA GASP EDİLMİŞ KABRİSTANLAR TAHRİP VE İHSA PATRIKLERİN LANİPLERİ
BARUMAN EDİLMİŞTİR STOP MESKEN TAHRİPLERİ İRZA VAKİ TECAVUZLER VE FERDİ
MENKUL VE GAYRİMENKUL SERVETLERİN TOPYEKUN ZİYANINA MARUZ KALAN ŞEHİRİMİZ
RUM AİLELERİNİN FECİ DURUMU TASVİR EDİLMİYECEK VUSATTADIR STOP RUM ORTODOKS
CEMAATİ DEHŞET SEFALET VE UMİTSİZLİK İÇİNDEDİR STOP İSBU FECİ HADİSELER
NETİCESİNDE NESED VE İHDAS OLUNAN ATMOSFERDEN DOLAYI RUM ORTODOKS KİLİSESİ
EV'LERİNİN HAYAT ENMİYETİLE MEMLEKETİMİZDE MUTLAK BİR İTİHAD HAVASI
İÇİNDE YENİDEN YASAYIP HAYATLARINI İDANE ETTİRMELERİNİ MUMKUN KILACAK
SERAITIN İHDASINI TALEP EYELERİZ STOP EKSELANSINIZA TAKDİM EDİLNEK ÜZERE
MUFASSAL BİR MUHTİRA TANZİM EDİLMEKTEDİR STOP DULARMIZLA = PATRIK ATINGROAS+4

030 01 133 869 5 2

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Yer Bilgisi: 133-869-5, Dosya Ek: T1, Belge Tarihi: 11.09.1955, Kurum: Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü.

Ek-9: Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi'nden Kaydı Silinen Öğrenci Hakkında 1978 Yılına Ait Belge

317
9-1-78

T. C.
REYOSLU OFİS
ZOGRAFYON RUM ERKEK LİSESİ
MÜDÜRLÜĞÜ
ZOGRAFEİON ΛΥΚΕΙΟΝ

İstanbul
1 / 197

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟ ΣΠΟΥΔΩΝ

Όνοματεπώνυμο μαθητού.....: 'Αθανάσιος 'Ηλιάδης
Όνομα πατρός.....: 'Ελευθέριος
Τόπος καὶ χρόνος γεννήσεως.....: 'Ισταμπούλ 1962
ἀριθμός σχολικοῦ μητρώου.....: 4649

Πιστοποιεῖται ὅτι ὁ ὑπὸ τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα μαθητῆς, παρακολουθήσας ἀνελλιπῶς ἀπὸ τὴν ἔναρξη τοῦ τρέχοντος σχολικοῦ ἔτους 1977-1978 μέχρι σήμερα τὰ μαθήματα τῆς (Α΄) Πρώτης τάξεως τοῦ Ζωγραφεῖου Λυκείου ἐξηναγκάσθη νὰ διακόψει τὴν φοίτησίν του γιὰ τὸν λόγο ὅτι οἱ Ἐνταῦθα Ἑκπαιδευτικὲς Ἀρχὲς δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἀνανέωση τῆς ἐγγραφῆς του στὴ Σχολή μας.

Τὸ παρὸν Πιστοποιητικὸ Σπουδῶν χορηγήθηκε στὸν ἐνδιαφερόμεν γιὰ ἐκπαιδευτικὴ χρῆση.

Τῇ 15ῃ Νοεμβρίου 1977 Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ζωγραφεῖου Λυκείου

Δημήτριος Φωτῆκοπούλος
(Λυκειαρχὴς)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΟΥΡΤΕΙΟΝ ΣΥΝΤΗΡΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΠΕΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΩΝ
ΕΘΕΩΡΗΣΗ
τὴν γνησιότητα καὶ τὴν ἰσχύοντα πρὸς
τοὺς ἀποστολὰς
ἡμετέρας (Α) τάξεως Λυκείου -
30-12-1977
Διευτῆς
Φωτῆκοπούλος

15 NOV 1977

2. Μετσοβίτης

ΑΡΧ. 1
+20X 0.1. Α. 1/1

Kaynak: Nikolaos Uzunoğlu'nun arşivinden alınan bu belgeye okuldan kaydı silinen bir öğrenciye dair bilgi içermektedir.

Ek-10: Okul İsminin Olduğu Bir Belge

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-11: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum Lisesi'nden bir Görüntü

Façade du Lycée
1907 - 1908
Özel Zoğrafyon Rum İlköğretim ve Lise Binasının Ön Görüntüsü

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-12: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Girişine Ait Bir Görüntü

Entrée

1907 - 1908

Özel Zoğrafyon Rum İlköğretim ve Lise Binasının Girişi

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-13: Zoğrafyon Rum Lisesi'nin Giriş Günlümü

Kaynak: Tezin Yazarı (Şükran Demir)

Ek-15: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait Bir Diploma

Καυνακ: Zoğrafyon Rum Lisesi arşivinden alınmıştır.

Ek-16: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait 1934 Tarihli Bir Diploma

Sıra numarası 174 Talebe defteri numarası 1858

Adı *Dimitri*
 Pedagogun adı *Yani*
 Doğduğu yer *İstanbul*
 Doğduğu tarih *1337*
 Dini *rumortadokis*
 Tabiyeti *Türk*

 BEYOĞLU

Zoğrafyon Lisesi ilk kısmı

ŞEHADETNAME

Yani Sambropulos et oğlu *Dimitri* efendi Zoğrafyon
 Lisesi ilk kısmında tedris olunan umum dersleri takip ederek mezkûr derslerde 1933—1934
 senel dersiyesi nihayetinde icra edilen imtihanı umumide *orta (6)* derecede
 ibrazı liyakat eylediğini mübeyyin işbu şehadetname mumaileyhe verilmiştir.

DERSLER	DERECE	DERSLER	DERECE
Türkçe	6 <i>altı</i>	Kimya	6 <i>altı</i>
Rumca	6 <i>altı</i>	Tarihi tabii	
Kitabet	7 <i>yedi</i>	Eşya dersi	
Din dersi	5 <i>beş</i>	Fransızca	6 <i>altı</i>
Hesap	6 <i>altı</i>	Resim	8 <i>sekiz</i>
Hendese	6 <i>altı</i>	Yazı	5 <i>beş</i>
Tarih	5 <i>beş</i>	Çiina	6 <i>altı</i>
Cografya	5 <i>beş</i>	Terbiyei'bedeniye.	6 <i>altı</i>
Vurt bilgisi	5 <i>beş</i>	Tavru hareket...	10 <i>on</i>
Fizik	7 <i>yedi</i>		

İstanbul, Beyoğlu 2-7 *ERK* 1934 *Müdür*

Pasiflet Matbaası

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-17: Zoğrafyon Rum Lisesi'ne Ait Bir Diploma

Ad: *İstavri*
Fakültesi adı: *Mihal Triandafilidis*
Bölümü adı: *İstanbul*
Bölüm numarası: *7-11-334*
Sınıf: *İkinci*
Tahvil: *T.C.*

İSTANBUL BEYOĞLU
ZOĞRAFYON RUM LİSESİ
ŞHADETNAME

Kayıt numarası: *1194* Umumi numara: *452* Sıra numarası: *15* Derece: *86 = 4 ¹⁰ / 19*

DERGİLER	İhtis	DERECE	DERGİLER	İhtis	DERECE
		Yazıyla			Yazıyla
Türkçe.....	4	dört	Hendesi Resmîye.....	5	beş
Tarih.....	4	dört	Mihanik.....	5	beş
Coğrafya.....	3	üç	Kosmografya.....	5	beş
Yurt bilgisi.....	4	dört	Felsefe.....	5	beş
Rumca.....	4	dört	Fizik.....	5	beş
Kitabet.....	5	beş	Kimya.....	5	beş
Fransızca.....	4	dört	Tabii ilimler.....	4	dört
Cebir.....	5	beş	Resim.....	5	beş
Hendese - müessesat.....	5	beş	Beden terbiyesi.....	4	dört
Hendesi Tahliyye.....	5	beş	Tavru Hareket.....	4	dört

Mihal Triandafilidis elendi mahumu *İstavri* *çok iyi* derecede mektebimizden mezun olmuştur.
İcra kütan mezuniyet hususlarında kespi kütihak etigi numaralara nazaran *çok iyi* derecede mektebimizden mezun olmuştur.
MÜDÜR *İstavri*

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-18: Zoğrafyon Rum Lisesi'nin İlkokul Kademesindeki 6. Sınıf Öğrencilerine Ait bir Fotoğraf

Ek-19: Zoğrafyon Rum Lisesi Öğretmenlerine Ait bir Fotoğraf

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-20: 1907-1908 yılında 6. sınıf öğrencilerine ait bir fotoğraf.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-21: 1907-1908 yılında 2. Sınıf öğrencilerine ait bir fotoğraf.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-22: Okulun Jimnastik Grubu

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-23: 1907-1908 Özel Zoğrafyon Rum İlköğretim ve Lisesi Bandosu

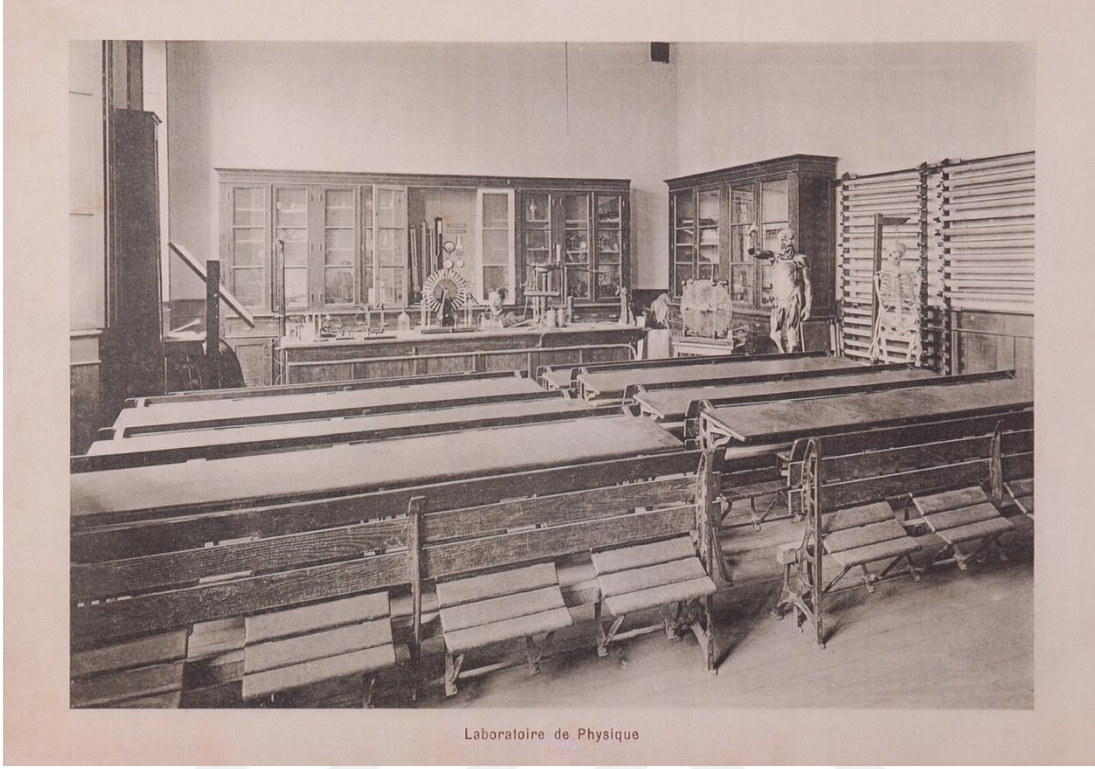
Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-24: Zoğrafyon Rum Lisesi Kütüphanesi

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-25: Zoğrafyon Rum Lisesi Biyoloji sınıfının fotoğrafı.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-26: Zoğrafyon Rum Lisesi öğretmenleri.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-27: İlkokul 4. sınıf öğrencileri

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-28: 6. Sınıf Jimnastik Dersi Öğretmenleri ve Öğrencileri

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-29: 1931 Yılına Ait Bir Fotoğraf

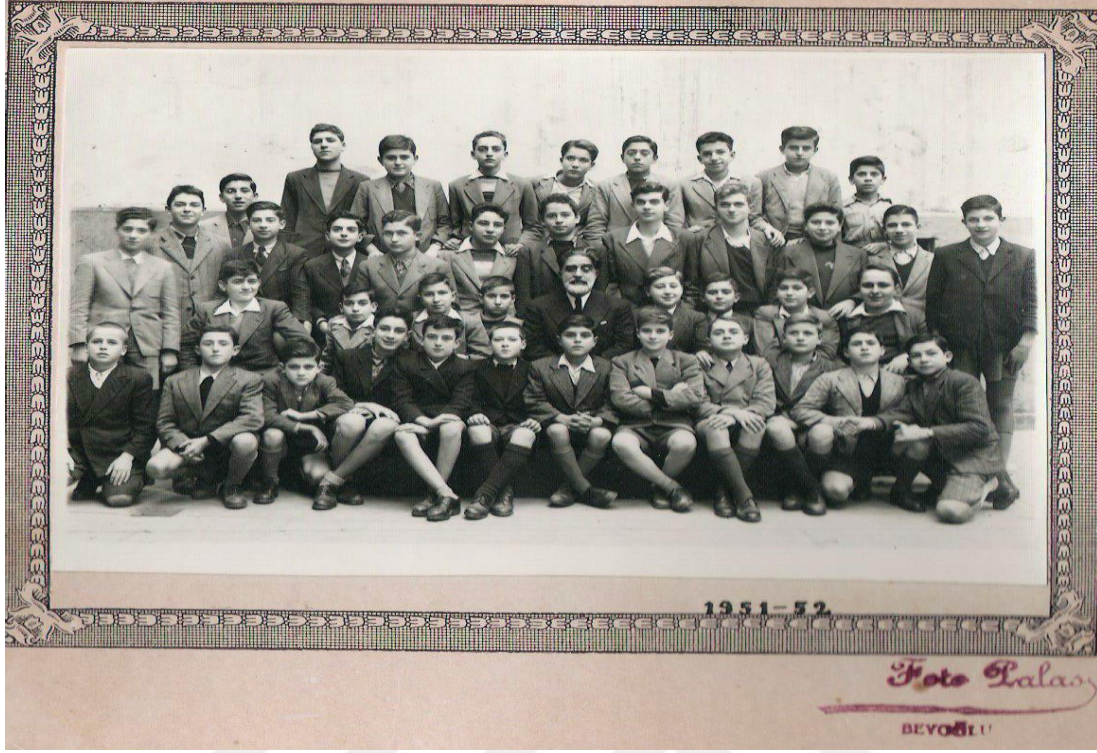
Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-30: 1956-1957 yılına ait bir fotoğraf.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır

Ek-31: 1951-1952 yılına ait bir fotoğraf.

Kaynak: Zoğrafyon Rum Lisesi Arşivinden alınmıştır.

Ek-34: 1964 Yılında “Yunan Uyrukluların Malları Haczediliyor” Haberi

ADRES: Caddesi, Mülhane
Kod No: 1 (İSTANBUL)
TELEFON: 12345678
TELEGRAM: MİLLİYET
KURUCUSU: ALİ HACI KARACAN

BUGÜN
8
SAFA
25
KURUS

Milliyet

Halk Gazetesi

CUMA
10
TEMMUZ
1964

YUNAN TEMSİLCİSİNİN AÇIKLANMAYAN BİR SEBEPLE CENEVRE'YE HENÜZ GELMEMİŞ OLMASI YUZUNDEN CELEBE GÖRÜŞMELERİ BİR SÜRE GERİ KALDI

BİR ESIR SATICISI BÖYLE YAKALANDI

Herbest bölge görüşmeleri bugün başlıyor

Grivas'ın Ada'da tek Rum lideri imiş gibi hareket ettiği dikkati çekti

LEFKOSA, A.A., A.P.

TURK temsilcilerinin Lefkoşa'ya 30 gün önce gelmesi ile ilgili müzakereler bugün başlanacaktır. Yunan temsilcisi B.M. Mifantopoulos devre dışı bırakılarak, sadece bir hafta boyunca müzakereler yapılacaktır.

AFRİKALILAR RUMELİ PAKIZILARINA GİTİŞİ

Yunan Rumları, Afrika'da bulunan Yunan diasporasını, özellikle Kıbrıs'ta bulunan Yunan diasporasını, Rumelili Pakizilere gitmesi için teşvik etmektedir.

Yunan Rumları, Afrika'da bulunan Yunan diasporasını, özellikle Kıbrıs'ta bulunan Yunan diasporasını, Rumelili Pakizilere gitmesi için teşvik etmektedir.

GENERAL GYANI - KIBRIS'TAN AYRILDI

HINTLI KOMUTAN «BARİŞ GÜCÜ GÖREVİNİ BÜYÜK ÖLÇÜDE YERİNE GETİRİ» DEDİ

LEFKOSA, A.A., A.P.

BM temsilcisi Hintli Komutan «Barış Gücü» görevini büyük ölçüde yerine getirdiğini belirtti. Komutan, «Barış Gücü»nin Kıbrıs'ta barışın sağlanmasında büyük bir rol oynadığını belirtti.

DURUM

Yabancı okullar meselesi

Yabancı okulların açılması, özellikle Rum okullarının açılması, Yunan Rumları tarafından büyük ilgiyle karşılanmaktadır. Yunan Rumları, yabancı okulların açılmasıyla, Rum okullarının kapanmasını istemektedir.

Yabancı okulların açılması, özellikle Rum okullarının açılması, Yunan Rumları tarafından büyük ilgiyle karşılanmaktadır. Yunan Rumları, yabancı okulların açılmasıyla, Rum okullarının kapanmasını istemektedir.

Yunan uyrukluların malları haczediliyor

12 gün içinde, yarım milyarlık mala ihtiyacı haciz kondu. Haczedilecek bütün malların değeri 2 milyar

SUAT ARIN

TURKİYE'DE Yunan uyrukluların malları haczediliyor. Yunan uyrukluların malları, 12 gün içinde, yarım milyarlık mala ihtiyacı haciz kondu. Haczedilecek bütün malların değeri 2 milyar.

Yunan uyrukluların malları, 12 gün içinde, yarım milyarlık mala ihtiyacı haciz kondu. Haczedilecek bütün malların değeri 2 milyar.

Üniversite giriş sınavı başladı

Sınavlara Ankara, İstanbul ve İzmir'de 23.950 öğrenci katıldı.

Üniversite giriş sınavı başladı. Sınavlara Ankara, İstanbul ve İzmir'de 23.950 öğrenci katıldı. Sınavlar, 12 gün süreyle devam etmektedir.

89 YILLIK «İSTANBUL» GAZETESİ KAPANDI

89 yıllık «İstanbul» gazetesi, 15 Temmuz 1964'te kapandı. Gazetenin son sayısı, 15 Temmuz 1964'te yayımlandı.

«Lion Melba», nın iki sahibi tefviki edildi

«Lion Melba», nın iki sahibi tefviki edildi. «Lion Melba», nın iki sahibi, tefviki edildi.

BEYK YOL

BEYK YOL, Beylikdüzü'nde açıldı. Beylikdüzü'nde, BEYK YOL, açıldı.

İstanbul'dan Van'a bir vapur yapacak

İstanbul'dan Van'a bir vapur yapacak. İstanbul'dan Van'a, bir vapur yapacak.

Pazar günü Milliyet'te

Pazar günü Milliyet'te. Pazar günü, Milliyet'te.

İTHRAHİN SİYAHİNDEN DAGALANDI ARDENİN HARİFATİ ALİNDEN TAN NUNAKA İSTEDİ...

İTHRAHİN SİYAHİNDEN DAGALANDI ARDENİN HARİFATİ ALİNDEN TAN NUNAKA İSTEDİ...

Kaynak: Nikolaos Uzunoglu'nun arşivinden alınmıştır. 1964 yılında “Yunan uyrukluların malları haczediliyor” haberi.

Cumartesi
28
MAYIS 1964
Sayı 18 - 10.000

Hürriyet

MİLLÎYETİNDİR

8

LUGUN
Sarımsaklı

Makarios Beni neden Kıbrıs'a Sokmuyor?

Yazan: Rauf DENKTAŞ

Makarios Türk Cemaatı'ndan Başkandır

PARÇALANAK İÇİN

BOMBARMAN İÇİN

Türk Cemaatı Lideri

Rauf Denktaş Kıbrıs'a geri Giderser, tevkif Edilecektir

9 Yunanlı daha hudut dışı ediliyor

Türk tabiiyetine geçen Yunanlıların durumu ele alındı

Bu da Atina'daki en zengin Türk

Yunanistandaki en zengin Türk Doktor Galip Baysanli

Dr. Baysanli'nin villası, Atina'nın en mutena yerinde Diğer Türk iş adamları Selanik, Gümülcene ve Rodos'ta

Beden Terbiyesinde büyük bir yolsuzluk

Meslisler Dairesi Müdürüne isten el tekinirli müfettişler olaya el koydu

"İnsan Kasabı, Cezaevinde sinir Kızları getiriyor

Sarhoş bar kızları resmi ekibi Cicim, hayatım diye karşılıyor

Kızlar işi farkedince ayıldılar Kontrol sonucu 3 gece kulübü kapatıldı - 25 lokalde fahiş fiat tesbit edildi

Almanya'da 5 işimiz öldü

Savcı, Bayar'ın duruşmaya getirilmesini istedi

İlkokullar 4 yıla indirilmiyor

Küçük kız teavüz eden şahıs ele geçirildi

Halk Üniversitesi UMUMİ KÜLTÜR (II)

Büyük 4. Sınıfimizde

Mehmet Baydur Merkezde alındı

Mehmet Baydur, Ankara'da bulunan Halk Üniversitesi'ne alındı

Ek-36: 1964 Yılında “On İki Bin Yunanlı Yurt Dışına Çıkarılacak” Haberi

Çarşamba
18
MAYIS 1964
Sayı 18.111 - 10.000
İstanbul - 10.000

Hürriyet

Yeni Kurumlar, Yeni Kurumlar, Yeni Kurumlar

BUGÜN
Çarşamba
8
Salıncık

**Bakanlar Kurulunun aldığı karar
altı ay sonra tatbik edilecek**

ON İKİ BİN YUNANLI YURT DIŞINA ÇIKARILACAK

**İmtihazların kaldırılması üzerine
Yunanistan'da iş yapan 3 bin
Türk de, memleketimize dönecek**

ANKARA, (HA) — Türkiye ile Yunanistan arasında 20 Ekim 1959 tarihinde imzalanan olan "Hespet, timsit ve seyriselatin mukavelesi". Bu karar, Yunanistan tarafından yürürlüğe kaldırıldı. Bu işin, memleketimizdeki 12 bin Yunan uyruklu, gahen yurt dışına çıkarılması beklenmektedir.

6 AY SONRA TATBİK EDİLECEK

Ministerler, 20 ay sonrasına göre "Tatbik" kararını, 6 ay sonra karar verilecek. Bu karar, 6 ay sonra tatbik edilecek. Yunanistan tarafından yürürlüğe kaldırıldı. Bu işin, memleketimizdeki 12 bin Yunan uyruklu, gahen yurt dışına çıkarılması beklenmektedir.

3 BİN DE TÜRK

Yunanistan, 20 ay sonrasına göre "Tatbik" kararını, 6 ay sonra karar verilecek. Bu karar, 6 ay sonra tatbik edilecek. Yunanistan tarafından yürürlüğe kaldırıldı. Bu işin, memleketimizdeki 12 bin Yunan uyruklu, gahen yurt dışına çıkarılması beklenmektedir.

**Liz, nikâhtan sonra Burton'a sordu:
"Şekerim biz sahiden karı-koca mıyız."**

**Sevse sevmese evlenen
Liz, geçici karı,
Burton'un karısı
Burton'un
Geçici karı,
Burton'un
Liz, geçici karı,
Burton'un karısı**

**Senatoda Fevzi
Gürkan'ın idamı
Kabul edilmedi**

**Toto'da 12 bilen
29 bin lira alacak**

**Bastonu ile şahitlerin
üzerine hücumla kalktı**

**Kız ile kızın sevdiği
genç, ihtiyar kadını
hedefe yuvarlamış**

**Türk tütününde kanser
yapan maddeler çok az**

**11 yaşında
Bir kız
Kasaba
Gitti ve
Dönmedi**

Kaynak: Nikolaos Uzunoğlu'nun arşivinden alınmıştır.

Ek-37: Rumlardan Alışveriş Yapılmamasına Dair Yayınlanan Bir Bildiri

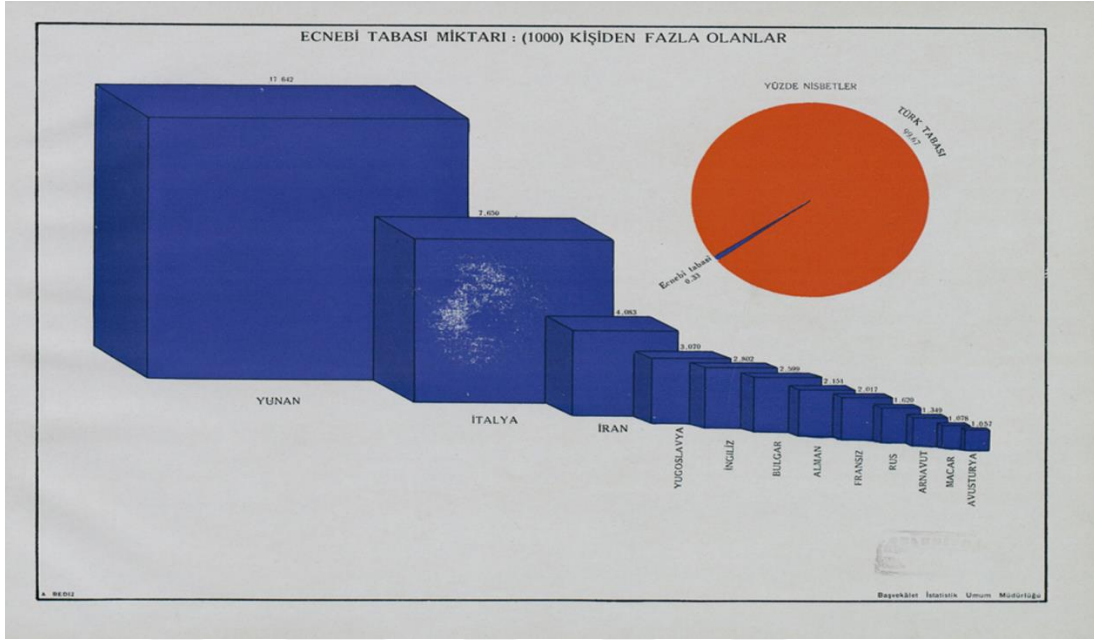
Kaynak: Nikolaos Uzunoğlu'nun arşivinden alınmıştır.

Ek-38: “Azınlık Okullarının Kontrolü İyi Karşılandı” Haberi

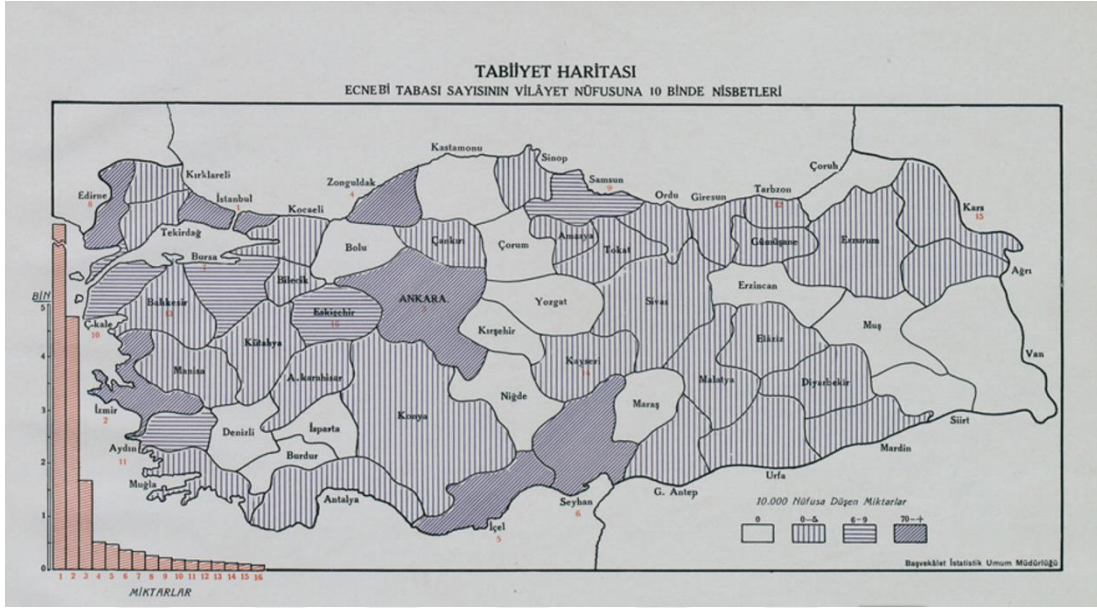
Kaynak: Nikolaos Uzunoğlu'nun arşivinden alınmıştır.

Ek-39: 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı, “Ecnebi Tabası Miktarı”

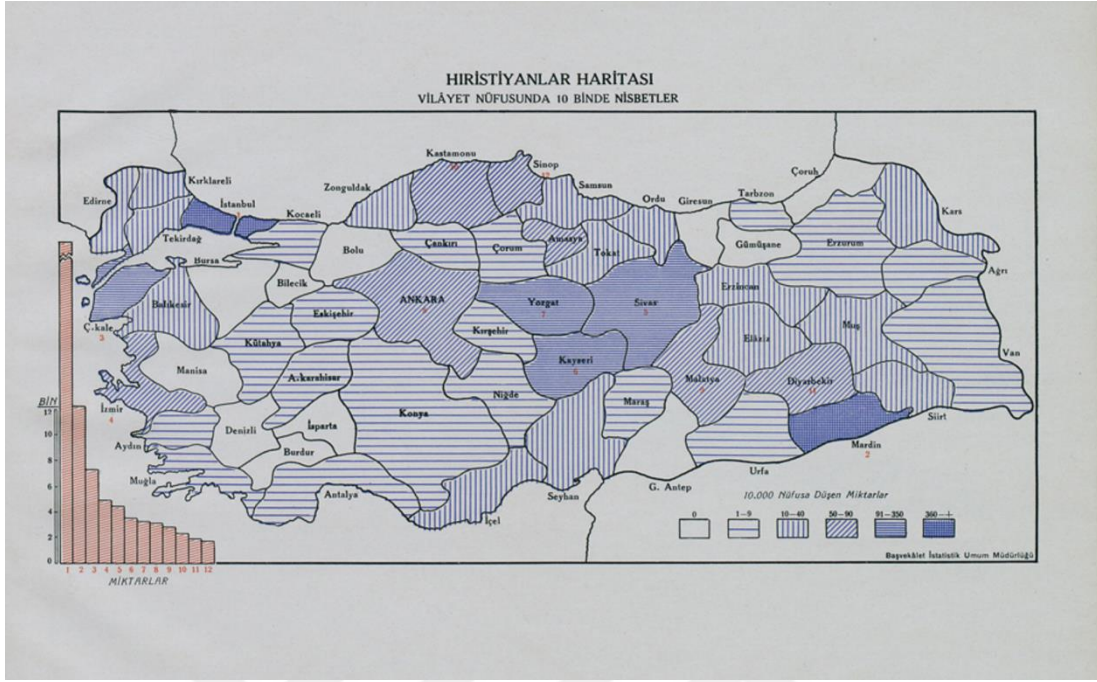
Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı Albümü, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

Ek-41: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Tabiiyet Haritası”

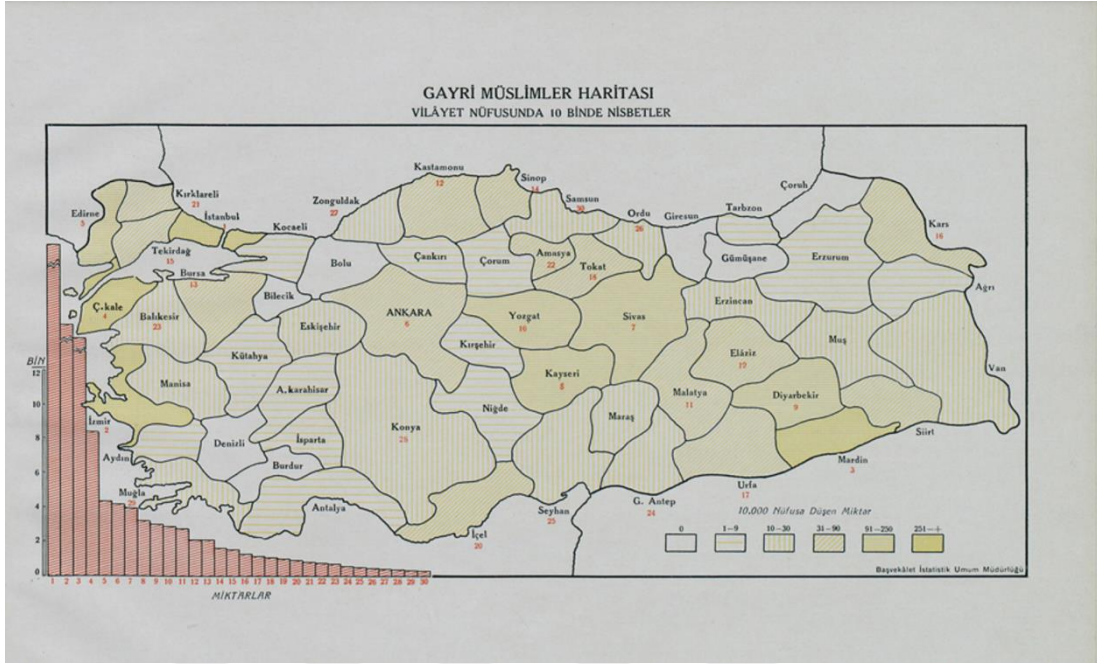

Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı Albümü, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

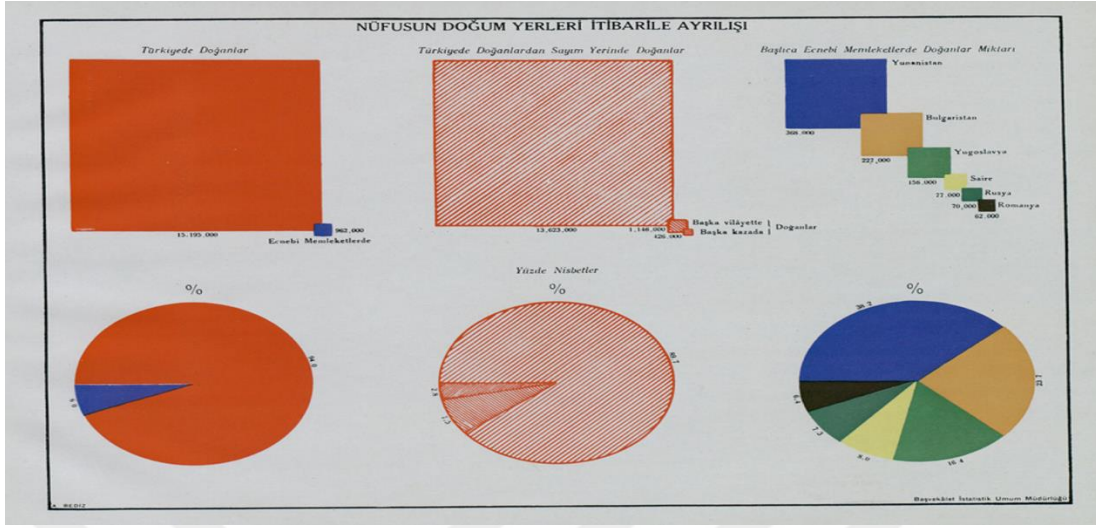
Ek-42: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Hristiyanlar Haritası”

Ek-43: 1935 Genel Nüfus Sayımı “Gayri Müslimler Haritası”

Ek-44 1935 Genel Nüfus Sayımı “Nüfusun Doğum Yerleri İtibarile Ayrılışı”

Kaynak: 1935 Genel Nüfus Sayımı Albümü, Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.